

МИКОЛА ЧЕРНЯВСЬКИЙ

Т В О Р И

ТОМ VI

КООПЕРАТИВНЕ РУХ ВИДАВНИЦТВО

МИКОЛА ЧЕРНЯВСЬКИЙ

МОЛОДІСТЬ

(1887 — 1896)

ПОЕЗІЇ

ХАРКІВ ← 1928

ХАРКІВСЬКА ШКОЛА
ДРУКАРСЬКОГО ДІЛА
ім. А. В. БАГІНСЬКОГО

Укрголовліт 2970. Зам. 988.
Тираж—4000. .

ДЕНЬ НА КОРАБЛІ

Замість передмови до поезій

Пливе планета наша своїм одвічним рейсом по безмірних глибнях світу. А на ній хвилюють океани, видихають огонь вулкани, гримлять громи й живуть різні істоти й рослини. Одні вмирають, другі народжуються. І так було тисячоліття тисячоліть поперед, і так буде тисячоліття тисячоліть у прийдешньому.

Прекрасний повітряний корабель! Певне пристановище під час плавання нашого у світовій безмежності. На жаль тільки—недовгочасне. Бо день єдиний ми плинемо на нім, а потім зіходимо з його і вже ніколи не повернемося назад. Так само несамохіть зіходимо, як несвідомо ступили на нього...

* * *

Але підчас плавання у нас утворюється ілюзія, що ми на тім кораблі—дома. Що маємо там жити довгий час. І ми заводимо на йому своє господарство. Вивчаємо минуле корабля, накреслюємо плани майбутнього життя на нім. І так ведеться з давніх-давен, і так буде незліченні віки.

* * *

Коли прийшло на корабель моє покоління, то це була по літощоту друга половина ХІХ століття по Христі. Тоді ще люди тільки починали опановувати електрику, тільки що намащували шляхи до вивчення потайних промінів і не вміли

ще літати в повітрі й говорити й співати через його на віддалення.

Тоді на світі панували царі й князі, імператори й королі, султани й шахи, далай-лами й богдихани, і влада тих владик, розкішна й пишна, ішла з неба через пешені руки мітрополітів і пап, мулл і бонз і окурена була ладаном і смірною. Тоді ще тільки починали марити про владу, що йде від землі, єдино через мозолясті руки робітників, і окурена димами фабрик і заводів.

І ось, уже при нас, люди взяли в руки громи небесні й почали розмовляти за допомогою їх без дроту з усіма кінцями землі. І ось просвітили нові алхемики незаним досі промінням себе самих і інші речі. І ось полинули завзяті в повітря і облетіли землю. І ось, нарешті, серед громів і димів, війн і революцій упали з голів владик земних корони й діядеми, і окурена димами, од нетрів землі повстала хмура й маслакувата влада робітників. Ось вона на очах наших виправляє тягарем тисячолітнього гноблення зведені члени і з високости димарів фабричних починає оглядати опановані нею простори. Ось вона вже в творчому надхненні закладає основи Дніпрельстану і їй ввижається в майбутньому блискучий Електрополіс...

А корабель лине й лине, далі й далі своїм нескінченим рейсом. Нові пасажири ступають на його. А ми дивимось на те, що повстає перед очима нашими й не помічаємо, що вже підходить час кидати нам наше плавання. І здається, що був того плавання всього єдиний мент.

А той мент був віком людини.

* * *

Перебігає той вік передо мною. Минув він, немов єдиний день прудкоплинний на кораблі: був ранок, стояло сонце в зеніті, а зараз спускається до обрію. Надходить вечір. Незабаром смеркне. І, дивлючись на рожево-позлотистий захід питаю сам себе: що ж я робив і що зробив за час, поки світило надо мною сонце?

І відповідаю:

— Жив.

Приймав до свідомости своєї всі явища життя й орієнтувався в їх.

Насамперед орієнтувався що до місця. Шукав його й знайшов. То була Україна. За це місце мені, як і іншим спільникам-ровесникам моїм, довелося змагатись весь день, майже до вечора.

Друге—змінив оточення, що попав у його,—тих людей, що зразу були найближчими до мене. Оточення було вузьке й задушливе. Люди говорили про небо, а плазували по землі. Любили ближнього, а жили з його темноти й кривавої праці.

Від цього оточення треба було відмежуватись. І я відмежувався.

А тим часом росла душа моя й опановувала світ. І тоді перед моїми очима помалу розвернулась картина життя всього корабля нашого, життя того колективу, що існує на ньому— в теперішньому, минулому й майбутньому. І, як член того колективу, гарячим серцем я брав участь у його турботах radoшах, у праці кожноденній і в творчих замислах майбутнього.

* * *

А тим часом, так само непомітно, виявляло перед моїми очима свої таємниці й життя поза кораблем і нечутно, але всевладно, усього мене обіймало дихання вічності, і я почував, що я тільки насичена електрикою порошок, що на мить зупинилась на землі й повинна злетіти з неї, з тієї землі, і потонути в океані всесвітньому.

І немов зачарований, тримтів я й гойдався на ритмічних хвилях життя і пламенів у спогляданні його. І снилися мені сни недовідомі, і ввижались творіння нестворенні і образи нев'явлені.

А надо мною горіло одвічне сонце. І сам я горів, і в тому горінні було моє життя.

І так минав мій день на кораблі, короткий мент життя космічної пилинки, що, пливучи в безмежності світів, на мить спинилася на щоглі корабельній.

* * *

Що ж таке оці ритмовані рядки, що з їх складаються мої книги? Про що мовляють оті слова, що тиснуться одно до одного, мов намистина до намистини?

То—відбитки пережитих ментів. То—уложені в слова мелодії, що піснею пролунали в моєму серці. То—втілені в образи мрії про те, чого не було й бути не може. То—нарешті—побіжний денник

Ума холодних набулуденій
І сердца горестних замет.

То—переказане словом життя людини.

* * *

Не надаю їм, оцим моїм писанням, великої вартости мистецької. Багато в їх—особливо в найраніших—перестарілої романтики, немало помилок ідеологічних і місць слабих і в'ялих.

Певна річ, що тепер, коли весь світ на іншій лад перемирився, багато де-чого з того, що в моїх книгах написано, я не писав би зовсім, і безперечно, що не писав би так, як написано. Новий час ставить нові вимоги й дає нові засоби до їх виконання.

Але не роблю зараз виборки, не хочу причепурятись або обмоложуватись: що було, те було і яке було, нехай таким і залишається. Бо це ж не парад з його фанфарами, а скромна смуга буденного, поточного життя людини.

Надаю моїм писанням переважно значіння документів пережитого життєвого процесу, документів того дня на кораблі, що пробіг передо мною й ровесниками моїми. Того зокрема дня, що прожили його ми—українці. Ніколи вже цей день не

повториться. А був він хмарний і буряний і тільки надвечір розпогодилось було над нами небо. І пережила за цей день Україна, а вкупі з нею й ми, події, що їм подібних не поставало ще від часів Хмельниччини.

Майже минув уже той день. Тільки сверсники мої знають, який він був. І їм не дивно буде, гортаючи листки моїх книжок, бачити, як автор їх, як святиню яку безцінну, безперестанно підносить одне ім'я, ім'я, що зараз для багатьох і багатьох стало порожнім згуком. У к р а ї н а... О, сучасна молодь не може навіть уявити собі, чим це слово було для нас.

Нехай же воно живе й святиться в моїх піднесеннях сердечних во віки й віки непорушно.

Нехай і він, той день мого плавання на кораблі, залишиться в моїх писаннях таким, яким сприйняв його я,—одна з тьми тем незліченних іскор громовинних, що ними утворюється музика життя під сонцем.

Більшого дати не можу й не хочу.

М. Ч.

Херсон. 30. VI. 1927

Лле золото сонце, квітки розвиває.
 Сміється діброва, степ маревом грає.
 Сміється Дніпрова долина скляна, —
 А хто безталанний, той щастя не зна.

Не дасть йому ради ні степ, ні діброва,
 Не дасть йому втіхи величність Дніпрова,
 І тільки промовить понура гора:
 «Хто щастя не знає, нехай умира!»...

Чого ти сумуєш,	Скажи мені слово:
Чом нудишся, люба,	Твою таємницю
Чом потай зідхаєш	У серці своєму
І геть утікаєш,	На віки сховаю,
Як рибка, від мене?	На віки залишу.

Як горе та туга	Але ти не чуєш.
Тебе обгорнули, —	Скорботно ламаєш
Скажи мені щиро:	Знесилені руки
Себе занедбаю	І мовчки втікаєш,
Для щастя твого я!	Як тіль та, від мене.

Одна я на світі,
Одна-одиниця,
Неначе в пустині
На сонці криниця.

Витри її сушать,
Пісок засипає...
І сохне криниця,
Вміра, загибає...

СОКОЛИНІ ГОНИ

Ой, у полі чистім
Не ушкал то бистрим
Коником вганяє, —
Бранець утікає.
Утіка з неволі,
З-перед-світа скаче:
Так прохало волі
Серденько козаче!..
Лине він, що-сили,
Ніби лебідь білий,
А за ним вганяє
Соколина згряя.
А за ним погоня
Лине-налягає,
З степового лоня
Куряву збиває.
І козак те чує...
Степ же, ніби море,
Тирсою хвилює...
І козак говоре:

«Коню ти мій, коню,
Мій єдиний друже,
Чую я погоню —
Налягає дуже.
Ой, не дай пропасти
Ти мені в неволі.

Краще тут упасти
Мертвим в чистім полі!..
Ой, не видай, коню,
Винеси на волю,
Буде тебе мати
Щиро шанувати:
Свіжою травою
Буде годувати,
Чистою водою
Буде напувати!»...

І кінь вороненький,
Мов вихор той, лине.
Та ні,— молоденький
Невольник загине.
Оглянься, козаче,
Дивись — за тобою
Орда слідом скаче,
Вганяє юрбою.
Зазнати неволі
В Криму доведеться,
Знов бранцем у полі
Робить не минеться —
У полі чужому,
На сонці палкому,
Невірним робити,
Свій вік загубити!..

І кінь вороненький
Ість степ копитами,
Козак молоденький
Шлях міря очами.
За ними татари
Летять косоокі,
Мов чорні хмари,
Степ криють широкий.
Летять, напосіли,
Чутніші їх гуки...
За луки, за стріли
Вхопилися руки...
Вже близько... І стріли

Услід понеслися,
У білеє тіло
Козаче вп'ялися...

Ой, не буде мати
Козака вітати,
Буде в самотині
Плакати по сині.
Буде сина ждати,
Буде виглядати,
Тільки не побаче
Вже очей козачих!..

В ОГНІ ПОВСТАННЯ

(Уривок)

I

То не чорна хмара
Сонце заступала,
То народня кара
Панство згвалтувала.

Піднялася грізно
На тремтячі крила
З темних хат залізна
Зненависти сила...

Вішали, топили
Ляхів посполиті,
Замки їх палили
Пишні, гордовиті.

На списи всіх брали,
Хто ясні мав шати,
Військо споряжали
Польщу воювати.

II

Заревла, завила
Буря-хуртовина,
І зачервоніла
Славна Україна.

Розлилось козацтво —
Панство потопає,
Заревло хижацтво —
Жах серця стискає.

Шляхта, пишна, сита,
Вміє панувати;
Зна, гоноровита,
Добре танцювати;

Та не зна до бою
Дружно поставати,
Збройною рукою
Гонор рятувати.

І втікали з жаху
В Польщу пишні дуки,
Як в стерню от шляху
Злякані гадюки...

III

І пішли татари
Пана-ляха бити,
За колишні кари
Карами платити...

Горе вам, панята,
Неповинні діти,—
Мусять немовлята
За батьків платити!

Горе вам, панянки,
Панії-лелії,—
Поминулись танки,
Оргії бурчнії!

Годі вам пишати
У розкошах панства,
Тягарем лежати
На хребтах селянства!

Пожили ви гарно
На ясній Вкраїні,
Хлопський піт не марно
Тік за вас і нині

Суд іде: ставайте
З хлопом рахуватись...
Станьте, не тікайте,
Нікуди ховатись!..

IV

Темна ніч осіння.
Вітер стогне, свище.
Аж до хмар проміння
Кида пожарище.

Лижуть чорні хмари
Язики жагучі,—
Знати де татари
Гріли руки, йдучи...

Стогне вітер, свище,
Пеклом подихає,
А поспільство рище,
Втікачів шукає.

По гаях з жінками
Панство утікає,
Та їх скрізь киями
Хлопство переймає...

Не втікти від смерти,
Марна то надія...
Всі ходи заперті...
З жаху дух німіє...

Люблю я свій прекрасний край,
Його річки глибокі,
Його степи широкі,
Де вітер гне буркун, розмай.

Люблю я села й хуторі.
Люблю пісні тягучі
Весною коло кручі
Всю ніч до білої зорі.

А в зиму—тихий сум левад,
Простор шляхів безкраїх,
Коли одягне мла їх
І віхи стануть в довгий ряд.

Зжилася з цим моя душа,
Зріднилось серце й око,
І все в мені глибоко
Живе й цвіте, буя й пиша.

Сніг падає з неба... Легкими листами
Хтось сипе цвіт в'ялих квіток неземних.
Кататись, кататись!.. Гримлять копитами
На вулиці коні і кидають сніг.

Дзвенять балабонці. Голобельний грає...
Не встоїть на місці... Неначе йому
Копита холодний огонь припікає,
Чи може підкови намерзли і жмуть.

Ось вийшли на ганок одягнені пані.
Веселі і свіжі, сідають в санки.
Цілують їм очі листочки сніжані,
Співають під ними підрізи дзвінкі.

Поїхали... З санок у вікна кивають...
А з вікон дівчатко махає до їх,
І радістю очі у його палають,
Що пес за санями навскоки побіг.

Полинули... В царство сніжин полетіли...
Неначе на крилах йде тройка легка.
За ними вганяє і пес, що є сили,
І вивалив, бідний, давно язика.

Зустрілася баба похила, старенька.
Стоїть, головою у слід їм хита:
«Ех, гарно на світі панам, моя ненько!..»
Сніг пада й цілує й стареньку в уста.

ЗОРЯНИЙ ШЛЮБ

Весняної ночі
Прозорою млою
Вдяглись і долина,
І гай під горою.
Не чути розмови,
Село засипає.
В саду соловейко

Співать починає.
Затьохка—мов перли
Розсипе низками...
А чистеє небо
Все повне зірками.
І дивляться зорі,
І сяють, і грають,

Далекую землю
Промінням вітають.
Зорять вони з неба,
В садок зазирають
І сявом срібним
Коханців вдягають.
А ті і не чують
Тих зірок вітання
У тихій розмові
Журби і кохання.

«Голубко, серденько,
Не йди ти за дуку,
Не слухай нікого,
Мені подай руку!
Бо дука той стане
Тебе утісняти:
Як підеш за його,
Не вийдеш і з хати!..
До кожного буде
Тебе ревнувати,
Як турок поганий,
Твій нелюб багатий.
Мое ти серденько,
Зоря моя ясна,
Послухаєш неньки,
То будеш нещасна!..»

Оттак свою любу
Козак умовляє,
А мати вечерять
Дочку дожидає.
Втікла вона з хати,
Бо ясно на дворі, —
І сяють, і грають

Алмазні там зорі.
Гукнула—не чути...
Сама йде шукати.
В садок... І спіткала!..
І слухає мати:
«Одружимося, милий!..
Немає в їх сили,
Щоб, любий, з тобою
Мене розлучили!
Як наймичка, буду
У тебе робити,
А віку не стану
В неволі губити!..»

Не кішка зненацька
Двох пташок спужнула, —
До пари коханців
То мати стрибнула..
Кричить... лементує...
За косу хапає...
І бідних коханців
Умент розлучає.

А зорі сміються,
І сяють, і грають,
І сявом хату
І сад заливають.
Осяли дівчину
І хлопця сумного,
Вдягли їх у шати
Проміння ясного,
Мов кажуть: „о, мати!
Не вдієш нічого:
Їх звінчано шлюбом
Проміння ясного!..“

Ш Л Я Х

Ой, протягся шлях широкий
Без кінця, без краю...
З-ранку-рана одинокий
Я той шлях зміряю.
Просто йду я, не звертаю,
Долі виглядаю.
Стане сумно, зажурюся,
Пісні заспіваю.
Спів мій поле та байраки
Степові вчувають,
Буйні вітри легкокрилі
В полі розвівають...

Ой, співаю я, співаю,
Долю викликаю,
Кінних, піших я про неї
І сліпих питаю,
Чи не бачили де долі,
Чи не прочували,
Щоб за нею де степами
Люде простували?..

Темно кажуть... Кажуть всяко...
І ніхто не знає,
Чи ще й є вона на світі,
Чи її немає.
Чи за синіми морями
В золоті похожає,
А чи може під церквами
Руку простягає...

Доле, доле, відгукнися!..
Вже мій день смеркає!..
Тихо всюди, лиш луною
Гук мій завмирає.

Сходить місяць, сріблом грає.
Ніч іде. Ні гуку...
Гей, чи є хто в цілім світі,
Хто б мені дав руку?..

Тихо у небі блакитнім пливе
Хмара за море, на південь блискучий,
В теплу країну, де сонце живе,
Де урагани лютують ревучі.

Скоро та хмара побачить моря,
А за морями і гори, й долини.
Стріне пустині, безмежні поля,
Рики почує могутні левині.

Скоро побачить та хмара краї,
Повні принади, у тайну повіті.
Пестить там сонце тропічні гаї,
Люде живуть там маленькі, як діти...

Тихі озера у небо зорять,
Ріки широкі сміються до його,
І баобаби величні стоять,
Ждуть з ураганом змагання страшного...

Пальма висока, красуня струнка,
Жде виглядає холодної хмари—
Змити потоком алмазів з вінка
Порох летючий палкої Сахари...

Хмаро!.. Гей, хмаро!.. Візьми і мене
В край той з собою за синєє море:
Будем дивитись на сонце ясне,
Будем вітати незнані нам зорі!..

ЗАСУХА

Сонце палає
В димнім огні
І поринає
В хмари курні.

Верби схилились—
Став захистить
І зажурились:
Нічим їм жить...

Люде з роботи
Йдуть без пісень:

Клопіт, турботи
Гнітять ввесь день...

Трави пропали,
Хліб погорів...
Підуть підпали
Лісу, дворів...

Пошесті... кражі...
Прийде зима—
Що вона скаже?..
Хліба ж нема!..

НІЧ

В убогій хатині
Лампадка сумная
Божницю й старинні
Боги осяває.
На покуті свічі,
Мов сонні, моргають,
І тінь на обличчі
Богів покладають.
І ладан пахучий
Курить на жарині,
І голос тягучий
По книжці старинній
Читає,—неначе
Крізь сон промовляє.
І тихо хтось плаче..
І тяжко зідхає...

Читець старий глухо
Псавтир то читає,
І ніч темна слуха,
Як мати ридає...
Лежить бо в хатині,
Покрівцем покритий,
Робітник єдиний,
Сном смерти повитий.
Склепилися очі...
Уста заніміли..
І руки робочі
На грудях замлїли...
Заснув молоденький,—
Йому вже не встати,
Не збудять ні мати,
Ні батько старенький.

І тихо в хатині..
Читальник дримає.
Припавши к дитині,
Матуся ридає:
«Ой, нащо ж родила
Тебе я, синочку,
Навіщо скормила
Тебе, соколучку?!
Кормила, поїла,
Мов ока, гляділа,
Тепер, обрядила —
На стіл положила!..
Ой, сину мій, сину,
Рожевий мій квіте,
На кого на світі
Мене ти покинув?..»

І тихо хитає
Старий головою,
Неначе питає,
Що діять з собою.
На вид набігає
Сльоза за сльозою,
І він утирає
Їх мовчки рукою.
І блима лампада
В півтемній хатині,
І сяєво пада
На рямці старинні,
І сумно з них лики
Святих поглядають,
Мов тузі великій
Вони спочувають.

П Т А Ш К А

Ходе доля чистим полем,
Розсипає квіти,
Та не всім їм проти сонця
По весні бриніти..
Ходе доля поміж людьми,
Щастям їх звабляє;
Ось-де-ось воно, здається,
А його немає!

Ой, звела до купи доля
Козака й дівчину,—
Сподівалися побратись
В добрую годину.
Коли тут зрадлива доля
Разом одвернулась;

Занедужала дівчина,
І сама несчулась,
Як спіткало її лихо,
Нерозважне горе..
Прийде милий, сяде мовчки,
А вона говорить:

«Як умру—постав у церкві
Свічку восковую,
Помолись за мою душу,
Душу молодую.
А весною на могилі
Посади калину,—
Я до неї, милий, з неба
Пташкою прилину.

Буду там я щебетати,
Вечір зустрічати,
Ту калину буде вітер
Степовий гойдати!...»

Розпустилась, розвилася
Молода калина
По весні на тій могилі,
Де лежить дівчина.
Розгорнула рясно віти,

Пишно розрослася,
А на їй мала, співуча
Пташка завелася.
Прийде й хлопець-сиротина,
Сяде під калину...
Слуха пташку... Тільки чує
Пісню не пташину.
Візьме сам свою сопілку
І журливо грає.
Пташка стихне, а сопілка
Стогне і ридає...

Н И В А

Широкая нива
Шумить і хвилює,
І радощі жнива,
І втому віщує.

Стоїть налилася...
Колоссям схилилась...
Гроза пронеслася,—
Любенько умиласть

І сяє росюю,
Під сонечком грає,

Не зна, що з косою
Косар дожидає.

Не зна, що поляже
Вряд кожна билина,
В снопи їх пов'яже
Красуня дівчина...

Рости ж, наливайся,
Шуми на просторі
І сонцем втішайся,
Не знаючи горя!..

Бурхає річка на камінні,
На берег піну викида,
А в вишині, у небі синім,
Маленький птах якийсь літа.

Бурхає річка і кликоче,
Гремить, шумить, наводить жаж

І буцім то втопити хоче
Вона когось у бурунах.

А пташка весело літає,
І срібним дзвоником дзвенить,
І ніби піснею питає:
Чого так річка кликотить?

Минає на світі	І сльози пекучі
Все, що тільки є.	Всихають в свій час,
Скидають всі квіти	І роки пливучі
Убрання своє.	Вгамовують нас.

В душі стане тихо.
Гнів, радість замре...
Забудеться лихо...
І серце — засне!

Т О П О Л Я

Ой, виросла тополенька
Висока, висока.
Вродилася дівчинонька
Струнка, кароока.
Росла, росла тополенька
Та й стала всихати.
Пишалася дівчинонька,
Тепер лежить в хаті —
Змінилося їй личенько,
Очиці запали...
Ой, то ж тую дівчиноньку
Недоля спіткала.

Чому ж то ти, тополенько,
Висока, всихаєш?
Ой, чом же ти, дівчинонько,
Дочасно вмираєш?..
Не зна струнка тополенька,
Чого засихає,
Та добре зна дівчинонька,
Чого умирає.
«Бувай щаслив, козаченьку,
Кохайся з другою,—
Втопчи мене в могилу сам
Своєю ногою!..
Усе тобі, козаченьку,
Усе я прощаю,
Одне тільки, мій голубе,
Одне завіщаю:
Спітка колись пригодонька —
Про мене згадаєш;
Терплю тепер я муку злу,—
Ти гіршої визнаєш!..»

Пішла душа дівочая
Високо, високо.
Зостався жить козаченько
Та й не одинокий:
Зостався він з дружиною
Своєю новою,
Спізнався він з недолею,
Недолею злою.

Стоїть суха тополенька—
Нічого не знає,
Лежить в землі дівчинонька
Їй горя немає,
В журбі встає козаченько,
В журбі і лягає:

Гнітить його недоленька,
Недоленька злая.
Гнітить його у хаті сум,
А туга на дворі:
Стоять в горі там месники ---
І місяць, і зорі...
При зорях тих, при місяці
Кохався з другою...
Любив її... а в хату взяв —
Гадюку з собою!..

КРИМСЬКІ ГОСТІ

Ніби море те безкрає,
Сріблом степ на грані грає
І жене повітря хвилі
У безодні стуманілі.
А в степу жита хвилюють,
Стиглим колосом цілують,
Мов сп'янілі з спеки трошки,
Сині вінчики волошки.

Мов сп'янілі... Та й не диво:
Вітер віє так пестливо,
Так він вабить і лоскоче,
Мов весь світ сп'янити хоче.
П'яні гори і долина.
Никне з млості вся рослина.
І розлився дух медовий
З нив по тирсі по перловій.
Ллється, плине по рівнині
Аж до річки, де в долині,
Зачинивши світ-віконця,
Сплять хати в промінні сонця.

Ні, не сплять. Їм душно стало,
Бо село огнем заграло. .
То татари налетіли.
Всі селитьби оточили,
І хвилястими стовпами
Знявся дим понад хатами.
Трипотять огненні крила...
Хмара сонце заступила...
І потягся дим пожежі
За житів далекі межі,
По долині покотився,
З степовим повітрям злився.

Де ж козацтво пробуває,
Що не йде, не поспішає
Рід свій, добра рятувати,
Нехрещеним одсіч дати?
Чи далеко залетіли,
А чи вибилися з сили
Сизокрильці яснозорі?
Чи на хвилях в синім морі,
У поході на турчина,
Їх зустріла хуртовина?..

Їх не видно, їх не чути
Коло рідного Славути!..
Їх у Польщі хмара вкрила,
Оточила лядська сила,
І ревуть на їх гармати...
Їм до дому не вертати!

А село в огні палає.
Із села орда рушає.
Полоняночки ридають,
Бо навіки залишають,

Рідний край і батьківщину,
І нову оту руїну...

* * *

Ніби мак село горіло,
І димилось, і курило
Аж до вечора і ночі,
Поки зір безвинні очі,
Безтурботні й сумовиті,
Не проглянули з блакити.
В степ давно пішли татари.
Вітер воде в небі хмари
Срібнокрилі, прозорчисті.
Сходить місяць променистий.
Сумно пес в руїнах виє.
Пожарище туманіє...

Місяць сходить, підпливає.
Що ж за привід там блукає?..
То стоїть, не шелеснеться:
Мов що слуха... То нагнеться,
Ніби долі що шукає:
Теплий попіл розгортає...
Горне голими руками...
Наступає в жар ногами...
І не чує, і не баче,
Тільки туже, тільки плаче...

То нещасна мати ходе,
І шукає й не знаходе
Бідних діток... Їх немає.
І сама вона те знає
Та не кидає шукати,
Бо вона їх мати... мати!..

Цілу ніч вона блукає.
Рис попіл, розгортає...
А далеко, на Орелі,
Там огні горять веселі,
По площовині широкій
Коні ржуть в траві високій.
Там орда стоїть — ночує.
Вранці далі помандрує.

Ой, погляну я в криницю,
У холодну воду,
Подивлюся-надивлюся
На свою я вроду.

А чи я ж то не вродлива
З карими очами,
Білим личком, гожим станом,
Чорними бровами?

Сохну ж, в'яну одинока,
Ніби та билина...
Мабуть мати породила
При лихій годині.

С К Е Л Я

В степу, на порогах ревучих,
Де стогне Дніпро, і гримить,
І грає на хвилях кипучих,
Там скеля висока стоїть.

Висока вона, та понура
І, ніби черниця, сумна.
І тихша від мертвого мура
В гримучих порогах вона.

І в ночі весняні погожі,
Як вийдуть у небо ясне
На танок світилоньки божі,
А вітер у полі засне,—

Тихенько хлопочуться хвилі,
Йдучи коло скелі тії,
І лашуться, враз присмирілі,
Мов діти покірні її.

І тихо-тихенько шепоче
До неї Славута ясний,
Неначе збудить її хоче,
Розвіяти сон навісний.

Він каже: — «Проснися, небого,
Прокинься, кохана, на час,
Промов хоч слівце до старого,
Хай хвилі послухають нас!

Проснися, порадо єдина,
Подай ти свій голос мені,
Повідай, кохана дружино,
Що сниться тобі уві-сні:

Чи слухаєш гомін ти Січи
На раді останній сумній,
Коли зазирнула у вічі
Смерть волі козачій буйній?..

Чи може тебе повивають
Новітні, незнані ще, сни,
Про долю, що в мріях кохають
України-небоги сини?

Прокинься!.. Багато тобі я
Збираюсь давно розказать:
Живе, не вмирає надія,
Що будемо знов панувать!..

Сьогодні тобі розкажу я
Про тихі північні краї,
Де воду холодну беру я,
Де темні шепочуть гаї.

Із гомону їх потайного
Дочувся, довідався я,
Що прагне порядку нового
І волі вся наша земля...»

Затихне... Притихнуть і хвилі,
Неначе отповіди ждуть.
І лашуться, враз присмирілі,
До скелі покірливо йдуть.

Та скеля холодна німує,
Стоїть нерухома, сумна.
Нічого, нічого не чує,
Нічого не бачить вона.

І з гнівом Дніпро і журбою
В останні пороги іде,
І збурені хвилі з собою
До моря на раду веде.

Всі надії мої
Розлетілись, мов дим,
По широких степах,
Попід небом хмарним.

Тільки чую, що я
Ще живий, ще не вмер,
І я серце своє
Не замкнув, не запер.

Вкрила зорі мої
Безпросвітня пільма,
Мов у мене тих зір
Не було і нема...

Чую — б'ється воно,
В йому сила тремтить,
Хоче, прагне воно
І страждати, й любити.

Нехай нас темнота тупа обезславе.
Хай кат уготує нам свято криваве,
Ми будемо шляхом тернистим іти
І прапори волі і світла нести.

Не знизим себе ми, не підем на згоду.
Там — заходу діти, а ми — діти сходу.
Світ — з нами. Він сяє — надією нам,
Погрозою — нашим сліпим ворогам.

Нехай же неславлять, нехай обмовляють...
Даремне!.. Так хвилі під скелями грають,
В завязтті безсилім кличуть, киплять,
Та скелі високі незрушно стоять.

Ви так звикли до певної міри,
Що ввесь світ підвели б під аршин,
Всі закони поезії й віри
На зразок перешли б один.

О, як темно в вас в серці пустому!
О, яке в вас безбарвне життя!

Бо ви звикли не вірить нікому
І не ждати ні з чого пуття.
Так минає ряд темрявих років
І, діждавшись в свій час сивини,
Намагаєтесь стать за пророків
Ви між людьми, схоласти нудні!

КРИНИЦЯ ТА КАЛИНА

Холодна криниченька
Край темного гаю,
Червона калінонька
Її повиває.

Схилилася гиллястая
І віт не здимає...

У-вечорі каліноньку

Криниця питає:

— Ой чом же ти, красо моя,
Калино, всихаєш,
Скажи мені, червоная,
Чого ти бажаєш?
Поникла ти, схилилася,
Мов квітенька в'яла,
Чи може ж то холодної
Води тобі мало?
Візьми, візьми усю її,
Усю до краплини,
Не кидай лиш на світі цім
Мене сиротини!
Зав'янеш ти, єдиная,
І я замулюся,
Засохнеш ти — з журби-нудьги
Вся слізьми зіллюся...

Схилилася, вклонилася.
Ще нижче калина,
Мов матері старесенькій
На груди дівчина.
Ні слова і не мовила,
Ще нижче схилилась:
Підгриз гробак коріння їй,
Того пов'ялилась.

Біжить-дзюрчить, сумуючи,
З криниці водиця, —
То журиться, мов матінка
По дочці, криниця.
Як сонечко зійшло чим-світ —
Калина зав'яла,
Як краснее пішло к зимі —
Криниці не стало.

Ідуть дні за днями,
І роки минають,
І горе, і радість
У безвість зринають.

Взяли, розіп'яли,
Списом прободали...
На злодія бога,
Сліпці, проміняли...

Минають дні й ночі,
Століття проходять,
А люде і правди
Й ладу не знаходять...

Царя вони ждали —
В порфірі й вісоні
І щастя шукали —
В залізнім законі.

Прийшов був Син Правди,
Якого жадали, —
Не знали, безумці,
Взяли й розіп'яли.

Того ж — свята діва
У яслах зродила,
Того ж — осіяла
Небесная сила...

Важко в світі з чулим серцем
Молодий вік зжити,
На бенкеті щастя й волі,
Зілля-тругу пити.

А ще важче стратить силу
І не чуть, не знати,—
Кращі думи, кращі мрії
Власні осміяти..

Осміяти, занедбати,
В землю закопати.
В-ранці ж потім уставати,
Знов їх виривати.

Відживлять мерців нещасних...
Кликати до хати...
І отрутою їх знову,
Знову частувати!..

Вірю -- не згину я в п'їтьмі дочасно:
Зійде, засяє зоря моя ясна,
Радістю серце, як пташка заб'ється,
Пісня потоком гримучим поллється.

Хай тільки здійметься думка на крила,
Хай несвідома очутиться сила,
В гору орлом я тоді піднімуся,
Щастям простору і волі уп'юся!

Б Р А Т

Без шапки, вкритий пилом, О, ні, це брат мій бідний,
З торбами за плечима — Така ж, як я, людина:
Стоїть каліка-старець, В проекції — син божий,
Більмом на мене блима. А в дійсності — тварина.

По милостиню руку Мерзенне в його тіло,
До мене простягає, Душа у його вбога,
І влєсливо у вічі Бо ласки не зазнав він
Мені він зазирає. І милости від бога.

І милостині просить Дають йому — не ласку —
Поклоном — не словами, А милостиню й люде...
І тільки, мов про себе, Нема під сонцем правди,
Шепоче щось губами... Нема її й не буде!

І це є образ божий, Тому на білім світі
Вінець, краса природи?.. Нема бажання жити,
І це є одблиск Духа, Тому на ясне сонце
Його святої вроди?.. Не хочеться глядіти.

КАТОРГА

Стучи!.. Стучи!.. Ломи, січи
Каміння, злото добувай!
Весь день стучи, а там в ночі —
Про долю втрачену гадай.

Цюки!.. Цюки!.. Січи з̄руки,
Січи і сили не жалій.
Хай ллється піт! Пропав твій світ,
Пропав у каторзі гнилій!

Довби!.. Довби!.. Урок роби!
І рук на час не покладай,
А у ночі — ножа точи,
Часу слушного дожидай!..

Нехай стіна єдина зна
Думки-жадання потайні...
Цюки!.. Цюки!.. Січи з руки!
Бий з скелі іскри вогняні!..

Поміж хмар веселка грає,
Забирає з моря воду.
Я знайду, я відшукаю
Поміж сліз і щастя й вроду.

У жалях нудьги і стуми,
В обережнім темпі кроків —
Вчую бур весняних шуми
І весняний біг потоків.

Т А Є М Н И Ц Я

1

2

Висока, гилляста
Тополя срібляста
Над ставом схилилась, —
І потай у воду
На місяця вроду
В-ночі задивилась.

Мов іскри летючі,
Там грають блискучі
Зірки в воднім лоні;
І хмароньки білі
Гойдаються в хвилі,
Мов лебеді сонні.

І бачить тополя:
 З блакитного поля
 Дівчата зринають.
 Б'ють хвилю... сміються...
 Мов бджоли ті, в'ються,
 В воді поринають

4

7

І бачить тополя:
 Зійшлись вони голі,
 Щось хочуть робити:
 За руки взялися,
 У танок сплелися,
 Промінням обліті.

Аж чують —хтось плаче...
 І дівчину бачать
 В горі над собою.
 Не встигли схопитись,
 Туманом розвитись, —
 Вона над водою.

5

8

Їх місяць цілує,
 Їх місяць милує,
 Мов сонце, палає...
 Волосся їх пишне
 І тіло їх грішне
 Промінням вдягає...

Над ставом спинилась...
 За серце вхопилась...
 Клене свою долю:
 Бо хоче віддати
 За нелюба мати
 Її у неволю.

6

9

П'яніє з їх вроди...
 Як скрикнули: «годі!..
 Під верби — гуляти!..
 Сидять, спочивають,
 Вінки заплітають.
 Мла ночі їм шати.

«Ой, як її жалко!..» —
 Русалці русалка,
 Почувши, мовляє. —
 «Нехай вона з нами
 Ясними ночами
 Укупі гуляє!..»

І кинулись в воду,
Таємну господу,
І дівчина з ними.
І враз заходили
Сполохані хвилі
Кругами ясними.

Пірнули — й немає...
І зірками грає
Знов водяне лоно,
І хмароньки білі
Гойдаються в хвилі,
Мов лебеді сонні.

12

І знову гилляста
Тополя срібляста
У чарах кохання
Вдивляється в воду
На місяця вроду,
Жде ласки, вітання...

ПІСНЯ БЕНКЕТОВА

Геть воду тверезу,
Давайте вина,
І вип'єм, панове,
По чарці до дна!

Нехай вона буде
Весела, ясна,
Журби та печали
Ніколи не зна.

Берімось за руки,
Ставаймо в кружок!
За молодість вип'єм
Із срібних чарок!

Весь час наш—у праці;
Дамо ж ніч одну
Ми дружній розмові,
Пісням та вину.

Чим весну згадаєм,
Як пройде вона —
Весела, блискуча,
Летюча весна?

Нехай наша пісня
Летить в небеса,
З'єднаєм до купи
Усі голоса!

Нехай же лунає
Безжурно наш сміх,
Нехай об'єднає
Нас радість усіх!

Геть воду тверезу,
Давайте вина,
І вип'ємо, друзі,
Всі разом до дна!..

Змалку не знаючи
Ласки, поради,
Шлях пробиваючи
З темряви, чаду
В храм той омріяний
Розуму, світу, —

Спраглий, обвіяний,
Жду я привіту.
Серце намучене
Ласки бажає,
Скорбне, замучене...
Жду — і немає!..

ТОВАРИШЕВІ

Не журись, не тужи,
Сумом серця не рань,
А до праці повстань,
Себе там покажи.

Не сумуй, не тужи,
Бо пропало не все:
Що весна принесе,
Те в душі придержи —

Не сумуй, не журись.
Вір, що ніч промине,
Зійде сонце ясне, —
Тому сонцю молись.

І кохай, поливай,
Від грози бережи!..
«Я пропав!» — не кажи:
Кволі гинуть нехай!..

З Р А Д А

То не сонце ясне
Глянуло з-за хмари, —
Ізійшлись дівчина
Та козак до пари.

Пригорнув до серця
Парубок дівчину...
Стали... і замліли
Вкупі коло тину.

Все забула в світі
Дівчина небога —
Не пуска від себе
Хлопця молодого:
Обгортає шию
Білими руками
І п'янить-чарує
Тихими словами...
А сади навколо
Шепотять тихенько,
Геть по луках річка
Котиться любенько,
Верби обступили
Тихую криницю:
Мов дівки гадати
Просять чарівницю...

Довго так стояли
Вкупі коло тину,
Пригортав до серця
Парубок дівчину.
Вийшли в небо зорі,
Срібний місяченко
З-за гори на небо
Вплив височенько.
Розійтись не можуть,
Так би вік стояли,
Цілувались любо,
Тихо розмовляли.

Та не довго квітка
В полі процвітає.
Та не довго сонце
З хмари виглядає,—
Заховалось ясне
Знов за чорну хмару:

Розлучила доля
Тую любу пару...
Як колись дівчина
Хлопця полюбила,
Час минув — зрадлива
Так і розлюбила.
Другого стрічає
Дівчина вродлива,
Другого вітає
Зрадниця щаслива.
Стрінеться й не гляне,
Мов і не любила,
І не зна, як тяжко
Серденько вразила...

Вийдуть в небо зорі,
Піде молоденький
Знов туди, до тину,—
Стиснеться серденько:
Пусто там... Немає
Любки чарівниці,
І не йде, зрадлива,
І на вечорниці.

А сади так само
Шепотять спотиха,
Плине гаєм річка
І не знає лиха.
Верби обступили
Мовчазну криницю:
Мов дівки гадати
Просять чарівницю...
А навіщо знати
Те, що має бути,
Як і те, що сталось,
Хочеться забути?!..

Люблю я вдень лежати в лісі,
У холодку старих дубів,
Коли вітрець в зеленій стрісі
Шопоче листям їх верхів.

Люблю дивитися на хмари
І стежить, як вони летять;
Дрібні пташки спурхнуть до пари —
Люблю їх оком милувать.

А то так очі закриваю,
Лежу у тихім забутті,
Своє минуле уявляю,
Прохожу схожені путі.

Один по однім тихо роки
Встають у спомині моїм,
І бачу я степи широкі —
Свій край — в осяянні яснім:

Таке принадне і кохане,
Таке там любе все мені
І невимовно все бажане
У тій далекій стороні!..

І знов проходить перед мною
Усе, що там покинув я, —
Дитинства час з його журбою,
Вся бідна доленька моя...

І тихий сум оповиває
Мене під захистом дубів,
І ліс мені мов спочуває
Журливим гомоном верхів.

Ясна журба, безпечний спокій
Мене нечутно опов'ють,
Затихне все в душі глибокій,
І сни свідомість заснуть.

ОГНІ БЕЗОДНІ

Розкоші, злото — всіх турбота,
І тільки їм наш служить вік:
Рівняє гори і болота,
Грабує дно морів і рік.

І, п'яні долею ясною,
Бенкети правлять багачі,
І над безоднею страшною
Огні розводять уночі.

А там, внизу, у тій безодні,
В повитій димом глибині,
Сидять робітники голодні,
І в їх очах — мигтять огні...

Рояль ридав, немов людина,
У стогін струни всі злились...
Була то пісня лебедина,
Не згуки — сльози то лились.

Її лице усе горіло,
Ходив огонь в її руках,
А горде серце билось, мліло,
Блищали сльози на очах.

Я знав, чого вона ридала:
Згадала молодість вона,
І перед нею пробігала
Ту мить життя її весна:

Ясне дитинство і дівочі
Безгрішні мрії... Потім час,
Коли кохання світ їй очі
На мент осяяв і погас;

Коли так легко, без вагання,
Отой, хто богом їй здавався,
Розбив їй серце і з кохання
Зневажно, люто насміявся...

І я сидів, а серце нило;
Я так тоді їй спочував:
Обох життя нас одурило,
І гнів серця нам спарував!..

ПТАШКИ Й ЛЮДЕ

Ти бачив, як вчора над нами літали
Дві пташки дрібненькі і так щебетали
Турботно та сумно, неначе за ними
Вганялося лихо з кігтями страшними?
Ти бачив — додолу вони припадали,
Крилятами ледве з утоми махали?..

То тепле гніздо їх учора зірвали
Злі людські діти й маляток забрали.
Збрали й, награвшись пташками живими,

Кішок драгували ще й мертвими їми.
І темні їх душі й серця веселило,
Як кігті впивались у тепле ще тіло...

Я не прохаю в тебе, боже,
Здоров'я, щастя, талану —
Мене ніщо це не тривоже, —
Творю молитву я одну:
Навчи терпіть з братами муки,
Важкі їх думи поділять,
Щоб зміг знесиленим їм руки
У час потрібний я податъ.
І сили дай, щоб нам з братами
Тяжкі кайдани розірвать
І волю вільними устами
З народом рідним привітать...

То не пишна рожа
В гаї зацвітала, —
Молода та гожа
Дівчина зростала.
Ой, не пташка тая
В лісі щебетала, —
В. неньки молодая
Дівчина співала.
Гарна, що й казати, —
Молода, висока...
Тіше нею мати,
Не натішить ока.

А спливла година —
Все перемінилось:
Не співа дівчина,
Де й весілля ділось.
То не рожа пишна
Вкрилася росою,
Дівчина невтішна
Вмилася сльозою.
То не вітер в полі
Сумно завиває, —
Дівчина без долі
Сльози проливає...

І кохання-знади
Молода впилася,
І вже чорна зрада
В серце їй вп'ялася..
На сухій осині
Чорний ворон криче,
Плакала дівчина
Та уже й не плаче:
Тільки оченята
Згасли, потьмарились
Тільки бровенята
Хмарою укрились...

Час минув, година,
Знов усе змінилось:
Змучилась дівчина,
У ставку втопилась...
Не зозуля важко
В лісі закувала —
По дочці то тяжко
Мати заридала.
Не билина в полі
В'яла, засихала —
Від журби-недолі
Мати умирала... .

«Не журися, доню!
Бо козак з чужини
На гнідому коню
Верне до України.
Молодий та гожий,
Пари він шукає...
А господь pomoже,
Скоро він спіткає
І дорогу рівну
До твоєї хати,
Буде королівну
Він у їй вітати!»

По весні у полі
Квіти зацвітають,
І пташки на волі
Гнізда заплітають.
І зозуля в гаї
Доленьку віщує...
Де ж дівча? Немає.
І весни не чує.
У сирій могилі
Сплять дочка і мати,
Бо не захотіли
І весни діждати!..

Не під співи та музику
Ми на світ родились, —
А стогнання та прокльони
Стріти нам судилось.
У колисці нас гойдала
Безпросвітня туга,
А у школі зустрічала
Бійка та наруга.

Був і шлях у нас єдиний —
На чужу чужину,
Без звороту-повороту
В рідну Україну...
А на тій на Україні,
Там весь рід наш, Мати...
Як розійдемось, хто стане
Неньку доглядати?
Як розійдемось, хто буде
Матері годити,
Хто зостанеться на ниві
Батьківській роботи?..

Ні не можем ми шляхами
Вандрувать чужими,
А повинні одностайне,
Вкупі йти своїми.
Не година тратить силу
На нерідне діло, —
Час своє кувать залізо,
Гартувати вміло.
Здасться все в хазяйстві ріднім:
Плуг, коса й сокира,
Стане кожен у пригоді,
Хто в роботі щирій.
І зорем ми свою ниву,
А господь дасть роси,
І не ми, то наші діти
Одклепають коси,
І жнива у час-годину
Розпочнуть багаті,
І зрадіє, звеселиться
Україна-Мати.

Ніченько, нічко
Зоряна, ясна,
Тихо-пестлива,
Мрійно-прекрасна!
Повна ти сили,
Повна ти волі,
Може ти, нічко,
Владна і в долі?

В рани глибокі,
Рани пекучі
Тихо кропіте
Роси сцілющі;
Райськими снами
Хворих чаруйте,
Щастя манною
Душі окуйте!

Небо блакитне,
Хмари летючі,
Місяцю ясний,
Зорі блискучі, —
Згляньтесь на землю,
Шліть з росою
Всім безталанним
Чари спокою!

О, чарівнице,
Нічко принадна,
Все поробити
З нами ти владна,
Так заподій же —
Хай, як у морі,
В серці людському
Топне все горе!..

О, чом життя мого весна
Так скоро, скоро відцвітає.
І осінь темна, нависна
До часу в серці наступає?..

Чого, коли в грудях горить
Огонь безсмертного кохання,
Душа і нудиться й болить,
До горла тиснуться ридання?..

На небі лотос золотий
Ятриться в огненім буянні.
О, чом же дух безсмертний мій
Темнять земні примари тмяні?!..

У - О С Е Н И

Іду межею. Шелестять
Трава і листя під ногами,
І тихо голими верхами
Старі дерева гомонять.
Дуби громадами хмурними
Стоять, мов стражники грізні...
І дві березоньки між ними
Постали, ніжні і ставні.
А за березами ясними
Столітній осокор стоїть
І безнадійно гомонить
Важкими вітами своїми.
В горі ж над лісом, мовчазні,
Легкі неначе мрійні чари,
Пливуть рожево-сині хмари,
Палає захід увесь в огні...

О, ти не згаснеш, ясний світе,
Ти знов засяєш по весні,
І може випаде мені
По цих прослідках знов ходити,
Коли справлятиме весна
Після зими бенкет природи,
І знову ніжний ряст уроде,
Коли зозуля голосна
Про долю стане віщувати,
І соловейко, царь співців,
Під млою ночі розливати
Почне свій срібногучний спів!..

Не жалко вас, мої найкращі роки!
Я б не хотів назад вернути вас,

Бо весь цей час страждав я самотній,
Бо кликав смерть до себе я не раз.

Не жалко вас, мої пропащі роки!
Хотів би я навіки вас забути.
Та рани ще—болючі і глибокі:
Вони про вас забути не дадуть.

С І Ч

Вільно котить чисті води
Дід Дніпро у море,
Прохожає степ широкий,
Пробиває гори.
На порогах він бурхає
Гнівно час-годину,
Здійме хвилю, замутиться,
Позбиває піну,—
Далі, шляхом до Лиману,
Тихо спочиває,
В синє море чисті води
В гості споряжає.

Острова по нім постали
З темними лісами,
З вільним птаством щебетливим,
З дикими звірями.
В тихих плавнях непрохідних
Дикий тур блукає,
Очерет кабан понурий
На ходу ламає...
А за плавнями—там вітер
Тільки віє в полі,

Та стоять сумні могили,
Обгорілі, голі.
Пусто скрізь. Людей немає.
Тільки на всі плавні
В бурю стогнуть над водою
Верби стародавні.

Пусто там. Людей немає...
А проте є й люде,
Бо весь світ заповнили, —
Єсть вони усюди.
Он, на острові великім
Кошем вони стали
І валами та ровами
Кіш свій обкопали.
Обкопали... А з окопів
Дивляться гармати,
Мов на вал повихожали
Ворогів вітати.

Вийшли тих вони вітати,
Що були б братами
Люду бідному, а стали
Лютими катами.
Вийшли, стали боронити
І життя і долю
Тих людей, що проміняли
Все на вольну волю —
Рідні сім'ї, рідні села,
Прадідні могили.
Бо уже всю Україну
Дуки опосіли...

То—преславне Запорозжя
З чорними орлами,
Гей, то Хортиця велика

З вільними синами.
Тут нема панів і хлопів
І катів немає,
І неправда, панська мати,
В Січ не заглядає.
Мати Хортиця велика.
Всіх прийма синами,
Хто зазнав лихої долі,
Посваривсь з панами.
Запорожців скрізь бояться,
Де неправда й здирство,—
Їх ненавидить зрадливе
Польськеє жовнірство,
Їх жахається вельможна
Шляхта гонорова,
І москаль їх стережеться...
І з одного слова—
«Козаки»—ледачий турок
Враз пополотніє
І ухопить ятагана...
Бо чи ніч, чи дніє,—
Налетять вони, мов вітер,
Бурею прилинуть,
Рознесуть усе навколо
І, як вітер, згинуть.
Знай, мов, вороже заклятий
Рівности і волі,
Що не вмуть вони на світі
Між людей ніколи!

Знай, неситий людожере,—
Полетить з димами
В небо все, що ти збираєш
Рабськими руками!..

Оттакі то запорожці,
Козаки чубаті,
Оттака то на Дніпрі їх
Січ—козацька мати!

Б Е З Д О Л І

Гей, на полі, на широкім,
Буйний вітер віє.
Віє вітер, віє буйний,
Сонечко не гріє.
Віє вітер, гне билину,
В землю нагинає.
Ломить, гне її до долу,
А вона питає:
«Нащо гнеш мене ти, вітре,
В землю нахилиєш,
Защо, буйний, безталанну
Ти мене ламаєш?..
Ой, зсушив ти мене, вітре,
Обпалив, обвіяв...
Защо, нащо сиротині
Лихо заподіяв?..
Не ламай мене ти, вітре,
Геть полинь степами,
Бо я зсохла, я згоріла,
Ізійшла сльозами!..»

Гей, на світі по палацах
Доля бенкетує,
А недоля з безталанним
Грається, жартує.
Ой, знеслила, стомила,
Руки зав'язала,

В серце щире молодецьке
Тугою запала:
«Гей, ти, доле, доле злая,
Відчепись од мене!
Бачиш ти, які тут злидні
І життя злиденне?
Годі з мною, доле, гратись,
Бідним сиротою,
Відчепись од мене, доле,
Попливи з водою!..»

Гне билину в чистім полі
Вітер... гне, ламає...
Безталанний нудить світом,
Долю проклинає.
Підломилася билина,
З вітром полетіла,
А козак змагався, бився,
Поки малось сили,
А тоді, мов лист за вітром,
Без вісти подався
І до дому вже ніколи
Більше не вертався.

К О З А К И

ПОЕМА

ПРОЛОГ

Ой, у-ранці із туману,
З гирла тихого Лиману,
Тільки зорі гаснуть стали,
В синє море вилітали

На ширяння, на буяння,
Молодецьке погуляння,
Не чайки, не соколята—
Низові орли крилаті.

Розступивсь Лиман боками,
Море вкрилось байдаками.

Ніч минає. День світає.
Синє море оживає...
Гей, ти, вітре, де подівся?
А чи ти ще не зігрівся?
Підмужи на синє море,
Розгойдай його простори:
Хай застогне, хай заграє,
Козаків поколихає!

Розпускає вітер крила—
Ожива підводна сила.

Під човнами море грає,
Вітер паруси здіймає;
Ніби чайки прудкокрилі,
Байдаки летять по хвилі...
Гей, турчині, годі спати!
Уставай гостей вітати,
Пивом-медом частувати,
Сріблом-злотом наділяти!..

I

Над морем гори поставали,
Шпилями в небо піднялись,
І їх розлогі перевали
Лісами синіми вдяглись.
А там, де море підступило

До вічно шумних берегів,
І де під скелями гриміло
З недовідомих нам віків,—
Турецьке місто оселилось,
І все помор'я перекрилось
Серед проваллів та садів
Зубцями білими домів.
Над ним здіймаються мечеті,
І на високім мінареті
Що-ранку й вечора мулла
Намаз вигукує. Й хвала
Щодня від тисяч правовірних
Згучить Аллахові у мирних
Серцях народу. І летить
Од їх молитва до пророка,
Мов шум нагірного потока.
Щодня хвалу йому шумить
І сине море неомірне..
І день по дню там вільно йде
Дітей Аллаха тихомірне
Життя, порожнє і бліде.
Ото—Синоп старий. Не має
Ні друзів він, ні ворогів.
Безжурний, він не дожидає
До себе в гості й козаків.

II

До моря сонце допливає
І тихим сяєвом своїм
Синоп зубчастий заливає
І берег згористий під ним.
Лягли від башт вечірні тіні
І од будівель кам'яних,
І срібне листя на маслині
Померкло в тінях прозірних.

І тільки горді кипариси
Стоять високі і ясні,
І їх верхів стримчасті риси
Горять в вечірньому огні.

Кінець важкій денній роботі;
Сповнять намаз гука мулла.
Кінець і праці, і турботі,
Споочинок всім дає Алла.
Заходить з моря прохолода,
І меркне гір ясна краса...
Але на ранок — непогода,
Палають жаром небеса.
Від сонця йдуть огненні спиці,
Весь захід в заграві жахтить,
І море в темній багрянici
Немов у полем'ї, тремтить.

III

Ідуть, потомлені, з роботи,
З садів невольники, і їм
Нема ні часу, ні охоти
Втішатись вечором ясним.
Їм увижається будинок,
Куди дозорчий їх жене,
Черствий шмат хліба і спочинок
Короткий, поки не штовхне
У боки вранці знов ногою,
Щоб піднімалися робить
І йшли до праці під пугою
Життя невольниче губить.

Втекти б, летить?.. Так крил немає!
А море, море те ясне —
На волю манить, закликає,

Співа про волю, нависне.
Але від його тільки й ждати
Тієї волі козакам:
За морем Січ—козацька мати,
І Україна люба там.
Там, у степах, по-над річками
Стоять їх села, хуторі,
І там, оточені садами,
Сумують рідні їх двори...

І часто темними ночами,
Злиденній правді навпаки,
Їм увижається: човнами
Укрили море козаки...
Шумить корогва військовая.
Трипоче, з вітром розмовля...
А море стогне, море грає...
Не чуть, не знати, де земля.
Сурмить сурма... І враз проснеться
Невольник бідний у-ночі,
З твердого ліжка підведеться
І слуха: де ті сурмачі?..
І чує—пес турецький вис...
«О, будь ти проклят, нависний!..»
І вже до світу не закриє
Очей в тюрмі своїй тісній.

IV

Ніч розгорілася тихая, зоряна,
Пітьмою вкрилися гірські шпилі;
Сонцем, турботою за день наморена,
Спить земля-страдниця в срібляній млі...

Спіть, перевтомлені, спіть, всі знесилені,
Спіть затурбовані діти землі,
Рабством, неволею в землю нахилені,
Сильними стоптані, кволі, малі!..

Море хлюпочеться, ледве хвилюючи,
Пестить зідханнями сон берегів;
Ніч-чарівниченька, спокій даруючи,
Владно замирює всіх ворогів...

Спіть, нагодовані, спіть, всі напоєні,
Щастям покохані сильні землі,
Владою, силою, злотом узброєні —
Спить у спокоем напоєній млі!..

V

І тихо скрізь. Шпилі мовчать,
І у Синопі люде сплять.
І тільки оддаль під горою,
Де заховалися в садах
Будівлі, зложені рукою
Нужденних бранців-сіромах, —
Співає хтось. То на чужині
Згадав невольник рідний край,
І тихий вечір на Україні,
І рідну річку, й темний гай:

«Ой, щодня за морем сонце
Гасне-погасає,
А моїй неволі краю
І кінця немає.
Брате, соколе крилатий,
Вільні маєш крила,
А мені ж тюрма — неволя
Крила підломила»..

Співа, сердешний, і думками
На Україні він літа...
А небо сяє зіроньками,
Його самотного віта
І мов говорить: «не журися:
Ти ще, козаче, молодий;
Неволі час який скорися,
А там настане край і їй»...
І місяць сходить. Випливає
Червоним привидом з-за гір.
У гору йде... На нім спиняє
Невільник свій журливий зір
І дума: «там, на Україні,
Так само місяць золотий
З-за гаю сходить в цій хвилині
І світить, світить»... І смутний
Сидить, мов камінь... І шепоче
Щось тихо сад густий над ним,
І притиха, неначе хоче
Сповити душу сном ясним...

VI

Синіє море. Місяць світе
І хвилю сяєвом срібнить.
Весь світ заснув. Немов побите,
В Синопі все затихло й спить.
В гаремі тільки ще гуляє
В тумані чар баша старий,
Та коло моря одбуває
На вежі варту вартовий.
Він ходить тихо серед ночі
І в непроглядну далечінь
На сине море шулить очі.
Змага його і ніч, і лінь.

З Стамбулу велено, як мога,
Глядіть гяурів-козаків,
Бо може випадє дорога
І на Синоп їх байдаків.
«Ну, тут понюхають табаки!
Старий баша хоч і гуля,
А хай навернуться, собаки,
Такого дасть, що відціля
Назад не вернуться з чубами!..» —
Міркує сонний вартовий,
Баша ж голубиться з жінками,—
Забув про все, ласун старий...

VII

А місяць з неба так і сяє,
Промінням місто залива
І море тихо-тихо грає,
Під берег піну підбива.
І та, блискуча, мов живая,
Неначе дише, вся тремтить,
І до каміння припадає.
І бриска перлами, й шумить.
І по-над морем кам'яниці
В тумані срібно-прозорім,
Стоять всі білі, мов гробниці
На кладовищі мовчазнім.
Між їх постали кипариси
У сном обвіяних садах,
Кущі маслин, немов завіси,
Повисли важко по горбах.
І на широкому майдані
Криштально срібний водограй
Здійма всю ніч до неба грані,
Вода спада й біжить у гай;
І з гаю темного безгучно

Біжить у теплій сизій млі
Туди, де море любогучно
Кохання гимн співа землі...

Але ось з моря тихо хмара
Навпроти місяця встає,
І ніби гір жива отара
Сріблястим руном виграє.
Слідом за нею далі й далі
Помалу другі потяглись,
Неначе з моря повставали,
І тихо в небо піднялись.
Померкло море, потемніло,
Вітрець з міжгір'я подихнув,
Щось коло берега зідхнуло,
І вартовий заснув.

VIII

А на морі,
На просторі
Козаки стояли
Та години,
Та хвилини
Ждали-дожидали.

І точили,
І гострили
Тихо шаблі гострі—
До турчина
В тій хвилині
Споряжались в гості.

Гей, турчине,
Нічка плине,
Чи вчуваєш горе?
Бо кликоче
Од півночи
Щось недобре море!..

І море хмуриться, темніє,
На йому хвиля вже гуля,

Холодний вітер з моря віє.
Заснулий город присипля.
Поснули кріпко агаряне,
Німують білі будинки...
А скоро, скоро час настане,
На берег вийдуть козаки!..

«Ну, час добрий, пане-брате!»---
Ватажок мовляє,—
«Зараз башту треба взяти,
Потім—що хто знає!..»
Тихо веслами сплеснули,—
Байдаки рванулись
І під берег підвернули,
Турки і не зчулись!

ІХ

І запалав Синоп з півночи,
Струмні криваві полились.
І крик, і плач, і гвалт жіночий,
Різня і муки почались.
Здригнулись мури. Спohxватився
Недбалий турок та—біда:
За голе яструб ухопився,
Здобичник знає, де сіда...
В огні нежданої пожежі
Мечетів бані розписні
Стоять червоні і страшні.
Мов ураган набіг на вежі
Дітей степів і їх розмів,
Як гурт безпечний лебедів,—
Так низова буйна дружина
В ночі, ясній не згірше дня,
Гніздо ледачого турчина
Перевернула навмання...

Горить, до хмар здіймає хвилі
Синоп сполоханий, горять
І минарети почорнілі,
І кипариси обгорілі
В палкому куреві стоять.
А в небі темному, мутному,
В диму, в перестрасі важкому,
Кружляють купи голубів:
Огонь і їх посиротив.

Х

Козаки ж поміж домами
У вогні дітають,
Мов шалені, і шаблями
Нехристів рубають.
Пообсмалені, криваві,
Без шапок гуляють,
Добувають собі слави,
Бранців виручають.
З бусурманської неволі,
З каторги тяжкої
Виручають діток волі,
Воленьки святої.
І встають вони, й прокляті
Пути розбивають,
І ножів собі, завзяті,
Месницьких шукають.
Кров за кров! За час неволі
Смертю турок платить!..
А невольник тії волі
Серцем не обхватить:
«Ой, ти, світе!...Гей, ти, доле,
Воленько ясная!..
Де ти, де?..» бурлацтво голе
В нестямі гукає.

Гуляє в Синопі козацтво... Гуляє...
 А морем галера в Синоп поспішає...
 За нею дві другі, мов лебеді білі,
 Пливуть-напливають по спіненій хвилі.
 Рвуть хвилю галери, летять, мов крилаті,
 Гребуть на їх діти України завзяті:
 По триста з їх кожна невольників має,
 По триста вкраїнців на них загигає:

А баша на тій галері
 Ходить-похожає,
 Придивляється на берег,
 Руки потирає:
 «Залетіло сіре птаство,
 Хвилею забило...
 Почекай, лихе гультяйство,
 Вернеш те, що з'їло!..»
 Та не дуже то дримає
 І козацтво жваве,
 Ось отаман вже скликає
 Воїнство криваве:
 «Гей, до берега, хлоп'ята!
 В байдаки, на море!...
 Бо галера йде треклята!
 Зараз заговоре!...»

І синє море підхопило
 На хвилю сорок п'ять човнів,
 Навколо в піні закипіло,
 Мов бог морський осатанів.
 Зареготало, загуділо,
 Човни всі хвилею закрило,
 І враз на гребні підняло,
 І, ніби тріски, понесло...

XII

Не три соколи злітали	Як козак стріляє!
На табун качачий,	Ну-те, хлопці!..»
Три галери набігали	Градом кулі
На човни козачі.	З байдаків сипнули.
І ревнули, що єсть мочи,	І гармати знов ревнули...
З тих галер гармати,	Хвилі все те чули,
І закрив дим туркам очі,	І шуміли, вигравали,
Світу не видати.	Байдаки гойдали:
Розійшовся... позирнули,—	То на гребні підіймали,
А човни всі цілі!..	То до дна спускали.
Козаки ж їм тичуть дулі,	А отаман лиш сміється,
Весла припинили.	З ворогом жартує:
«Гей, погані бусурмени», —	То до рук мов відається,
Ватажок мовляє, —	То з рушниць частує...
«Почулись би у мене,

XIII

Кигиче чайка над Лиманом,
Летить, на море погляда,
А море вкрилося туманом,
Затихло й ночі дожида.
І місяць виглянув з-за хмари,
На море світло тмяне ле,
Неначе журиться без пари,
Немов і в його думи є.
Поглянув він на млу морськую—
Там новини йому нема,—
І в хмару голову старую
Закутав тихо знов... І тьма,
Простягши чорносині крила,
Над тихим морем повилась.
Потьмилось море, стуманіло,
З водою темрява злилась.

XIV

Що ж на тихому Лимані Уночі маячить? То з'являються в тумані Байдаки козачі. То козаченьки з походу К Січі поспішають, Дніпровую тиху воду Веслами збивають.	Та не вдіяли нічого: Утекла, сірома, І не страшно їй нікого, Бо тепер вже дома; Ось до берега пристали, Берег освітили, Вин, горілки відшукали Та і закурили!.. І отаман з козаками Вкупі бенкетує, І турецькими чарками Козаків частує.
Три дні гналися за ними Ті галери кляті, Три дні пельками грізними Гримали гармати, —

XV

Гуляє козацтво, мов море те грає,
 І огнища сяють-палають вночі.
 Кобзар на підпитку співає починає,
 «Жвавіше!» — отаман гука, лежачи.
 Лежить він, підпилий, на шкурі тигровій,
 І пихкає люлька у його в зубах.
 «А, ну танцювати, — виходь, хто здоровий?»
 У голосі — влада, усмішка в устах!..
 І танки, і співи до купи злилися,
 Невольник забувся про муки важкі.
 Спливли вони в море, в туман повилися...
 «Гуляймо, панове, сповняймо чарки!..»

XVI

Один лиш мучився нудьгою
 І чарки в руки не приймав
 Отой козак, що під горою
 Колись в Синопі сумував.

Лежить він осторонь і чує
Гульливі співи козаків,
А думка знов і знов малює
Кривавий сказ останніх днів...
Він тут тепер. А там, над морем,
Стоять руїни і по них
Гурти людей, убитих горем,
Сумують в купах мовчазних.
І дим тонкими течіями
Підходить в небо...

Так було,

Коли розбите ворогами
Горіло ріднеє село.
Тоді татари налетіли,
Хати потопли у вогні.
Шаблі, аркани засвистіли,
І опинивсь він в полоні..
А батька вбили. Бідна мати
В ту пору на полі була, —
Пішла, сердешна, жита жати
І як вернулась, то знайшла
Сумну руїну й чоловіка
Холодний труп... І повела
Його у Крим ватага дика,
А потім далі завдала,
Аж до Синопа, у неволю,
І ось він знов у цих степах, —
Дало йому казачтво волю...
І лине далі він в думках —
Туди, туди, де по Орелі
Осіли сельбища веселі,
І двір стоїть біля двора,
Де мати жде його стара.
А може вмерла?.. Та не хоче
Того він... думка та, мов ніж,
Проймає серце ..

XVII

«Ну, пан-оче», ---
Гука отаман, — «ну, жвавiш
«Ченця» ушквар!.. Дарую злота,
Нехай потiшиться голота!»
Летить червонець... I спiва,
Кобзар — сами течуть слова:

«Ой, як тяжко менi жити, Як у келiї запрუსя
Цiлий вiк поклони бити, Та горiлочки нап'юся —
В довгiй рясi похожати То i всi, сказати до речи,
Та кадилом, знай, махати. Нашi й радощi чернечi.
Ой, яка ж ти нудна, Гей же, чарко моя,
Моя доленько, Непитушечко,
Вiк я б пив та гуляв, Поцiлуй ти мене,
Коли б воленька!.. Моя душечко!..

День i нiч велять закони Пригортає пан панянку,
Нам, ченцям, гатить поклони, Козак — гарную селянку,
Плоть чернечу усмиряти А чернець хiба — по духу —
Та акафистiв читати. Стару бабу-шепотуху:
Гей, занудо моя, «Гей, бабусенько,
Зануденная, Сухорявая,
Ти, турбото моя, Ти покайся менi,
Кожноденная!.. Не лукавая!..»

«Ха-ха-ха!» — реве бурлацтво,
Розходилося козацтво,
У очах завзяття грає,
Думка вислову шукає.

XVIII

А нiч стоiть, мов море, повна
Важкоi мли. I не здригне

Ні очерет під боком човна,
Ні лоно водяне скляне.
Дніпро лиманом підпливає
До моря синього у млі,
Човни нечутно прибиває
До нерухокої землі;
І мов крізь сон він зачуває
І співи, й регіт козаків,
І у-ві сні старий вітає
Своїх завзятих вояків
І тих, що з ними повернулись
На волю вольную, ясну
І ще до діла не прочнулись
Після тюрми важкого сну.

Ого, прочнуться соколята,
І їх дружинонька завзята
Ще дасться туркам у знаки,
Бо в їх не вмерли козаки!..

БАЙСТРЮК

В мене доля не така,
Як у дуки — козака:
Дуку люде поважають,
А мене й не помічають.
 Ей, гоп, метелиця!
Що минулось — не вернеться,
А у мене байстриюка,
То вже доленька така!..

А людей я не боюсь
І над долею сміюсь:
В мене й лихо затанцює,

Як душа завередує.

Ей, гоп, метелиця!
Що минулось — не вернеться,
А що буде — не зляка
Безпритулу харпака!

В мене мати не з панів,
Адже ж пан її любив.
Та й вона йому годила,
Поки сина спородила...

Ей, гоп, метелиця!
Що минулось — не вернеться,
А в покидька—байстрюка
З віку доленька така!..

На світ сина привела,
А сама у шум пішла...
Веселись, гуляй, байстрюче,
Поки воля не наскучить!

Ей, гей, метелиця!
Що минулось — не вернеться,
А що буде — не мине,
Не зляка воно мене!..

Гей, музики, дужче тніть,
Щось бо серденько щемить...
Щось бо серце защеміло,
Мабуть пива захотіло.

Ей, гоп, метелиця!
Що минулось — не вернеться,
А що буде — не зляка...
Ну-мо ж, вдарим гопака!..

В О Л Я

Там родилась, гарцювала
Козацькая воля.

Г. Шевченко.

Гей, колись на Україні
Воля панувала
І невольничі кайдани,
Ярма розбивала.
Гарцювала, панувала,
З ворогами билась,
З москалями і ляхами
Билась і мирилась.
Гарцювала, воювала,
Трупом поле крила.
У Синопі, у Царграді
Каганці світила...
Гарцювала, воювала
Та лягла спочити
І заснула, наобачна,
При дорозі битій.
Ой, заснула і не чула
Ворога лихого,
І не ворога, а брата —
Доброго, благого...
Пригорнувся він до неї,
Притуливсь тихенько
Та й приспав її, небогу,
У степу любенько...
І над нею став могилу
Нишком насипати,
Став землею ясні очі
Сонній забивати.
Закопав брат вільну волю,
Навалив землею...

Та не вмерла наша воля
І не вмере під нею!
Не умре вона во віки
В нашій Україні,
Прийде час—і знов, мов сонце,
Встане з домовини.
Встане знову та нова вже
Воля, не кривава,
Встане воля—світу й правди
Буде друга слава...

А коли вона устане,
Тільки бог те знає.
Чорна хмара з Московщини
Край наш обгортає.
Заступила хмара сонце,
Їй кінця немає,
І за морем, за горами
Вітер десь дримає.
Не здригнеться, не шелесне
Ні одна билина...
Спить бездольна, безталанна
Наша Україна...

А Т Т И Л А

У келихах-чашах з людських черепів
Вино шумувало й біліло од піни,
І гув-розлягався по табору спів,
Зливаючись з криком хмельної дружини
Вславлялись там січі й криваві бої;
На кобзах, на гусях там грали музики;
Співали про славні походи свої
Бойці сивоусі, кочовники дики.

Бенкет той Аттила грізний завдавав,
То гуні те свято з царем святкували,
Що всі він народи під владу забрав,
До ніг його всі бунчуки посклякали.

Сидить він і оком намет огляда.
Махає рукою—в роги затрубили,
Забили у бубни: і стихла орда,—
Чекає, що скаже величний Аттила.
Та мовчки державець рукою махнув:
Покликав до себе він гостя нового.
Пастух то з Бескиду туманного був.
Спадало волосся на плечі у його.
Меча він важкого підніс у руках
І каже:—«Він довго лежав під землею,
Тепер його доля, народам на жак,
Тобі доручає рукою моєю».

Спалахнули очі Аттили огнем.
Меча він приймає і високо зводить:
—«Клянусь-присягаюсь оцим я мечем
Скорить моїй владі всі царства й народи!
Покірні ті царства й народи мені
Од нетрів Алтаю до гирлів Дунаю—
Та знайте, то тільки початок війні:
Сьогодні до Рима гінців посилаю.
Мечем присягаюсь: зазна він крові,
Дізнаються в Римі, яка в йому сила,
І знатимуть мертві, і скажуть живі,
В степах і на горах: «бич божий Аттила!»

І знов свою чашу вином він налив,
Кривавим і п'яним, солодко-жагучим,
І знов ще бучніше бенкет загудів,
Озвалися сурми й цимбали брязкучі.
А ранком дав війську Аттила приказ

Негайно на захід в похід виступати.
І рушили гуни з царем своїм враз
На вільні народи ярмо накладати.
І їхав між ними Аттила грізний,
Щоб кров'ю залити незнані країни.
Не відав, що скоро — у час свій слухний —
Од рук він дівочих, бич божий, загине...

Як мати дитину
Кохану пильнує,
Свій образ-картину
Художник малює.

Спочив на хвилину —
І знову над нею.
І чує їй ціну
Душею своєю.

Віддавшись творінню,
Він все забуває.
Безсонною тінню
Над нею вітає.

Що слава?.. Що злото?..
Тут — щастя творіння,
Блаженна турбота
І радість горіння!..

Розкувало сонце землю,
Оврашок одрився,
Степ травою молодою
Обгорнувсь, укрився.

Гріє сонце. Над землею
Тихо вітер віє,
І привітно чисте небо
В вищину синіє.

Вийдеш в степ — на серці легко,
Чуєшся на силі.
Ходиш, бродиш... Часом сядеш
На сумній могилі.

І у спомині ясному
 Все минуле збудиш,
І за його вже нікого —
 Сам себе осудиш.

Сам осудиш, що братався
 Сліпо з людьми злими,
Що мертвив живу душу,
 Живучи між ними.

Що весною не виходив
 В поле на могилу,
Погадати, де подіти
 Молодую силу...

Все так ясно... Все так видно...
 Та журби немає:
Простір поля, щастя волі
 Душу обгортає.

ОСТАННІЙ ГЕТЬМАН

Дув з півночи вітер, по Сейму гнав хвилі.
І хвилі шли в берег, і сумно шуміли.

На кручі над Сеймом граф-гетьман стояв,
Останній пан-гетьман... І думку гадав.

Недобрії вісті прибїгли з столиці:
Не ждати Вкраїні добра від цариці...

Скує вона волю, спутля ланцюгом...
Загине Січ-мати над рідним Дніпром...

Стис жаль йому серце; не графське — козаче,
В очах щось замріло... І смутно він бачить:

Лиман то чи море... Пливуть байдаки...
Гребуть і керують на їх козаки...

І хвиля завзятих колише-гойдає,
Чубами їх вітер, мов тирсою, грає.

Шумлять, розмовляють старі корогви,
І грають, і мають, неначе живі.

Чайки білокрилі летять над водою,
І скиглять, і стогнуть, жахають бідою...

І далі, все далі пливуть байдаки.
Гребуть і керують на їх козаки.

Мовчать... Не зрушає ні один з їх тиші,
І сивий отаман, од хмари темніший.

У безвість навіки човни ті пливуть.
Не сила нікому назад їх вернуть.

А хвиля хлюпоче і піною грає,
В безкраю дорогу човни провожає...

І скрикнув враз гетьман, збагнувши все вмить.
Рукою махає... до кручі біжить...

Добіг і спинився. І бачить він — білі
На Сеймі гуляють і піняться хвилі,

І в берег уперто-розмірено б'ють...
А військо пропало, не видно й не чуть...

Б А Л К А Н И

ПОЕМА

І раб життя своє віддав,
Щоб інших вивести на волю,
Щоб про його нещасну долю
Ніхто на волі й не згадав...

З пісень визволення.

І

Стогне, свище завірюха,
Завиває уночі...
Удова той стогін слуха,
Затаївшись на печі.
Прислухається, й зідхає,
І то в-яв, от у-ві сні
Вітру буйного питає,
Що твориться на війні:
Чи живий ще син коханий,
Чи здоровий він, чи ні?
А чи може весь у ранах
Умира на чужині?..
«Божа Матінко! — благає.—
«Мати Господа Христа!..
Хай рука твоя святая
Смерть од його одверта!
Ой, не дай йому умерти
На війні, на чужині,
Захисти його од смерти,
Збережи його мені,—
Хай мої склепить він очі,
Хай мене він похова!..»

Так молилась в п'ятьмі ночі
Безталанна удова.

Так молилась бідна мати,
Затаївшись на печі...
Завірюха ж коло хати
Лютувала, ревучи.

II

Віє вітер з московщини,
Чорні хмари в небі мчить,
Б'є холодним снігом в стіни,
В темні вікна стукотить.
І на південь з України
Линуть хмари снігові;
За Дунай пішли... В долини
Надійшли передові.
На Балкани налетіли,
Закрутились, загули,
Мов зраділи, що зустріли
Земляків в чужій землі..
Там потомлені салдати
У заметах полягли...
Всі поснули, бо гармати
Цілий день гуртом тягли,
А над ними хуга грає,
І співа пісень своїх,
І помалу замітає
Їх усіх холодний сніг...

III

Під гарматою важкою,
В шумі й галасі завій,
Захистивши від рукою,
Спить салдатик молодий.
І йому, сердезі, сниться

Тепла, рідна сторона:
Ось і верби, і криниця...
З саду хатка вирина...
Мов бабуся похилилась...
На городі пада тин...
І землянка завалилась...
Та дарма — поправить він.
В двір заходить... Одчиняє
Двері в сіни, а в сінях —
Мати!.. Рученьки здіймає,
Сльози радости в очах.
З ним його старенька мати,
З нею в рідній хаті він...
Боже, гарно!.. Вийшли з хати
У садок і мати, й син.
Вечір... Стало вже смеркати...
Соловейко голосний
Тьохка й свище коло хати,
Аж гуде весь сад рясний...
Радий він, немов дитина,
І хвилини не стоїть,
Опинився коло тину
І замлів в єдину мить:
Коло тину тихо мила,
Любе щастя його йде
Й, мов голубка сизокрила,
Пісню тихую гуде...
В хату йде старенька мати,
А вони в садку сидять,
І не хочеться їм спати —
Та чи й можна хіба спать?..

IV

Далі враз усе змінилось:
Бачить степ він і піски..

Щезло все. І знов приснилось,
Як сідали в байдаки,
Як Дунай перепливали,
Як в атаку турок біг...
Як до берега пристали,
І від кулі першим ліг,
Кров'ю землю зчервонивши,
Їхній ротний молодий...
Він же сам, перехрестившись,
Мов безумний, сам не свій,
Біг туди, де миготіли
Блискавки, і вився дим,
І стогнали, і свистіли
Кулі жалібно над ним.
Щось штовхнуло... Він звалився
І підвівся згаряча:
Кров'ю весь мундир залився,
Била кров струмнем з плеча...
Знов упав... Кругом гриміла
Перша битва... Наші йшли...
Потім все мов ніч укрила...
Люди, коні попливли...
Знову світ... І знов з своїми...
Річка.. поле... дим... огні...
Турки йдуть, і перед ними
Їде турок на коні...

V

Спить салдат, в снігу конає.
Стогнуть гори кам'яні.
Він не знає, що вмирає,
І сміється у-ві сні...
Хуртовина ж без устанку
Гори снігом засіва
І од вечора до ранку
І голосить, і співа:

Ой, крутюся	Йде зима,
Я, крутюся	Всі займа!»
І нікого	Хто в кожухах,
не боюся:	Капелюхах —
Через гори,	Всіх знайду,
Через море	Замету!
Скрізь я мчусь	Хто в свитині,
Та сміюсь:	Хто в плахтині —
«Плачте, люде,	Всім завдам,
Лихо буде —	Всім завдам!..

Го-го-го, ви, дітки милі,
 Чи здорові прилетіли?
 Снігом гори засівайте,
 І гуляйте, і співайте!..»

Далі другу заспіває,
 Похоронну заведе,
 Мов по мертвому ридає,
 Стогне, жалібно гуде.
 Потім знову залютує,
 Знову снігом зашумить,
 Затрищить, загаласує,
 Лютим звірем стане вить.

VI

Б'є, лютує хуртовина,
 Гори снігом заміта.
 Руській сили домовина
 Небудована зроста.
 Не гукають вартовії,
 Не горять в горах огні,
 І гармати бойовії
 В шати вбрались сніжані.

Вітер в снасті їхні дує,
Стогнуть снасті уночі...
Та ніхто вже їх не чує,
У заметах лежачи.
Важко стогнуть... А чи буде
Далі їх кому тягти,
Чи покинуть тут їх люди,
Бо в снігу їх не знайти?..
Б'є, бурхає хуртовина,
Стогнуть гори кам'яні.
Не одній десь неньці сина
Тут навік присплять вони...

VII

Вранці хуга уляглася,
Сонце глянуло вгорі.
Та вдовиця піднялася
Ще до сонця, на зорі.
Вмилась, богові молитись
Знов за сина почала!..
Знову сльози стали литись,
Туга серце сповила.
І стара не даром плаче,
Мов по мертвому, — вона
Більше сина не побачить,
В світі щастя не зазна...
Під гарматою важкою
Кріпко син єдиний спить,
Радий він тому спокою,
І його не розбудить!..
Тільки стогне хуртовина,
Над небіжчиком рида
І холодну домовину
Вище й вище наміта...

ДЗВОНИ

Стогнуть дзвони гучні,
І гудуть, і ревуть,
І пісні мідяні
Степом в безвість пливуть.
Великодні святки
То святкують у нас...
Гетьте ж, думи тяжкі,
Знаць не хочу я вас!
Стану слухати тих
Мідногучних пісень,
Наслухатися їх
Весь великий цей день.
Ой, ви, дзвони мої,
Бийте, грайте, гудіть,
Давні думи свої
Ви мені розкажіть!

І здається мені: —
У дзвонінні гучнім
Стогнуть рідні пісні,
Б'ють потоком бучним.
Чую: — пісня луна...
Хвиля хвилю жене...
Вимовляє вона
Слово правди грізне:

«По ревучих ярах
Води в море спливли,
По долинах, балках
Повно вохкої мли.
Йде-заходить весна...
Защечечуть пташки,
Засвистять після сна
По шпильях оврашки...»

І у степ гречкосій
Піде землю орать,
Піде чоло він їй
Потом, слізьми вмивать.
В горі, злиднях і тьмі
Проплива його вік,
І не радий зимі
І весні чоловік...
Бо знесилено їх,
Степу темних синів,
І ніколи ясних
Їм не бачити днів!..
Бо минула свята
Стародавня пора, —
Смерть весь край обгорта,
Україна вмира...

Ой, велику труну
Збито неньці старій
І могилу страшну
В полі вирито їй!..
Як зариють,—з землі
Їй повіки не встать...
А сини-соколи
Бачать все і мовчать.
Їм байдуже!.. Вони
Коло тронів чужих
Залучають чини
І пишаються в їх!..

Що їм рідний народ,
Його злидні страшні,—
Їм потрібен «доход»,
На бенкети пишні!..

Що для їх старина,
Що отчизна для їх,—
З їх ніхто і не зна
Давніх вчинків грізних:
Як боролись діди,
Чого ждали вони,
Закликали куди,
Буйні волі сини!..

Але йде час слухний.
Він вже близько той год,
Год великий страшний—
І повстане народ!
І зруйнує він все,
Що гнітило його,
І, мов повідь, знесе
Пути рабства свого.
Ой, страшний буде він,
Весь і пільма і гнів,
Серед диму й руїн,
Серед трупів братів!..

Ой, страшний піде він
По кривавих річках,
Серед диму й руїн,
Наче втілений жах!..»

Стогнуть, грають, гудуть
Мідні дзвони весь день
В їх гудінні пливуть
Низки дум і пісень.
І гримить мідяна
Та музика й дзвенить,
Мучить душу вона,
В серці палом горить.
Ах, та годі вже вам,
Дзвони, в серденько бить,
Бо розтоплений там
Вар кипучий кипить!
Бо душа понялась
Чорним сумом важким!..
Розіб'ю, дзвони, вас
Й сам розвіюсь, мов дим!..

Даремне генії родились,
У праці вік свій прожили,
Дарма філософи трудились,
Пророки сльози пролили.

Дарма про правду говорили
По велелюдях голосних,
І зараз їх німі могили
Навчають, мертві, нас живих.

Раби нікчемні, безпросвітні
Звірячих звичаїв своїх,

Старі придбання і новітні—
Ми все берем на глум і сміх...

Для нас святі одні закони—
Закони шлунка... І за їх
Готові нищить мільйони
Братів ми наших і чужих.

П А Н П А Д У Р А

(Пісня самовара)

ПОЕМА

Над ставом з мертвою водою
Стоїть похмурою марою
Старий палац. На його з гір
Зорить старий зелений бір.
Забиті вікна в нім, балкони;
В саду кричать граки, ворони,
І стогне пугач уночі,
І насміхаються сичі.
Немає мешканців в палатах,
У темних залях—пустота.
Павук один в гучних кімнатах
Безпечно сіті запліта.
Шпалери з стін пообвисали,
Паркет потріскався, потлів..
Щурі відважно вилізали
І серед дня в холодні залі
Із-під канапів та столів.

Не рік, не два дощі точили
Каміння мурів, і вітри
У димарях холодних вили, —

Все ждав палац тії пори,
Щоб знов життя в нім закипіло.
Укупі з ним дарма чекав
Ладу-поради й тихий став —
Його до краю замулило.
Потроху рушились бази...
І тільки сад, по божій волі,
Кохався, ріс в щасливій долі,
Не ждав ні бурі, ні грози.

А вже, давно вже наглядали
Жадливі очі все, й не спали
Давно наслідники... І ждав
Од їх поради й тихий став,
Він нишком з вербами змовлявся
І тихо-тихо хвилювався,
Як з бору вітер подував,
Мов що недобре замишляв...

Іде зима. Старі палати
Сумні, нетоплені стоять...
В одній, єдиній бо кімнаті
Хазяїн мислить зимувать.
То був магнат колись багатий —
По всій околиці гримів:
То був юнак колись завзятий —
Лихий орел поміж панів.
На пана славного Падуру
Ніхто з панів не налітав;
Один колись нарвався здуру,
Та більше правди не питав...
Минуло все. Вляглися хвилі.
Давно обійдений життям,
В своїх руїнах роки цілі,
Мов сич старий, живе він сам.
Всі слуги з двору повтікали,

Собаки вірні поздихали,
Зосталась ключниця стара.
Давно на цвинтар їй пора...

Зимовий вечір. По кімнаті
Тремтяче сяйво свічка лле.
В старому латанім халаті
Вечірній чай Падура п'є.
І самовар малий, побитий
Стоїть на столику, шумить,
Та пан не дума чаю пити,
Один самотою сидить.
На стіл обперся він рукою,
Поник старою головою,
Важкий, неначе істукан,
І плаче, плаче дідуган.

Що ж так збентежило старого?
Чи вмер хто, може, із рідні?..
Але нема рідні у його
Ні тут, ні де на стороні.
Весь довгий день його нудили
Якісь нові, чудні думки.
Неждано, разом, здалеки .
Вони на його налетіли.
Осіли голову стару,
Здавили серце заніміле...
Згадалось щось далеке й миле,
Мов одгукнувся хто в бору.
Весь день турботно він нудився,
І з сумом ввечорі дивився,
Як сіло сонце і поліг
Нічний туман на білий сніг.
І все в ушах його лунала
Тужлива пісня жалібна,
Яку давно колись співала

Його дружина... І сумна
Та пісня тиха... Надриває
Вона всю душу... І ридає
Невтішно бідний дідуган,
Колись грізний, славетний пан...

А самовар собі співає,
Виводить пісню голосну
І чудодійно воскрешає
Давнину давнюю, сумну.

ПІСНЯ

Багато злого
Бува на світі,
Та все б нічого,
Ще б можна жити;
Ще б можна жити,
Творця хвалити,
Як є з ким горе
І сміх ділити;
Коли є слово
Кому сказати,
За кого бога.
Молить, благати...
Та тільки люди
Сами эле діють,
Сами про себе
Могили риють...

Росла у неньки •
Дочка єдина,
Як зірка в небі,
Як квітка крина.
Мов вільна пташка
Вона пурхала,

Ні дум, ні горя,
Ні сліз не знала.
І ясным оком
На світ гляділа,—
Не знала лиха:
Бо не любила...
І був на світі
Юнак завзятий,
Лихий, свавільний,
Магнат багатий.
І стрілись якомсь,
Спізнались очі,
І зникли разом
Десь сни дівочі!..

Сумує, тужить
Весела панна,
В задумі никне
Головка гарна.
У час вечірній,
У темні ночі
Все сняться панні
Ті любі очі.

Малює думка
Обличчя гоже.
А серце ние..
«О, боже, боже!
Невже не стріти
Ще раз єдиний,
Хоч раз той погляд
Палкий, орлиний!..»

Але не довго
Темнилися очі,
Справдився скоро
Той сон в-півночі.
Раз хтось постукав
В вікно тихенько,
А хто — вгадало
Само серденько.
Глядить — мов сниться
В-ві сні дівчині —
Стоїть там милий
Увесь в промінні!
Злякав до смерти...
Душа зомліла...
Втекти хотіла,
Не стало сили...
Горять-палають
У його очі,
І він їй з саду
В вікно шепоче:
Він — «мре з кохання»,
«З ума він сходить...»
А садом сторож
Обходом бродить,
Як страшно, боже!..
Аж серце мліє...
Але хвилина —

І ніч темніє.
Йде в хмару місяць,
І сторож тихо
Проходить далі...
Минуло лихо.
В розмові любій
Йде ніч, минає,
Вже трічі півень
В дворі співає...

Пливуть хвилини
І дні юрбою,
І роки линуть
Мов за водою;
Пливуть, втопають,
Навік зникають...
Нові дні люди
Нові вітають.
Що вдень зростає,
Вночі гне віти,
Не мре, не гине
Лиш горе в світі.
Умре на хвилю
І оживає,
А роки линуть,
І час минає...

Спливло півроку,
Справдились чари.
Звів шлюб коханців
До купи й пари.
Виходять з церкви,
Хватили коні, —
Не плач, матусю,
По любій доні!..
Гримить музика

Щоденно в пана,
Товчуться гості
І пізно, й рано.
Як сон, принадним.
Веселим святом
Біжить година
Панам багатим.
І сам Падура,
Як сонце, сяє,
І жінка в його —
Цвіте, пишає..
І час за часом
Біжить година.
«Живи, втішайся,
Хай лихо гине!..»

Ой, скоро, скоро
Година плине,
А ще скоріше
Геть щастя лине!
Недовго сонце
На небі сяє,
Щодня ніч темна
Його змагає...

Помалу-тихо,
Як мла світання,
Злетіли чари —
Душа кохання.
Нема ще й року,
Вже три неначе;
Нема ще й року,
А пані плаче!
А пан не бачить,
А пан співає;
Чому ж — красуню

Він жінку має!..
Душа у його
Гаряча, сміла,
Йому до других
Немає діла.
Усе для його
На білім світі,
Не зможе словом,
Дасть ходу й пліті...

Але неждано
Усе змінилось,
Життя бігуче
Немов спинилось.
Приревнував раз
Пан з лиха пані,
Огонь роздули
Сусіди п'яні,
А серце в пана
Лихе, гаряче:
Зайшлося — нічого
Вже пан не бачить...

Пропала згода,
Не спить він ночі,
А пані сльози
Пекучі точить:
Кого любила,
Кого кохала,
Від того й лиха
Найбільш зазнала!..
Мале те лихо —
Велика сила:
Змінилась разом
Людина мила.
Не стільки й зміни —

Відкрились очі,
Пропали мрії
Ясні дівочі:
Дешева в пана
Лицарська вдача,
Черства у пана
Душа гаряча!..
І він, як вітер:
Тихенько дує,
А там поверне —
Реве, лютує.
Уранці пані
Цілує ноги,
Не смеркло — з дому
Шукай дороги!
А потім просить:
«Прости, я знаю,
Що кат я... з світу
Тебе зганяю!..»

Пропала згода,
Ладу немає,
І пан утіхи
Собі шукає.
Заведе псюрню,
Собак купує,
Ще дужче пані
До всіх ревнує.
Запре в кімнаті,
Псарів скликає,
До смерку в полі
Зайців ганяє.
І плаче пані,
Щоденно плаче,
Але нічого
Вже пан не бачить.

Із поля часто
До дому скаче,
Когось мов дума
Застать неначе..
А прийде вечір —
Гульня, бенкети..
«Гуляймо, друзі!..
Гей, доле, де ти?..»

І тнуть музики,
Пани співають,
В дверях лакеї
Стоять, куняють.
І тнуть музики,
Пани гуляють —
Смоляні бочки
Горять, палають.
«Гуляймо, друзі!
Вина нового!..
Псіхей подати
Сюди до його!..
Гульня і співи...
Пани... дівчата...
Реве музика,
Немов заклята...

А вранці прийде:
«Прости, я знаю,
Що кат я... з світу
Тебе зганяю!
Прости, я світу
І сам не бачу;
Клянущою я
Прокляту вдачу!
Прости...» А смеркне —
Реве музика,

Проснулась знову
Натура дика...

Сумує мовчки
Нещасна пані,
Нічого гості
Не знають п'яні.
Не знають люди,
Не знає мати...
Та й що їй стане
Вона казати?
Сама ж то вітка
З гиллі зірвалась...
Держали дома,
Не задержалась!..

Недовго билась
Нещасна пані,
Мов квітка в'яла
В ночнім тумані.
Недовго в'яла,
Прийшла година —
Пішла до бога
Душа безвинна...

Було зимою:
Завія вила
Холодним снігом
У вікна біла.
У спочивальні
Свіча горіла,
На ліжку пані
Бліда сиділа.
Як з воску злита,
Вона сиділа
І пану тихо

Щось говорила.
І жаль великий
У тій був мові,
Але докору —
Ні в однім слові...
Все гарне, краще
Вона згадала:
В час смерти пана
Вона прощала...

І він неждано
Схилив коліна...
І то велика
Була хвилина!
І пані тихо
Його втішала,
А сльози, сльози
В очах блищали.
То — сльози щастя,
Вінець страждання...
І та розмова
Була остання.

Умерла пані,
Заснула тихо,
Немов забула
Все — щастя, й лихо.
Вона лежала,
Немов живая,
І всім здавалось,
Що то — святая.
А ніч стояла
Глуха, холодна,
Не сяла зірка
Вгорі ні одна.
Ходили хмари

І хуга біла,
І панська псюрня
Всю ніч провила.

Сховали. Важко
Труну припала
Земля холодна...
Її не стало.
Не стало в світі
Душі святої,
Не стало пані
Ще молодій...
Ой, пане, пане,
Ой, що ти вдіяв?..
Ти власну душу,
Мов пил, розвіяв!..

А далі, далі...
Гульня... бенкети...
«Гуляймо, друзі!..
Гей, доле, де ти?!..»
І тнуть музики,
Пани гуляють,
Стоги в півночі
Для їх палають.
«Гуляймо, друзі!
Вина нового!!
Псіхей подати
Сюди до його!..»
Гульня горою...
Пани... дівчата...
Реве музика,
Немов заклята...

А далі, далі?..
Чого питати,—
Усе ти знаєш,
Вельможний кате!
Не ждав ти краю
Життя такого,
Не ждав ти грому
З-під хмар грізного,—
А грім ударив...
Тобі в науку
Послало небо
На старість муку.
І ти—каліка...
Один на світі...
Очей не буде
Кому склепити!..

А де ті друзі,
Брати названі,
Твоїм же добрим
І ситі й п'яні?..
А де ті друзі,
Веселі, жваві,
Що тут товклися
Такі ласкаві?..
Усі пропали,
Нема нікого,
Усі забули
Тебе старого!
А мав ти щастя,
І все пропало...
Ой, мало муки,
Катюзі, мало!..

* *
*

Скінчилась пісня... Стихли згуки...
І серце стиснулось од муки.
Підвівся з крісла важко пан

В сльозах, неначе у тумані.
Ступив два кроки... і в риданні
Впав на канапу дідуган.
І обгорнув її руками,
І гірко плакав, і стогнав...
А перед старчими очами
Все тихий образ хвилював
Тії, що він загнав в могилу,
Живу в труну заколотив,
Мов кат бездушний... Через силу
Він встав, лампадку засвітив
І впав старою головою,
Упав всім тілом, як стояв,
Перед іконою святою;...
Не гордий пан на землю впав,—
Старий то грішник впав з мольбою...
І плакав там він, чи моливсь,
Чи суд чинив він над собою,
Але з землі вже не підвівсь.
І як до тихої кімнати,
Щоб чай зо столу прибирати,
Старенька ключниця зайшла,
То пана мертвого знайшла.

На другий день в вечірню пору
Горіли в горниці огні,
І йшов народ у двір і з двору:
Лежав там пан старий в труні.
А в чистім небі грали зорі,
Холодні іскри світляні;
В саду берези білосорі
Стояли тихі і ясні.
Було так мирно, спало лихо.
По небу місяць срібний плив...
І тільки бір таємно-тихо
Комусь погрозою гудів.

Просторо і вільно у нас на Вкраїні;
 Орлиному льоту упину нема.
 Та тільки усюди по рідній країні
 Царюють неволя, безправ'я і тьма.

Панує скрізь п'ятьма — німа, безпросвітня,
 І тихо страшенно... Неначе в-ві сні,
 Мовчить чорне поле й безодня блакитна...
 Застигли всі сльози, завмерли пісні...

Запершись у келлях, забувши минуле,
 Дримає старезний наш Київ-чернець...
 І скрізь—нерухомо. Лежить все поснуло,
 Немов Україні прийшов вже кінець.

Невже ж все поснуло?... Навіки поснуло?..
 Невже все північні сніги замели?..
 А брязкіт кайданів, що вухо зачуло,—
 Брати ж то в неволю, брати ж то пішли!?..

«Засни, моя коханочко, Спочинь-но на хвилиночку,
 Бай-баєньки ходім! Не плач так, дорога...
 Дай витру—чисті слізеньки, Еч, як горить голівонька,
 Цур-пек їм, нависним!.. Яка у їй вага!»

Так мати доню хворую
В постілоньку вклада,
Втира з обличчя слізоньки,
Сама без сліз рида.

Не плач, не край так серденька:
Одужає вона,
Здоровою й веселою
Прокинеться від сна.

П И Т А Н Н Я

Думка молодая
Крил не позичає,
Скрізь вона по світу
І без крил літає.
Розмовляє з сонцем
Облітає зорі,
Про людей, про долю
З місяцем говорить.

Запитає сонця:
Де воно буває,
Єсть кінець де світу,
Чи його немає?
Дивиться, як ясне
Всюди світе, гріє,
Як йому й билінка
Кожная радіє.

Дивиться, як зорі
Миготять огнями
І пливуть в блакиті
Вічними шляхами;

Як вночі гуляють
В небі голубому,
А чим світ—цареві
Шлях дають ясному...

Зійде в небо місяць,—
Запита блідого
Про людей, про землю,
Про його самого.
Кожну ніч він землю
З неба оглядає,
Кожну ніч за людьми
З неба назирає.

Полетить на хмари,
Заговорить з ними,
Як вони громами
Загримлять грізними,
Заблищать, засяють
Поглядом палючим
І обіллють землю
Враз дощем ревучим...

Облетить край світу
Вольная, мов воля,
Сяде відпочити
Час на ріднім полі;
Відпочине й знову
Крила розправляе,
Усього на світі
Пильно доглядає.

Скрізь шляхи про неї
Вільні, не закриті,
Все вона побачить
На широких світі.
Бачить зле і добре,
Плаче і співає,
Правди світової
Зернятка збирає.

Всюди їх збирає
Зерно по зернині...
Ой, зрости те зерно,
Боже, при годині,
Щоб постали в полі
Ниви гомонливі,
Щоб захвилювали
Вільні і щасливі.

Щоб у час-годину
Колосом вдяглися,
Під погожі зорі
Злотом налилися...
А вже хто покосить,
Чи батьки, чи діти,
Чи й онуки пізні,—
Нічого тужити!

Ой, степи мої широкі,
Ой, степи безкраї,
Не окинути вас оком—
Вам кінця немає!
Не обмірять світу-поля,
Де ви розляглися...
Обгортала вас лиш воля,—
Є де розійтися!
Гарцювала тая воля,
Кров'ю вас кропила,
Поки волю та неволя
Нишком не скрутила...

Час минав і все минало.
Бачили всього ви:
Від татар сліду не стало,
І сліди Петрові

Тихо в хаті...
Плаче мати...
Плачу й я за нею.
І я знаю,
Чом ридаю
З матір'ю своєю!..

Вітер свище.
На горіщі
Домовик гуляє.

Хаґа злая,
Мов живая,
Під вікном співає:

Чорні плями
Між кутками,
Мов діди кивають.
В вікна ночі
Темні очі
Страшно зазирають...

ЯВІР ТА КАЛИНА

Плине річка в синє море
В'ється, ніби стрічка.
По долині гай зелений
Приступив до' річки.
Коло гаю ж стали вкупі
Явір та калина,
Мов козаченько вродливий,
Поруч з ними дівчина.
Похилився до калини
Явір той високий
І без вітру щось тихенько
Шепче самотній.
Він шепоче... І калина
Все те зачуває
І до явора тихенько
Віти простягає.
Розмовляють між собою...
Вітер все те чує —
І притихне, заміміє,
Слухає й не дує.

Що ж за явір то високий,
Що то за калина,
Що без вітру розмовляють?
Що то за причина?..

У вдови колись красуня
Доня виростала;
Виростала, ніби квітка
В полі розцвітала.
Ріс у батька син єдиний,
Став парубкувати,
Став дівчиноньку ту щиро
Молодий кохати.
Покохались, поєднались,
В гай густий ходили,
Обнімались, цілувались,
В віченьки дивились.

Та не довго безталанні
Так ото любились,

Та не довго вдвох на зорі
Уночі дивились, —
Розлучили молоденьких
Рідні батько, мати,
Приказали молоденьким
Більше вже не знатись...
Так рішили, так сказали...
Чи вони ж не знали,
Як друг дружку молодята
Щиро покохали?..
Приказали!.. Не пускає
Доню мати з хати,
Не пускає до дівчаток
Молоду гуляти...
Не пускає у садочок
Смерком вихожати,
Не пускає проти зірок
З милим розмовляти...

Цілу ніченьку дівчина
Молода ридає.

Та й заснула якось мати,
Стерегти втомилась,
І коханці коло гаю
В парі опинились.
Цілувались, милувались,
Тихо розмовляли,
Не хотіли розійтись,
Мов позамірали.
І благали вони долю,
Щоб зостатись в парі...
Обнялись... пригорнулись...
Поняли їх чари...
І зомліли молодята,
Мов в-ві сні забулись...
І додому вже обоє
З гаю не вернулись...

Ходить-бродить і козак
[той,
Білим світом нудить.
І забув би він дівчину, —
Серце не забуде!..
Коло хати серед ночі
Йде козак, співає,
Співом милу у садочок
З хати викликає.
Чує милого дівчина,
Чує та ридає:
Не заснула досі мати,
З хати не пускає...
Ходить-бродить безталан-
[ний,
Білий світ стрічає,

Ту ж ніч вирости близ гаю
Явір та калина:
То—козаченько вродливий
Та його дівчина.
Похилився до калини
Явір той високий
І без вітру щось каліні
Шепче одинокій.
Він шепоче, і калина
Все те зачуває
І до явора тихенько
Вітами киває.
Розмовляють між собою,
Вітер все те чує,
Притихає, замирає,
Слухає й не дує...

Матері не знають:
Ніби чарами повиті,
Ходять кароокі,
По садках та по левадах
Бродять одинокі.
А весна гуде ночами,
Землю підіймає...
Ой, щасливий, хто коханий,
Та ще й сам кохає!..

Коло тину білі вишні
Низько нахилились:
Парубійко та дівчатко
Нишком там зустрілись.
Не питайте — як зустрілись,
Хто того не знає?..
Про кохання й соловейко
По весні співає!
Річ відома—молодята...
Любо їм стояти,
Тугу-думу розважати,
Тихо розмовляти.
Та й не нічку і не другу
Так вони стрівались,
І не раз вони в садочку
Любо цілувались...

Ой, цвітуть сади вишневі,
Потім буде літо,
Захвилює, зашепоче
Золотее жито;
Заблищать серпи і коси,
Зайде осінь тиха,—
Буде косам одпочинок,
Косарям—утіха.
Привітають батько й мати

Старостів у хаті,
Розплітуть дівочу косу
Молодій дівчата,
Та почесно в власну хату
Стануть виряжати,
Молодую господиню
Будуть величати...

Буде так... А зараз тяжко
Позвисали віті,
Вкриті цвітом білосніжним,
Молоком залиті.
І шумлять сади й левади,
Гомонять ночами,
Що щасливий той, хто зглядивсь
З любими очами.
А весна гуде і стогне,
Землю підіймає...
Ой, щасливий, хто коханий,
Та і сам кохає!..
Ой, щасливий, хто вродливий, -
Хто зазнав кохання,
В кого серденько п'яніє
З любого вітання!..

ЖИТТЯ І СМЕРТЬ

Був день весняний. Сонце гріло.
Стогнав, мов ярмарок, бульвар.
І все сміялось і раділо,
Що небо синє і без хмар.
Ясні були обличчя, вбрання.
Веселі—гомін, жарти, сміх
І навіть гостре верещання

Співає він про райські втіхи,
Про муки пекла він співа...
І ллється спів журливо-тихий,
Течуть, сумуючи, слова.
І чуть, як грішники ридають,
Пекельні муки проклинають...
І чуть, як праведні в раю
Хвалу одвічному свою,
Мов зачаровані, співають...
І люди тихі, мовчазні,
Стоять, поникши головами,
Дівчата шитими хустками
Очиці тнуть свої сумні.
Стоять вони—ставні, хороші,
І тужить серце молоде...

Кладуть сліпцеві люди гроші,
А хто і бублик покладе.
А він в пилу сидить і грає,
Поважно спів святий веде,
І вбога ліра не змовкає,
І важко стогне, і гуде...

Проходить, минає пора золотая,
Навіки минає, навіки зника.
І молодість наша, відважна, палкая.
Мов марево мрійне згасає, втіка—
За море далеке, за море безкрає,
У безвість-безодню, що вічністю звуть.
І зле туди й добре—усе відлітає,
Туди й наші душі держатимуть путь.
А в цій безталанній, убогій країні
Життя буде шляхом тягтися своїм,
І нашим онукам, в далекій годині,
Тепер пережите все здасться новим.

Село затихло, засипає.
З-за гаю місяць випливає.
В гаю шепочуться тополі.
Вітрець легесенько, поволі,
Од річки низом пробігає,
Нічне повітря розливає;
І, пісня здалека сумна
Озвалась десь, немов луна.

Ясними граючи хрестами,
Біліє церква між садами;
Стоїть народня святиня,
Села німого господня.
Але ось сторож приступає,
У дзвона б'є, і згук лунає...
І, вісник згоди і годин,
Гуде вночі співучий дзвін.

Ще двічі сторож б'є й зідхає,
І спать на паперті лягає;
А згук пішов понад садами,
Розвіявсь тихими степами.
Його женці крізь сон вчувають
І знов безпечно засипають.
А місяць вище все сплива,
Весь степ промінням залива.

Сини України!.. Згадайте минуле,
Згадайте славетних гетьманів діла,
Змагання народні,—і серце заснуле
Розбудить, зсгріє надія жива!

І все те—мандрівне, таємне, мутне,
І все те й чарує і вабить мене.
І чую, що дух той живе і в мені,
Що варварам давнім я, певне, з-рідні.

Л Е Г Е Н Д А

Мов зачаровані, мовчали
Ми в темній залі по місцях,
А струни голосно ридали,
І згуки стелю підіймали,
І потопали в небесах.
Були ті згуки повні муки
І повні жалощів гірких,
Немов тяглись до неба руки
Недужих страдників блідих:
То закипали в їх бажання,
То сум тяжкий несилив їх,
То знов вставали поривання,
Неначе гребні хвиль грізних...

І він замовк. Замерли згуки,
Останній ритм дали басы,
А ми ламали мовчки руки,
Усім ввірвались голоси.
Він нам співав про іншу долю,
І чули ми, як він ридав,
І бився в тьмі, і рвавсь на волю,
І нас з собою закликав.
А ми ламали тільки руки,
Бліді невольники землі,
І струн живих бурхливі згуки
З риданням геть од нас пливли...

Тихо над водою.
Сплять очерети.
Подихом спокою
Віє від води.

Стихли суховії,
Вщухли, не шумлять;
Зорі срібновії
У воді блищать.

І блищать, і грають
Осміхом ясним:
Всюди їх вітають,
Всюди любо їм!

А мене, сумного,
Нікому вітати,
І нема до кого
І слівця сказати.

Я досі пам'ятаю
Казки і ті пісні,
Що чув їх у дитинстві
У рідній стороні.
Я так любив їх слухати,
Оті старі казки:
У їх ще не вмирають
Славутні козаки,
Життя старого сонце
Не згасло ще у їх...
Люблю слова журливі
І дум-пісень нових:
І в їх живе і сяє
Свята старовина,
І тужить в їх кріпацька
Бувальщина сумна.

Люблю я слухати співи,
Та шкода їх мені—
Отих співців убогих:
Не ясні їхні дні.
Панує віковичня
Темнота в хуторах,
Засіли важко злидні
По селах, по містах.
Стареньку рідну хату
Ніч темна повива,
Подме з півночі вітер—
Дощами залива...
Але горить що-ночі
У їй вогонь ясний,—
То знак, що не погасла
Душа жива у їй.

Т Р И С И Н И

У вдови висока хата,
Соколи-сини.
Не на втіху спородились
Удові вони:

Вранці-рано напували
Коней козаки,
До боків підперезали
Гострі шабельки,

Засну — і чую в тій хвилині,
Як ліс шумить, співа дівчина,
Йдучи надвечір до криниці,
Як дзвін гуде в старій дзвіниці.
І бачу рідні гори білі,
Понад Дінцем в гаю блукаю
І давніх днів утіхи милі
В-ві сні я знов переживаю.

II

На вас, на вас, донецькі гори,
Пролив я перші чисті сльози,
На вас, самотний, на просторі
Перебував душевні грози.
Я плакав... Ви мене вчували
І тугу з вітром розвівали.
На вас гармонії святої
Я вчився вроду помічати
І голос музи молодої
Почав у-перше зачувати.

III

А ти, мій лісе таємничий,
Мій незабутній темний гаю,
Твій тихий гомін чарівничий
Немов я й зараз зачуваю.
В твоєму шумі гармоничнім
Перечував я слухом звичним
І гомін першого кохання,
І сні дівочі золотії,
І стогін людського страждання,
І сльози людської гіркії.

IV

Бувало, з вітром розмовляєш,
Шумиш схвильовано верхами,

Але до низу не пускаєш
Його ніколи...І стежками,
Що скот пробив, броджу-блукаю
В тобі я сам у край із краю.
Прийду до кручі дінцевої...
Дивлюсь, як риба табунами
Іде до карчі мовчазної...
Махну — і присне глибонями!..

V

Сиджу. І знов у ліс... Там знаю
Я всі стежки і всі долини,
Калини кущ — оздобу гаю —
І буйні зарослі ожини.
І певен завжди я зарані,
Що ягід кетяги туманні
Мене давно там дожидають.
Висять достиглими пучками...
І павуки їх заплітають
Шовково-срібними нитками.

VI

А далі в пущу — там аж сумно!..
Там верби, зламані грозою,
Лежать, гниють... і тихошумно
Про долю їх поміж собою
Над ними внуки розмовляють...
Я там знавав, чого не знають,
Було, й лісничі — на вершині
Державця-дуба вікового
Гніздо таємнее орлине.
Я знав той рік один про його!..

VII

А ти, мій Донче, вірний друже,
Мій любий брате, — за тобою

Вона нікого не кохала,
Але усіх він добре знав,
Кого і де вона вітала...
А він — він так її кохав!..

І був кінець... У хвилю скрути
Він дав їй випити отрути.
Вона умерла, й він той рік
В Сибір кайдани поволік.

Х Л І Б

Вечір був... Сад і гуляння...
Бучно музика гриміла,
То затихала і мліла,
Ніби з жалю, зчарування,
То оживала... Здавалось —
Згуки, мов хвилі, зростали...
Вище і вище злітали...
Серце завзяттям займалось!
Пауза. Тиша. Неначе
Серце на мить припинилось,
Потім ще дужче забилось...
Гірко сміється і плаче... .

А я сидів і думав сумно:
Музика грає, та — кому?..
І хто вгада, про що безумно
Отам хтось скаржиться йому?..
Ніхто. Нема нікому діла,
Що он артист справдешній гра...
Юрба так ходить, як ходила,
І точить сплітки, як точила,
І кісточки перебира...

Скрізь — гомін, жарти; сміх звичайний...
Артисте, змовкни і не грай!
Навіщо їм твій спів печальний?
Ніхто тебе не слуха, знай.
Ніхто тебе не чує, брате,
І не обізветься ніхто...
Розбий струмент! Навіщо грати?...
— «А хліб?.. Дарма накормить хто?!.»

З Ф Е Т А

Теплим вітром подихнуло,	Тільки вище все спливає
Гомін дня убув.	Місяць золотий
Поле млистее заснуло,	Та загон все оббігає
Гуртоправ заснув.	Пес сторожевий.
У загоні розмістились	Зрідка-рідка кочовая
І жуять воли.	Хмарка набіжить...
Чисті зорі засвітились	Нерухомая, німая
По намету мли.	Ніч, як день, стоїть.

НА ЯРМАРКУ

Трахтир в наметі і музики,
Музики прості, невеликі:
Цимбали, скрипки дві та бас —
А так в танець і тягнуть вас!
Зібрався люд і розступився:
Танцюра в колі появився.

Смушева шапка набакир.
Чумарка опаш. Закаблуки
Під ногу б'ють. За спину руки...
З-під лоба глянув, ніби звір:

ПІСНІ

Ми збирались і співали
Незабутні ті пісні,
Що діди колись складали
У старі минулі дні.
Ми збирались і співали...
Тихо плив журливий спів...
Перед нами воскресали
Діти плавнів та степів.
Перед нами руйнували
Січ останню москалі,
І вітри, дощі змивали
Слід од неї на землі...

Ми співали сумно, тихо.
Сум усіх нас повивав,
І велике давнє лихо
Кожен серцем відчував.
Не повернеш... Зруйнували!..
Чом же жаль старовини?
Тим, що в співах зачували
Ми, нетяг отих сини,
Наше рідне, давнє лихо,
Нашу доленьку сумну...
І виводили ми тихо,
Тихо пісню жалібну.

Мерхнуть свічі, нагорають,
Ходять тіні по кутках,
А у нас серця палають,
І вогонь блищить в очах...
І вночі ридає-плаче
Рідна пісня голосна,
І мовчить і ніч... неначе
Спів наш слухає й вона...

ПІД ЗОРЯНИМ НЕБОМ

Довго стояв я і слухав, як згуки
В тихім повітрі вгорі пролітали,
Мов би безплотні невидимі руки
В небі на лірі повітряній грали.

Зрушили серце ті згуки північні.
В інший край душу вони поривали,
В край, де пишуть світила одвічні,
В край, де палають їх чисті кришталі.

Слухав я довго... Душа завмирала:
Згуки небесні вона зрозуміла...
О, коли б воля!— й вона б там літала,
Там, де палають небесні світила!..

Ходить в полі вітер,
Віє-повіває,
Хвилею по нивах
Золотою грає.

З неба вільна пісня
Жайворонка ллється.

Ходить полем ратай, —
Серденько сміється...

Ллється вільна пісня,
Перли розсипає.

А в ясній блакиті
Хмара сріблом сяє...

СТАРОВИНА

Ой, у старости старого
Доня молодая.
В-осени, в м'ясниці батько
Зятя дожидає.
Дожида старий з багатих
Та з значного роду,

Бачу лик сердитий...
Самовар блищить
І несміло якось,
Жалібно шумить...

Тихо... Тільки часом
Блюдечко дзвенить...
Всі в кутки забились,
Мати теж мовчить.

Мов і він боїться
Гніву пан-отця
І хотів би зникнуть
Од його лица...

Всі грози бояться:
Ось ударить грім...
І зарані страшно,
Моторошно всім.

В степу блукаю я, За вас, степи-поля мої,
І вільно серце б'ється, Рідніш нема країни!
Душа ж оновлена моя
 І плаче, і сміється. Я знов у вас стою.
 Я — ваш, мої безкраї,
Знайомі все краї І в морі нив, мов у раю,
І рідні все картини... Щасливий, утопаю...

БРАТ ХРИСТІВ

Оповідання

Без клопіт, хвалити бога,
Ми жили собі, потиху;
Працювали, скільки мога,
То й не знали, що то лихо.
Утішалися з старою
Ми синком своїм єдиним.
Звісно — хлопець, то порою
І полаємо, й зупиним.
А щоб бить, так і не били...
Ріс у нас Петрусь на волі:

В-зиму грамоти учили,
А весною — гайда в поле!
Там на волі він гуляє,
Там і днює, і ночує,
То худоби доглядає,
То, бувало, й так пустує:
Бур'янець, траву збирає...
Зробить сам собі сопілку...
А не то, так наглядає
Комашок, чи стружить гилку...
Ще ж, бач, пасіка стояла
В нас на Вільному Байраці —
Там, де Біла в Вовчу впала...
От було де небораці
Розкіш-воля ціле літо!
Ввесь байрак заріс тернами,
А по горах — всюди жито,
Пшениці, льони ланами.
Наша пасіка стояла
Там що-року, ще аж з діда.
Ну, багато не давала
Нам користи, та й обіди
Теж од неї не бувало...
Так оттам, кажу, кохався
Наш Петрусик і помалу
До бжільництва приглядався.

Здатний був, хвалити бога,
До' всього; що хоч — з'уміє.
Утішав мене старого.
Глянеш — серденько радіє...
Ось і в школу вже не ходить,
А письма не забуває:
Пише письма — хто приходить;
В свято — біблію читає.
Був письменний, а нічого

Ми не чули проти себе,
Не займав він сам нікого;
Хлопець, кращого й не треба!..
Ми в думках, було, з старою
Ген куди вже забігали:
Міркували між собою
Та й невістку наглядали.
«Хай ще», кажемо, «гуляє
Хлопець деяку годину,
Та й подружжя хай шукає:
Дочку приймемо в хатину»...

Так-то, бачте, міркували.
Звісне діло — батько, мати:
Щастя синові бажали,
Онучат збирались мати.
Вже, бач, загодя раділи...
А прийшлося доживати
Без здоров'я та без сили
Віку сиротами в хаті.

Ще з весни так ми з старою
Почали постерігати,
Що Петрусь наш став порою
Якось ніби сумувати.
Все письмо святе читає,
Цілі дні сидить, німує.
Я гукну, або питає
Часом мати, — мов не чує.
Аж змарнів, затягся, бідний...
«Що з ним діється?» — гадаю;
Звісно, я ж то батько рідний...
Ні, нічого не вгадаю!
А питаєшся у його:

Чом так нудиться, сумує? —
Так не діб'єшся нічого.
Бачу ж, хлопець не пустує:
І не їсть, не п'є, а очі
Аж блищать проте у його.
Все лежить. Не стало мочи
У сердеги. А до того
Ще й стара моя хворіє...
Я — туди, сюди. Та звісно,
Що наш брат один подіє, —
Кличу знахарку навмисно
(Тут у нас така знайшлася).
Думка: хай їх доглядає.
Ну, стара — та піднялася,
З Петрусем ладу немає...
Ворожбита прикликали...
І акафіста служили...
Як уже ми не впадали
І чого вже не робили!
Із містечка на підводі
Двічі фершала возили...
Ні, нема ладу та й годі!
Просто вибилися з сили.

Отже лишенько з тобою!
«Бог карає нас» — гадаєм.
А за ним проте з старою,
Як не як, а назираєм.
Все б нічого. Тільки бачу,
Що у церкві не буває
Наш Петрусь. Хоч не ледачий
Був ходить... Ну, що ж — хворає!

Тільки скоро об'явилась
Усьому тому причина...
І не думалось, не снилось,
Щоб таке та вийшло з сина!

Бачте, в нас, хвалити бога,
Малась зайва копійчина.
Ну, підмога не підмога,
А почне просить людина
Дати в займи, то й давали.
Чом не дати?.. Не давили
Ми людей: проценти брали,
Як кому було по силі.
Знав про це й Петрусь. Нічого
Ми від його не таїли.
Раз же — це вже після того,
Як акафіста служили —
Каже матері: — «не треба,
Гріх з людей проценти брати».
«Як це так? Хіба нам з неба
Гроші впали?» — каже мати. —
«Ми ж ті гроші заробляли
Кров'ю, потом, мозолями».
«А хіба ви не чували,
Що господь усіх братами
Звав — багатих і убогих?
Як же брать проценти з брата,
Та ще й бідного? Та бог їх
Не велів ні з кого брати».

Посміялись ми, а далі
Бачу я, що не до сміху.
На селі весілля грали.
Урожай: гуляли бучно.
Я возьми та Петрусеві
І скажи, що кажуть: «скучно
Одному і королеві
Без подружжя». Чи не дума
І собі вінця він взяти?
Так сказав, а він, як стума:
— «Я вінця не буду брати».

— «Як же так: в ченці» — питаю —
Може підеш?» — А ні слова.
— «Що ж мовчиш?» — «Як покохаю,—
Буде жінка». — «То й готово?
І вінчатися не треба?»
— «І не треба! Повінчає
Сам господь» — «Як? зійде з неба?..
Ха-ха!..» — «Тут сміху немає!..»
Та й замовк, пішов із хати,
Далі з двору десь подався.
Я не став його чіпати,
Щоб ще більш не одкидався
Він од нас. Та тільки бачу —
Щось твориться з ним: попові
Картуза не зняв і, наче
Назнарошне, мужикові
Тут же низько поклонився...
— «Що це значить?» — знов питаю.
Він спочатку покрутився;
Бачить — я не одступаю.
— «Я дурисвітів не можу»,
Каже, «тату, шанувати!..»
— «Уважай на ласку божу,
Як же можна так казати?..
Тут як став він шкилювати
Духовенство, то аж сумно
Наче стало в нас у хаті.
— «От розумно, так розумно!» —
Тут стара уже до його. —
«Це ти в книгах так навчився?»
Він і змовк опісля того.
Мов слимак той зачинився.

Ну, й не раз таки ночами
Помічав я, як не спалось,
Що Петрусь рипів дверями.

Та до ранку й забувалось.
Думав — так собі виходить.
Раз же слухаю — піднявся...
Бачу — біблію знаходить...
Вдягсь... і з хати геть подався.
Жду-пожду — його немає.
Що таке, в чому тут сила?
Жду всю ніч. Уже світає.
Чую — щось зашаруділо...
Глядь, Петрусь у хату входить.
Я лежу, не зворухнувся.
Бачу — скрізь очима водить:
Чи завчасно, мов, вернувся?
Я, нічого не сказавши,
Все забрав собі в приміти,
Та, до вечора діждавши,
Ліг і став за ним слідити.

Незабаром він і знявся.
Я собі мерщій схопився,
Та, щоб він не догадався,
Зразу в шибку подивився.
Потім вибіг нишком з хати
І пішов за ним швиденько
Попід тинню назирати.
Ніч — ясна... Дивлюсь: — хутенько
До Триля Максима входить...
В двір... Почув я зразу лихо!

Бо не даром здавна ходить
Про Триля неслава... Тихо
Він живе собі неначе:
По шинках його не чути,
По судах ніхто не бачить...
А проте недобре люди
Щось про його натякають.

Жив по німцях він чимало.
Ну, не всіх і німців лають...
Звісно, єсть такі, що сала
Заливають нам за шкуру.
Люди й гарні є між ними.
Все ж, кажу таки, — не здуру
Про Триля і люди злими
Язиками дзвонять славу.
Вже не даром йшла говірка!
Вдачу мав якусь лукаву —
Весь у батька-недовірка.

Як-не-як, кажу, а тільки
Мій Петрусь до його — в хату.
Я — під вікна... та до щілки
І припав. Тут не до жарту!
Глядь, — аж там все наші люди.
Триль над ними верховодить,
Мов суддя громаду судить...
Ще й руками тими водить...

Як ото я те побачив,
То — ой, божечко ж мій милий, —
Так і стрявся весь, неначе
Петруся мого убили!..
І не знаю, що зо мною
І подіялось: як грюкну
Я в віконницю рукою!
Далі в другу теж — як стукну!
Як метнуся у ворота!
До сіней — заперті сіни.
А, так ось яка робота?
Ні, вас батько так не кине!..
— «Калавур!..» — кричу — «рятуйте!
Вкрали сина злодіяки!..
Чую — кажуть: — «світ задуйте!..
Піднялися скрізь собаки...

Я кричу, себе не чую.
Стали люди підбігати.
Чом — питаються — гвалтую?
Тут же, глядь, — один із хати...
Другий... третій... далі й далі.
І Петрусь на двір виходить.
Я до його. Задрижали
В мене ноги перше з роду.
— «Петре, Петрику, мій сину,
Ти чого отут?» — питаю.
Ухопився за свитину
І від себе не пускаю.
Він мовчить, ні пари з рота,
Мов оглух. Та я вже бачу
Добре й сам, чия робота,
І от-от що не заплачу...
Як вернулися до дому,
Не склепив очей до світу.
Довелось таки старому
Добре в ніч ту потужити!..

З того часу вже спокою
Не було у нашій хаті.
Зажурились ми з старою,
Бо кажу ж я — батько, мати.
А Петрусь... Та що й казати?
Погубили злії люди!
Тяжко й досі спогадати.
Хай вже бог святий нас судить!

Попервах ми всовіщали
Нашу старість оощадити;
До Максима не пускали...
Ні вже, де, — не пособити!
* Став цуратись нас з старою,
Геть із хати пропадати,

Та й не слухатись порою,
Як йому що скаже мати.
Каже: хто б то, бач, полюбить
Рідних більше віри й бога,
Той навік себе погубить,
Бог одступиться од його...

Оттаке!.. Мов одмовляли
Ми його од бога й віри!
А от ті, бач, ті навчали,
Як молитись, бузувіри!..
Вчили добре — що й казати!
Ніби всі — брати Христові...
Слід друг-дружці помагати...
Тільки все оте на слові,
А діла... діла творили...
Хай господь уже їх судить!
Всіх їх потім засудили
На заслання — з їх і буде!

Сталось так це. Як дочувся
Піп про їх і — ну, писати,
Що від церкви одвернувся
В нас народ і наvertати
Треба знов. А звідтіл пишуть:
«Навертай, щоб всі вернулись.
Не навернеш — не потішуть
І тебе...» Тоді й метнулись
Піп та дякон: станового
Зараз викликали з Пуги.
Той Триля забрав — самого
Попервах, а там і других...
Петруся бере... І каже:
«Ви — невіри, шалапути,
Кодло зрадницькеє враже!
Як ви зважились забути

Церкву божу?..» Та у зуби
Бац Триля, а потім Шруба,
А від їх та до Кошуби—
В ухо! Потім черк за чуба!..
— «Не невіри й шалапути»—
Каже Триль,— «брати Христові
Всі ми». — «Баламути—
Ось ви хто!..» Та бац при слові
Тім удруге. Як набився,
Приказав і тих забрати,
Хто до зборні не явився,
І в холодну всіх сажати.
Потім в город їх забрали,
У тюрму. І ми з старою
Вдвох осталися... Ридали...
Світ погас нам за журбою...

Так оттак-то. Вже й не ждали
Петруся свого додому,
Мов умер і заховали...
Дяка ж богові святому,
Нас він все таки утішив,
Хоч на час той, на хвилину.
Бач, приказ чи щоб-то вийшов,—
Повернули нам дитину.

Як вернувся — що й казати!—
Боже, як же ж ми зраділи!
Мов прояснилось у хаті...
Зранку спати положили,
Бо казав, що за дорогу
Дуже сильно натрудився.
Повечеряв він і богу,
Бачив я, що помолився,
Та й заснув. Як ліг ще зранку,
То уже й не піднімався.

Занедужав... Безустанку
Все стогнав та розкидався,
Все балакав неподобне:
Застудився у дорозі.
Готували ми хворобне
Зілля всякеє небозі...
Не полегшало нічого!
Сам в огні горить, палає,
А до того ще й нікого
Не знає і не приймає.
Тільки вже аж на Введення,
Перед смертю, він очнувся.
Попрѳхав у нас прощення...
Ліг... і знов — навік забувся...

Так то. Думали-гадали
Ми життя за ним дожити...
Онучат би доглядали...
Тільки горенько на світі!
За гріхи нам мабуть люті
Кару наслано від бога...
Вже й три роки, а забути
І забули б, так немога:
Як поглянемо, — скрізь діти...
Празник, свято заступає:
В церкві діти, мов ті квіти!..
Тільки в нас... у нас немає!..

ЗОЛОТІ ВОРОТА

ЛЕГЕНДА

Як колись злі агаряни
Київ облягали...
Тяжко билися кияни

Та вже й духом пали:
«Ой, як візьме ворог гору,—
Виб'є нас і діток!..»

Був у Києві в ту пору	Верхи сів, списа здіймає
Хлопець семиліток,	І киянам каже:
Ось на башту він виходить,	«Ой, кияни, ви, кияни,
Стрілочку виймає	Князі і громада!
І тетиву туго зводить,	Хоч есте ви христіяни,
Стрілку випускає.	Але зла в вас рада!
Полетіла стрілка тая,	Бо коли б не порішили
Стиха задзичала,	Ви мене віддати,
Та до хана, золотая,	То татари б не зуміли
У шатро і впала.	Києва дістати!..»
Каже хан: — «По стрілці	Те мовляє—Золотії
[знати—	На списа здіймає,
Це Михайла штуки!..	Поуз ханські шатра тії
Як би так, щоб нам	З міста виїжджає.
[дістати	І тоді татари в Київ
Хлопця в наші руки?	Вільно ухажали,
Він нам в Києві—на горі,	Місто все, церкви святії—
Сила—христіянам...»	Чисто зруйнували.
Та виходить і говорить	
Голосно киянам:	А Михайлик у Царграді
«Як Михайлика, кияни,	Досі пробуває
Згодитесь віддати,	Та, щоб бог послав громаді
То орда моя не стане	Злагоду, благає.
Міста плюндрувати!..»	Воду чистую криничну
	Він одну вживає,
А кияни—що робити?—	В три дні проскурку пше-
Згодились віддати...	[ничну
Став Михайлик говорити,	Тільки раз вкушає.
Став їм вимовляти:	І ворота там святії
«Як мене татарам дати	З ним перебувають...
Вас бере охота,	Як хто скаже: «Золотії!
То у вас не будуть сяти	В Києві чекають
Золоті Ворота!»	Вас на місці. Там вам
Мовив, коника сідлає	[стати,»
І тороки в'яже.	То вони й засяють.

А яке каже: «Ні, не сяти!»— І ворота тії,
Мерхнуть, погасають. І Михайлик знов прибуде
І колись година буде— У преславний Київ.

З ФЕТА

З куряви повстала Бачу: хтось там скаче,
Хмара в далені. В даль конем жене.
Кінний то, чи піший — Друже мій далекий,
Не вгадять мені! Спогадай мене!

ПАМ'ЯТІ ТОВАРИША

(Ореста Жежеленка)

Ми ями не рили,— знайшли вже готову,
Глибока й широка та яма була!
Закидали глеєм труну ми соснову.
Байдуже дарунок земля приняла.

І ми розійшлися... Зосталась могила.
Ніхто не заплаче ніколи на їй:
Безрідного хлопця земля в ній покрила.
Зросте на ній літом чебрець, деревій...

Ніхто не згадає... А він любив співи,
Любив товариство, і гомін, і сміх,
Мав душу широку і серце жадливе
До радощів, світу, до любих утіх.

Назад ми вертались... Похмура стояла
Висока лікарня, де він умирав.

І чуть було: теслі в дворі працювали,
Готуючи труни для інших одправ...

ПОЛОН ВАВИЛОНСЬКИЙ

На ріках Вавилонських
Ми сиділи й ридали,
Як про гори Сіонські
На чужині згадали.
Там, на вербах, органи
Ми повішали наші,
Там—все рідне, кохане,
Найсвятіше, найкраще...
Там, на горах, руїни
Храму божої слави
Рушить вітер пустині...
Поростають їх трави...
Наших предків могили
Чужоземець копає,
Славу господа сили,
Єгови, зневажає...

Ми сиділи й ридали,
А Ассурові діти
Наших співів прохали—
Їм серця звеселити.

— «Як ми станем співати
В полону, на чужині,
Ім'я бога вславляти
У невірній країні!..
Як, Сіоне, забудем
Ми тебе в цій недолі,
Хай забуті ми будем
У проклятій неволі!..

Хай язик наш зотліє,—
Як тебе не згадаєм,
Коли з співом надії
Ми за стіл посідаєм!

О, наш боже великий!
В грізний час свого суду
Спогадай буйні крики
Беззаконного люду:
— «Згинь навіки, Саліме!
Руште мури і стіни!
Все руками своїми
Знесемо до цеглини!..
Не зоставим на місці
Ми і камня в Сіоні!..»
Попали їх нечисті
Язики і долоні,
Заглуши їхні уші
Опальними громами,
Скам'яни їхні душі
Лютим жахом, страхами!..

Ти ж, дочко Вивилона,
Ти, блуднице проклята,
Що з нечистого лона
Привела супостата,—
О, блажен той, хто діти
Твої всі об каміння
Виб'є вкрай на цім світі,
Вирве рід твій з корінням!..»

Ми сиділи й ридали.. Заспівайте, щоб знали
А гнобителі наші Співу вашого люди!..»
З наших сліз глузували: Наші ж арфи мовчали,
— «Де ж веселощі ваші? Як і арфа Іуди...

Глухою темною стіною
Життя повстало перед мною,
І що за нею,—я не знаю
І ні у кого не питаю.

Чого питать?..— В снігах забита,
Габою смерти оповита,
Моя одурена, гіркая
Заснула доля молодая.

І тільки часом перед мною
Ясно-блискучою манною
Повстане мрій зваблива згряя,
Осяє пільму і зникає...

І темна ніч стає темніша...
І серце сум стиска міцніше...
На віщо ж знов огнем омани
Старі освічувати рани?!..

М А Т Е Р І

Я душею українець, Це я чую, це я знаю,
І тому в людських очах Але цим я не журюсь,
Заволока і чужинець Бо людей не поважаю,
Я на рідних берегах. Бо людей я не боюсь.

Що мені їх суд ледачий!.. Тільки ти, кому всі сили.
Не скорюся я йому. Я повинен посвятить,
Серця—поломись гарячий— Ти, на стежці до могили,
Не відкрию я тому, Вправі сина докорить:

Хто нечистими руками Бо не раз, замість утіхи
Людську душу хоче взять, І синовніх теплих слів,
Хто утертими стежками Я ножем у серце тихе,
Буде вічно мандрувать!.. В серце рідне тебе бив!..

Т И Ш А

Як чисте скло,
Блищить Дніпро
У оксамитних берегах.
Ось пароход
На лоні вод
З'явивсь і крильми б'є, мов птах.

У слід за ним
Кряжем ясным
Дві валки хвиль з корми встають.
Шумлять, киплять,
Дніпро хочать
Збудить, — в два береги ідуть.

Вони ідуть,
У землю б'ють.
А береги, стоять, мовчать.
І знов Дніпро
Блищить, мов скло,
І води сном безмрійним сплять.

ГРІХ

I

В лікарні земській у кімнаті,
Куди виносили мерців,
Дівча лежало. Світ крізь ґрати
На мертву глянуть не хотів...
Як воскове, дівча лежало,
Неповнолітнє, молоде.
Волосся довге облягало,
Як мармур, личенько бліде.
Горіли свічі восковії
На ставнику у головах,
І у покійниці в ногах
Стояли люди. Все чужії.
Ніхто з їх рідний їй не був.
Вони спотиха гомоніли,
Покійну дівчину судили,
І я такі слова почув:
«Вона — гуляща... з заведення...
Із благородних... І наймення
Я якось чув, але забув» —
Сказав хтось тихо й підморгнув.

II

О люди, люди! Звірі ви
Без серця й милости людської!..
Лиш я поплачу над тобою,
Моя ти сестро... Оживи
І розкажи мені, небого,
Усе, усе... Поплачу я
І піде в світ сльоза моя,
До бога дійде пресвятого
І обличить вона неправих
Твоїх хулителів лукавих.

III

Нешчасливе дiтство
 Доля їй дала,
 Пiд важким туманом
 Молодiсть цвiла.
 Батько злiг в могилу,
 Мати — запила
 I дочку «мадамi»
 З-п'яну продала...

Мати нерозумна,
 Що вчинила ти?
 Не губи своєї
 Дочки — сироти,
 Не губи безвинно,

Не топи її,
 Спогадай про лiта
 Молодi свої.
 Батьку! З домовини
 Тiнню пiдведись,
 Захисти дитину,
 Грiзно озовись!
 Бо вона загине,
 Люди заклують
 I на кладовище
 З смiхом однесуть...
 I зарикують в землю,
 Будуть говорить,
 Що вона — «нечесна»,
 Що таким — не жить!..

IV

Дарма. Лежить у домовинi
 Чиновник батько, не встає.
 Не чує слiз гiрких дитини,
 Не захистить дитя своє.
 Ридала, плакала... та сльози
 Не помогли в пригодi їй,
 I тiльки лайку та погрози
 Вчувала в каторзi своїй.
 I сталось дике святотатство:
 У жертву п'яному блюду
 Її заклали молоду
 Тi, що так рiвнiсть чтять i братство...

V

О, горе, горе люте вам,
 Гнилих батькiв гнилим синам!

Ви кращу квіточку зірвали
На людській ниві і взяли
І з диким сміхом розтоптали
Її ногами на землі.
Земля мовчить, та бог все бачить,
І дівчина не даром плаче,
Не даром сльози ревні лле, —
Суд божий жде вас і над вами
Непорушними словами
Рішення вирече своє!..

VI

Дні пішли за днями —	Викинутих людьми
Невеселі дні!	На страждання й гріх!
То жалі та сльози	Та не втішать — дужче
Все були одні:	Рану роз'ятрять:
Подруги втішають...	Раненій голубці
Серце єсть і в їх,	Більше не літать!..

VII

А дні ідуть і йдуть... Звикає
Дівча до клятого життя
І вже шука в нім забуття,
І тільки матір проклінає...
І згодом звикла — п'є, гуля,
Хазяйці гроші заробля,
Немов сніжинка закрутилась
І край могили опинилась...
Вночі в лікарню одвезли,
В могилу потім однесли,
В холодну землю закопали,
І вже вітри їй заспівали:

«Засни, засни
Навік, небого,

Не чуй ганьби,
Сміху людського!

Засни в сирій
Землі глибоко!
Душа ж нехай
Летить високо

В оселі душ
Живих до бога
І суду там
Проха святого!»

VIII

Зарили в землю — і немає.
Ніхто про неї не згадає.
І тільки сніг, коли спада
З-під темних хмар, — на хрест сіда,
Що їй у складчину купили
Нещасні подруги... Бо він,
Ясного неба вільний син,
Вкриває рівно всі могили
Людей і добрих, і лихих,
І людські сльози, й людський гріх.

Л И Т В И Н И

В тихім захисті верб, під зеленим шатром,
Я, бувало, блукав по весні над Дніпром.
Там стояли плоти... Цілі села плотів —
З непрохідних болот, з непролазних лісів.
Гнав плоти оті люд — син болота, й води.
О, багато зазнав на віку він біди!..
З діда-прадіда раб — то панів, то жидів,
Він у себе прийняв темну душу рабів.
І у мові його, і у сивих очах,
Мов осіли навек і покора, і жах.
Тільки наче б то й чув він, що свист канчука,
Тільки наче б то й знав оклик ката-панка...

І не рідко й тепер я спогадую їх
І веселі слова їхніх співів сумних.

Бо запали вони в саму душу мені,
Жартівливо-сумні, болотяні пісні.
Чи стогнала у їх віковічна нужда?..
А чи грала у їх всмішка лиха бліда?..
Чи отчизні своїй обездолений син
В болотах та лісах то виспівував гімн?..
Я не знаю й тепер, що в тих співах було.
Тільки знаю: нове з їх щось в душу ввійшло.
То не поклик громів, то не буря грози,
То притьмарений блиск, блиск людської сльози.

За могилою могила	І далеко геть, без міри,
По степу сивіє;	Чисте поле мріє,
Землю мла вечірня вкрила,	Тільки шлях, од пилу сірий,
Небозвід темніє.	Між ланів чорніє.

Перша зіронька зіходить	І зникає, потопає,
Крапкою блідою	Пропада під млою
І сестер своїх виводить	Там, де місяць випливає
В синій степ юрбою.	В небо над горою.

М О Л И Т В А

Всі уже послули,	Рученьки здіймає,
Мати ще не спить;	Сльози нишком лле.
На молитві довго,	І вони по виду
Довго так стоїть.	Котяться, біжать,
Як одну скінчила,	В сяєві лампади
Другу почина...	Іскрами блищать.
Щиро та сердешно	І святі на неї
Молиться вона.	Любо так глядять,
Бачу—на коліна	Мов її невтїшну
Рідная стає,	Втїшити хотять.

І мені так сумно,
Жалко так її,
Що від сліз темніють
Очі враз мої.
І молюся нишком:
«Боже, втіш її,
Всі віддам тобі я
Іграшки свої.
Хай замісто неї
Плакатиму я,
Бо така нещасна
Матінка моя!..»

Блимає лампада,
Ніч глуха стоїть,
В хаті і на дворі
Все навколо спить.
І два рідні серця
В тиші мовчазній
У молитві щирій
Ізлились одній.
І обидва вірять,
Що молитва їх
Доліта невпинно
До небес святих...

Ти не загинеш, Україно!
І мова прадідня твоя,
Що кожне слово в її перлина,
Не вмере повік. І світ — зоря,
Твоя свята зоря засяє.
Поглянь — слов'янство оживає
І сили пробує свої:
Ганебні ярма розбиває,
До купи всіх синів скликає...
А то ж усе брати твої!..

Ні, не умре ніколи мова,
Якою син співає твій,
Якою люд скликав Підкова,
Богдан славетний і Палій,
Якою Січ буйна пишала,
Якою наш Кобзар співав,
Яка степи оданувала
І мільйони об'єднала
Людей-братів!..

Хто не чував
Пісень по селах вечорами —
І жартівливих і сумних?..
То долю рідними словами
Народ виспіває у їх.

О, ні, Україна не загине!
Коли народній океан
Співа, неначе той орган,
Є сила в нім — душа єдина.

Вона його, він знав, кохала.
В її очах світилось те.
Тоді зима снігами грала,
А він казав: «Нехай мете!
Я не боюсь юги, метілі:
Мене зогріють очі милі!..»

Його любила ще вона,
Як знов улітку пострічались,
Але огнем не загоралась
Очей прозора глибина.
Погас огонь у їх безодні,
Бо був він сам, як лід, холодний.

СИРОТА

Я хлопчика бачив.. В снігу він стояв
На східцях церковних зимою.
І вітер на йому лахміття тріпав,
І крив сніговою югою.

Стояв між старцями він з слізьми в очах
На супроти вітру і ночі.

Поток людський в церкві схопив мене й тяг...
Я похапцем глянув в ті очі.

І скільки я горя побачив у їх,
Очицях хлоп'яти малого!..
Та тільки — я знаю: тяжкий то є гріх:—
Пройшов, не подавши нічого.

Не те, щоб шага я того пожалів:
Народ сунув з церкви стіною —
Його я спинити в дверях не схотів,
І гріх той залишивсь за мною.

Був вечір осінній — Олеся вінчали. В ясний день весінній Її поховали.	Над мертвою грали, У люстрах тих сльози І в співах лунали Жалі і погрози.
Був вечір осінній — Олеся вінчали.	Над мертвою грали Улюстрахтихсльози...

Мов вишенька біла, Олеся стояла... В труні помарніла, Холодна лежала.	Квітки молодая Олеся любила Квітками пишає У неї могила.
Мов вишенька біла Олеся стояла...	Квітки молодая Олеся любила...

Сміялись і грали На люстрах топази, І півчі співали В святковім екстазі.	Осінніми днями, Як лист опадає, Могилу сльозами Журба поливає.
Сміялись і грали На люстрах топази...	Осінніми днями, Як лист, опадає...

«Чи ви чуєте голос славетних руїн?
А чи вдарив вам в серце єдиний хоч згук?
Обізвись, Україно!..»—гримить, повний мук,
Голос давніх минулих годин.

Жито в полі шумить.
Гомонить темний ліс.
В синім небі повис,
І тремтить, і дзвенить
Вільний жайворон-птах,
А на млистих горах
Ряд могил мирно спить...
Україна мовчить.

Забуті, забуті преславні діла!
Ніхто не згада, чим Вкраїна жила!
Ах, дужче, грізніше, руїни, гукніть
І може, як гнівом ваш крик задзвенить,
Здрігнуться недбалі холодні серця,
І здіймуться груди живого мерця!..

ХУРТОВИНА

Стогне хуга, б'є югою,
Б'є югою сніговою.
Буря стогне, буря грає.
Ні душі в степу немає.

Тільки часом — через гони
Мов хто в дзвоника задзвонить.
Ніби тройка в полі скаче...
Буря виє, буря плаче...

І нема в степу нікого: Ні душі в степу немає...
Ні дорожнього якого, Хуга поле замітає.
Ні блудяги, ні вигнанця, Вітер стогне, вітер виє,
Ані вовка сіроманця. Чисте поле снігом криє.

Гей, та де ж ви, зорі ясні!
Де ти, місяцю, з'явся!..
Бо життя у грудях гасне!
Бо я збився, заблудився!..

Весна, весна!.. Прощай, зима,
З морозом, мрякою, снігами,
З піснями хуги і санками!
Весна, весна!.. Зими нема!..
Як ясно сонце присвітило,
Як любо, ніжно припекло,
Кайдани зимні розтопило,—
І все навколо п'є тепло,
І, мов зо сна, загомонило.
І засміялось, задзвеніло
На безліч тонів і ладів.
Весь світ ожив, помолодів.

І ту музику серце чує,
Вітає весну молодую,
Тремтить у грудях і співа
Веснянки рідної слова:
«Засяло сонечко ясніше,—
О, весно, йди до нас скоріше
І розвивай квітки в полях,
Буди дерева по гаях!..»

П О Е З І Я

В промінні місяця блідому,
В тремтінні зірок золотому,
В бурхливих подихах зими,
В веснянім герці світу й тьми,
В німих очах, дзвінкому слові,
В піснях страждання і любови —
Речей принада й красота —
Живе поезія свята.

Щасливий той, хто встане рано
І прийме в душу все, що дано
На світі долею йому,
І з миром піде в ніч німу,
І понесе безцінну чашу,
Ущерть наповнену добром,
І не пом'яне долю нашу
В краю хвилин і смерти — злом!

СІЛЬСЬКИЙ ВЕЧІР

Підходить з степу череда,
Жене вівчар свою отару,
І сонце небо покида,
І порина в рожеву хмару.

Ідуть з покосу косарі,
В село завидна поспішають —
Маячить гурт їх на горі;
Дівчата йдуть — пісень співають.

Смеркає... Тихне на селі.
Від ставу вогкість подихає.

Засяли зорі в синій млі,
А захід сонця погасає.

Помалу стихло все село.
Народ вечеряє на дворі.
Заносе сон над ним крило,
І все ясніш палають зорі.

Одна упала й простяглась
На хвилю смугою ясною...
На небо, кажуть, піднялась
Душа тією десь добою.

Нечутно ніч зайшла кругом.
Народ трудящий засипає,
І золотим ясным серпом
На небо місяць впливає.

В ясній блакитному просторі
Горять одвічні тихі зорі.
На степ широкий полягла
Легким серпанком сиза мла.

Стоять накладені снопами
Важкі вози. Лежать воли.
І наймити попід возами
На відпочинок полягли.

Їх сон сповив... А скрізь лунає
І в небо зоряне летить
Гучна музика степовая...
І в чарах степ великий спить...

НА РІДНІЙ НИВІ

Ниво неорана, ниво несіяна,
Всіми покинута, всіми забутая,
Ниво, кривавими слізьми поливана,
Ниво, туманами, млою окутая,—
Де твої ратаї, де твої сіячі?

Хто тебе загоді виоре, бідная,
Зерном закидає, вклониться господу,
Щоб зародила ти, нивонько рідная,
Щоб напитали дощі тебе до-споду,
Сонце світило, леліючи, гріючи?

Де ж твої ратаї, де подівалися?..
Шкода тих ратаїв, шкода тих сіячів:
Добре плуги в їх колись керувалися,
Сіяли зерно вони, не-жаліючи,
І хвилювалася ти, зеленіючи.

Де ж твої ратаї, де вони ділися?
Чом бур'янами ти вся перекрилася?..
Глянь— може ж діти у їх народилися,
Може й старі знов од сну пробудилися,
Вийшли і ходять, скрізь зернечко сіючи.

Дай ти їм, господи, добру годиноньку,
Вирости жито і яру пшениченьку,
Ратаям стомленим дай домовиноньку—
Чесну, шановну; на вічну ніченьку
Сну їм спокійного дай, не жаліючи!..

В небі плавають громади Та від зір не жди поради,
Зачарованих світів, Безталанцю молодий,
Дзвонять в дзвони міріади Як почуєш жало зради,
Таємничих голосів. Як зрічешся всіх надій.

Та музика світова,
Гармонічна і ясна,
У безмежності лунає
Віковічні времена.

І не жди од зір привіту,
Бо вони—живі мерці.
Не проллють у душу світу
Їх холодні каганці.

Єсть у їй таємна сила, Бо вони, без дум і волі,
Надять душу мрійний спів, У безмрійнім вічнім сні,
І знялась душа б на крила, Кожна в колі у неволі
Щоб летіть до тих світів... Ходять мертві, хоч ясні.

Не лебідка ячить, аж луна йде в степах,
Україна квилить, тужить в темних гаях:
«Ах, оддайте мені волю вільних степів,
Поверніть ви мені кобзарів моїх спів,
І я славу стару із могил підніму,
Розбуджу, оживлю всю країну німу!
І руїни мої порозказують вам,
Що я дбала колись моїм вірним синам!..»

На порогах Дніпро крутить хвилю і рве,
Шумом піну збива, мов шалений реве:
«Не вернути тобі волі вільних степів!
Не почути тобі неборак-кобзарів!
Бо неволя твої всі степи повила,
Бо твоїх кобзарів стріла доленька зла:
Припекла їм уста тяжка вража печать—
І поникли вони, і німують, мовчать!..»

Вкраїно, Вкраїно, отчизно моя!
Свої і чужинці тебе прославляли,

На честь твою співи і гімни складали,
Щасливаю долю тобі віщували,—
Де ж доля твоя?

Розвіялась доля в степах сумовитих,
Козацькою кров'ю буйною политих,
Розвіялась доля по тирсі сухій,—
Не чуть тії долі в отчизні моїй.

Вкраїно, Вкраїно, вірадо моя!
Ти вірила: слава твоя не поляже,
Про вчинки славетні вікам перекаже...
Чи ждала ж ти, нене, що син тобі скаже:
Де ж слава твоя?

Гриміла та слава колись на Україні.
Де йшла-проходила — димились руїни...
Та там і спочила, в руїнах німих —
Не чуть її більше в просторах твоїх!

О С І Н Ї

Здригнувсь, загув, загомонів
Змарнідий ліс перед зимою,
І закрутився рій листів
На вітрі з тихою журбою —
Дорогу всипав листопад.
Нога у листі утопає...
І думку сумом обгортає
Життя природи підупад.

А степ ожив. Зазеленіла
Трава в промінні теплих днів
І чола спалених степів

Немов весною оживила.
Оттак у свій останній час
Недужий ніби оживає,
Але то смерть над ним як-раз
Нечутно косу піднімає...

Останню борозну кінча
Плугатир. Важко йде скотина...
І тмяно й холодно. Хлопча—
Погонич, зовсім ще дитина,
Промерз од ніг до голови
І тисне руки в рукави.

І сіре небо над ланами
Висить холодне і мутне,
І вітер сумно над ставами
Шумить весь день очеретами,
В холодну воду лози гне.

Не в лоні рідного народу—
Я в стані зрадників зростав,
Що продали свою госпду,
Що раб-народ віки збирав.
Я змалу чув, як глузували
Вони й сміялися над тим,
Хто все їм дав, сліпцям дурним.
Але сини землі мовчали,
Уста народні не давали
Одвіту зрадникам своїм...

І я прокляв слова гордині,
Прокляв зневагу і ганьбу
Народніх сил, його святині,
Прокляв зухвальство й похвальбу,

Всією силою прокляв
І пісню помсти заспівав.
Зневага пісню породила
Огненнокрилу мою.
І я співаю, поки сила,
Огню згоріти не даю.

Не ворог правді я й законам,—
Я правди прагну і прошю.
Щоб вільно дихать всім було нам,—
У тім і правду бачу всю.
І хай дзвенить мій спів бурхливий,
Як дзвін вартовий уночі,
Як голос брата незрадливий,
Братів до згоди зовучи.

Осінь, мряка. Важко, сумно.
Дощ весь день до ночі ллє.
В грудях плаче нерозумне
Серце зражене моє.

Геть огонь! Не треба поки...
Світ мій зараз—це вікно.
Там пливуть, пливуть патьоки:
Плаче, скаржиться воно.

Плачте вкупі, плачте разом
Над усім тим, що було,
Що огнем, шаленим сказом
По душі моїй пройшло!

Що у попіл обернуло
Серце, мозок весь і кров,

Блискавицею майнуло
І не прийде вдруге знов!..

І не прийде, і не гляне
В душу променем ясним,
Не поманить, щастям п'яне,
Йти за ним, згоріти з ним!..

Р О Д И Н А

З ірландських мелодій Т. Мура

Тебе забудь... О, ні! Забудь тебе не можна!
І поки слід життя в грудях моїх бринить,—
Тебе кохатиму, хоч ти катам безбожно
Здавен запродана—коритись і служить.
Бо, матінко моя, ти і в тяжкій неволі
Для мене краще всіх країв, коханців долі.

Якби збулись коли гарячі мрії сина,
І, рідная, тебе світ волі знов окрив,
Осяв тебе, морів північних жемчужино,
То був би і гучний і сміливий мій спів:
Але тебе й тоді б я не любив міцніше.
Бо — чим нещасніша — то тим ти нам рідніша.

Зазнавши канчуків, кайданів і в'язниці,
В терновому вінку ти ще дорогша нам.
І як сини стрільцем підбитої орлиці,
В святій твоїй крові, на заздрість ворогам,
Берем до тебе ми любови жар гарячий
І сили беремо в крові твоїй орлячі.

Ах, дайте сліз, всю силу мови,
Щоб ними висловити міг
Я жаль і сум, щоб в кожному слові
Жила душа жалів моїх!

Я душу рідную ховаю...
Могилу темну вирив їй...
«Прощай!.. Прощай!.. Я закопаю
Тебе в землі, землі сирій...

Життя безрадісне, ледаче
Тебе вело сюди... прощай!..»
Зарив. Нема. Та хто ж то плаче?..
Я сам: «О, душе! не вмирай!..»

Рятуй мене,—я умираю!
Рятуй, пречиста, і спаси!
Як в'язень я молюсь, благаю:
Зійди в мій склеп і світ внеси!

Прийди, як мати йде до сина.
На смертнім ліжку він лежить.
Чека на його домовина...
Світ мерхне... Я ж так хочу жить!..

Сьогодні в небі надо мною
Таємні згуки пронеслись—
Небесні вісники спокою —
І всі думки мої вляглись.

Але якась незнана туга
Ще глибше в душу заляга

Немов зостався я без друга
Під час, як лихо набіга.

І чую—сльози задрижали...
Оттак упав би й зарідав:
То вічну пам'ять там співали
Всьому тому, що я кохав!..

(Сонет)

Моліться всі за Україну,
Хто має серце, має віру,
І бог молитву вашу щирю
Немов ясну сльозу-перлину,
Високих душ святу офіру,
На небі прийме. Не покине
В неволі нашу він країну
І волю дасть, і дасть мир миру.

І оживе німа руїна,
І встане наша Україна,
Як дуб могутній на водою.
Брат брата визнає, й мати сина,
І ні одна й чужа дитина
У нас не буде сиротою.

Годин минулих рідні згуки,
Здригнулось серце знов од вас!
Багато справжньої в вас муки,
Хоч єсть чимало і прикрас.
Та любі й рідні ви мені,
Як сни колишні чарівні,

Життя жар серця остудило,
Хмурним, сумним здається світ.
І похилився я безсило,
Як хміль достиглий через пліт.
Зробився іншим, другим я,
То й пісня вже не та моя.

Не грають в їй скрипки надії,
Гра на басолі в їй зима
Погребні співи, плач завії.
І слуха їх душа німа...
І тим любіші ви мені
Тепер, ясні мої пісні!

ШЕВЧЕНКО

Братам зневіреним в науку,
За слово правди, рідний край
Приняв він хрест, приняв він муку
І випив чашу, повну вкрай...
І став пророком України,
І прогримів по всій країні
Його грізний огненний спів...
За те, що він будив братів,
За ті грізні його глаголи
Він не забудеться ніколи.

Він освітив сльозу криваву,
Що наші предки пролили
За рідний край, за рідну славу.
Її він вирив з-під землі,
Підніс — і сяє перед нами
Вона безсмертними огнями.
За ту сльозу, за ту ясну

Зірницю нашу провідну
У безпросвітній темній долі —
Він не забудеться ніколи.

Він воскресив святі надії
На кращу долю, кращий час.
Огненним словом Єремії
Із тьми до світу кликав нас.
І світ засяв на Україні...
Зате тепер у домовині,
На рідних горах Дніпрових,
Де жить хотів він і не міг, —
Довічний сон пророка-сина
Чатує Мати-Україна.

Не слів дожидає від нас Україна, —
Наслухалась добре вона вже тих слів! —
А щирого діла від кожного сина
Жде мати убога і кличе синів

До праці важкої, до праці святої.
Не здатні тут шаблі, гармати, списи,
А розуму треба, любови живої
Та сили терпіння на скрутні часи.

Озвіться ж ви, кращі сини України,
До рідного дому, на села ідіть!
Збирайтесь до купи, у коло єдине
І світло просвіти й братерства світїть!

Не пришукуй з неправдою згоди,
Бо погибель ти знайдеш у їй,
А під час небезпеки й пригоди
Стій за правду, безбоязно стій!

І падеш ти, як пали герої,
Там, де славних багато лягло,
Де квітками з крові їх святої
Слово правди живої зійшло.

М Е Ч

Як ще Туволкаїн меча згартував,
З тих давен на світі він скрізь панував.
Його полохливо раби лобизали,
Його грімко-гучно співці прославляли;
Пророки віщали з ним волю богів
І з світу зживали своїх ворогів..
Мечем піднімались над миром народи,
Від його й щезали, мов повіді води.
Грізні заповіти, події страшні
Кувались мечами в недавні ще дні.
Меча того люди й тепер прославляють
І згоду мечами скувати бажають,
Забувши, що в руки хто візьме меча,
Той гибель од його собі признача.

Н А Р О Д І М И

Все ніч і ніч. І не світає...
Та чи й прогляне світ, чи ні —
Ніхто не відає й не знає,
Ніхто про його й не співає.
Та я й не вірю вже в пісні.
Не вірю... Чуєте?.. То — мрії,
Дитячий лепет!.. І мовчать
Завітні струни голоснії.
Але нема кому й співають...

Народ пісень тих не почує,
Бо ми з народом розійшлись.
З-за шмата хліба він працює, —
На що пісні йому здались?..
Народ — то оливо пливуче,
А ми — роса, а ми — вода.
Ніщо ніколи нас не злучить,
Ніхто й злучити не гада.
І будем ми в неволі гнити,
І будем нидіти у тьмі,
І враз кайданами дзвонити —
Народ і ми — в одній тюрмі!..

Так каже чорними вустами
Безока ніч. І я корюсь
І безнадійними очами
В прийдешню темряву дивлюсь.
І бачу: поглядом докору
Глядять на мене тіні тих,
Що за народ в колишню пору
Томились в тюрмах кам'яних:

«Нещасний брате!» — шепчуть тіні. —
«Нещасний брате! Ти зачах,
Як та билина у пустині,
При дикім камені, в пісках.
Єдиним махом думав ти
Одвічню прірву перейти.
Не знав, не відав, що вона,
Як вічність, довга і без дна..
Але з безодні сонце сходить!
А вічність — вічність тільки мить
Для тих, кого дух божий водить
І вчить — страждати і любити!..»
«Народ і ми — чужі дві сили...»
Народ і ми... Але хіба

Не ми сами з братів зробили
Дві сили— пана і раба?..
Хіба не ми одмурувались,
Мов вороги, од мужика?
Не ми од його відцурались?
Хіба мужик од нас тіка?..
Ламай той мур! Бо заступає
Він сонце праведне, ясне,
А упаде, — воно засяє,
І ніч страшна навек мине!
Ламай той мур! І він безслідно
Засипле прірву і сами
Тоді ми скажемо побідно:
«Народ український — то є ми!..»

Так кажуть ті, кого немає...
А хто зо мною, ті мовчать,
І ніч їх душі повиває,
А на вустах у їх печать.

МІЙ СПІВ

Все, чим душа переболіла,
Усе, що в серці накопіло,
Всю душу змучену мою
В свої пісні я увіллю.
Я їх отрутою гіркою
І злою жовчю напою
І спів мій тугою, журбою
Співучим сумом опов'ю.
Я воскресу в нім кращі мрії
І заповіти пом'яну,
Збуджу занедбані надії,
Недбальство й зраду проклену.

І пронесеться перед світом
Він метеором - огнецвітом.
Повстане стогоном вночі,
Братів до гурту зовучи.

Колись і в нас, на Україні,
Квітки пишалися, росли!
Були лілеї то та крини...
Але від півночи посли
Прийшли і ті квітки порвали,
В сніги у тундри занесли,
І там усі вони сконали,
Не розвились, не зацвіли.

Коли ж од кореня живого
Ті крини знову поростуть?
Коли ми діждем дня нового
І в світлі сонця золотого
Лілеї наші зацвітуть?..

ЦАРСЬКЕ СВЯТО

В той час, коли велика Русь,
Як справжнє свято, святкувала
Свій з Чорногорою союз, —
Мене те свято ображало.
Ввижались в ті ганебні дні
Картини іншої мені.
Я бачив ниви, трупом криті,
Я бачив гори, кров'ю вліті,
Вночі над станом вояків
Я хуртовини слухав спів...

Чого Росія так радіє
І чим так тішиться вона?
Що князь Микола руки гріє
Коло московського слона?..
Багато їх було, що грілись
Коло Росії. З ким вона
На світі білім не водилась?..
Для неї це не новина.
Так то ж не Русь, а то — Росія.
То не народ, то не стихія,
А гурт чиновників-рабів,
Мундироносці та магнати...
О, Русе справжня, розгадати
Тебе б, як сфінкса, я хотів!..

Простогнав хтось: «умираю!»
Піднялась ти і пішла,
І од краю і до краю
Кров'ю край чужий влила.
Кров'ю рідною, святою...
До Стамбула підійшла...
Він лежав перед тобою
У ногах... Ти ж не взяла.
Ти, розливши морє крові
І поклавши тиск синів,
Одійшла при першім слові
Споконвічних ворогів...
А тепер знайшла крупину
І радієш на весь світ.
А послухай-но хвилину,
Що то жалібно ячить?
Слухай. Чуєш?.. «Легше, мати,
Легше, тихше, рідна, грай,
На Балканських горах спати
Мертвим, нам не заважай.
Спогадай нас, безталанних,—

Чи на те ми полягли,
Щоб з крові у наших ранах
Ворогам квітки зросли?..»

Та царська Русь—глуха, не чує.
Гарматні постріли гримлять...
Раби царю «ура» кричать...
Велике свято він святкує!

Замовкла наша Україна,
Мовчить, пригнічена украй,
Мов велетенська домовина...
Пророче, де ти?.. Йди, спасай...

Поете, встань! Подай свій голос!
Отчизна жде тебе давно,
Як косаря достиглий колос,
Як кожне в колосі зерно!

Йди! Вкраїна дожидає
Свого пророка і співця
І по степах підготовляє
Тобі і душі, і серця.

Незнаним друзям-юнакам
Огонь думок я передам,
А українкам молодим,
Марусям, Ганнам чарівним,
Свій найдорогший любий крам —
Я мрійні сни душі віддам.
Моїм дідам, моїм батькам,
Сивоголовим козакам,

Я славу предків оживлю
І з нею в кров огню віллю.
Свою я стуму по степах
Розвію в бурях і вітрах.
Пущу в гаї журбу й жалі,
А серце—рідній дам землі.

Я знов попав у городок,
Де хлопцем ріс колись і вчився.
Той самий він. І лиш садок
Неначе трохи розпустився,
Де з школярами я гуляв
Під ясним сонечком блискучим.
А город ніби полиняв,
Укрився порохом летючим.

І бідним здався він мені,
Малим, нечистим, спорожнілим,
І обізвались смутком дні
Що я колись на чужині
Провів в розлуці з домом милим.
І сам собі я здався малим,
Здавсь заволокою безрідним,
Хоч хочу йти борцем побідним
У вир життя шляхом ясним.

АВАНТЮРИСТ

Походженням—	А на ділах—
Семинарист,	Калоші крав...
Поводженням—	І наузкрай
Авантюрист,	За вчинки гарні
Він на словах	До буцигарні
Органом грав,	Попав, мов в рай.

Зачаруй мене, голубко, Заспівай, мій соловейку!
Срібним посміхом твоїм, Буду слухати й мовчать,
Вільним словом щebetливим, Свою молодість туману
Голосом дзвінком! В мріях одживлять.

О, співай, виспівай душу,,
Розгоряйся, як зоря.
Хай у сяєві твоєму
Просвітлю я!

—
СПЕКА

Я ліг під дубом відпочити.
На сонці мліє все й горить.
Ніде листочок не тремтить,
Мов ліс поклав усе терпіти.
Дуби пригнічені, німі,
До долу вітами схилились,
Пташки в траву, кущі забились
Літають мухи лиш самі.
Та ще один-одним пурхає
Метелик білий й де-не-де,
Мов лист зів'ялий, упаде
В бур'ян високий. Допікає
Південний вар і в холодку...

Лежу, до спеки звичний змалу.
Дивлюсь і бачу, як хистку
Траву хитає щось помалу,
Чи не гадюка то?.. Вона!
Повзе на стежку, порина
В сухій траві, склизька, моторна,
І залягла на стежці чорна.
Перевернулася уся,
На сонці черевом засяла,

Зібралась знов і засичала,
Як молоде мале гуся.
А потім стихла, розвилася
І по дорожці простяглася.
Притихла, вража, і лежить,
І сонця світ на їй дрижить.

Лежу і я. Нема охоти
Її злякати. Хай лежить!
І гад бажа на світі жить,
Побуть годину без турботи.
Гнітюча спека... Ось попить
Тепер холодної б водиці...
Але далеко до криниці...
І очі сон мені сліпить,
Малює мрійні краєвиди.
Але не сплю: боюсь сусіди, —
Не слід гадюці довірять:
Навчили й люди не дримать.

А сонце палить ліс і гори...
Повітря стало, ніби вар.
Вгорі пала блакитне море...
І лісу сняться купи хмар.
Ось-ось встають вони нечутно
З-за гір змарнілих... Тільки мить —
І перший грім у їх могутно
На всю країну заgrimить.

Дивлюся навколо і скрізь пізнаю
І рідную душу і долю свою:
Ті ж муки щоденні і щастя бажання,
Ті ж мрії зрадливі і ті ж поривання,
Ті ж марева вічні і правда гірка, —
Жде всіх нас могила холодна, вузька...

І всі ми нікчемні, і всі ми хвилинні,
Подібні летючій легкій поршині.
І нащо зродились — ніхто з нас не зна,
І мучить нам душі непевність грізна.

—

Д О Ч К А

Вогнями зваби і надії,
Ясним алмазом дорогим,
Пишають очі молодії
І грають світом неземним.
Мов посміх ангола, утішні
Її уста — достиглі вишні.
Волосся темного вага
Прекрасне чоло обляга...
За нею молодь, офіцери,
Мов зачаровані, снують
І на вітвар її несуть
Дарунки Ероса й Венери...

Як божий день — вона ясна,
Як херувим — вона вродлива,
І безтурботна, і мінлива,
Як в небі зіронька нічна.
Ніхто не відає й не зна,
Що в неї єсть і батько й ненька,
Що вранці йде щодня сумна
До церкви божої старенька
І витрача по п'ятачку
Щодня на свічку, щоб дочку
Простив господь за те, що змалу,
З малого розуму і зла,
Красу небесну на поталу
Неситим людям оддала.

Всьому свій час, всьому година,
А день минув—пропав навек.
Як тинь, як сон, як мрія згине,
Назад не верне чоловік.

На крилах вітру молодь мчиться
В привабну даліч осяйну.
Горить вона і кип'ятиться,
І цинить славу лиш одну.

А час мине—душа холоне,
Рівніше ллється в жилах кров,
І обережно в дзвони дзвонить
Вже гнів і радість і любов...

Минула ще яка година—
Напів життя, напів мов сна—
І кличе в землю домовина,
І смерть підходить мовчазна.

Хвилина, мент—і ось з косою
Крізь мур безока в хату йде,
І вісник вічного спокою
В дзвіниці дзвін старий гуде...

КАТЕРИНОСЛАВ

Уривок

І

Величних заходів творіння,
Син гордих дум, високих мрій
Вельмож славетних покоління,
Катернославе, рідний мій!

Ти, свідок слави Катерини
І потайних думок її —
Зробить рабиню з України, —
Турбуєш спогади мої!
І перед мною воскресає
Твоя далека давнина,
І мов з туману виступає
Потьомкин пишний і вона —
Ясна цариця Катерина,
Твій ворог лютий, Україно!

II

Потьомкин... Мій Катернослав!
Для тебе стільки в цьому слові
З'єдналось жалю і любови
Й надій нездійснених. Ти ждав
Гучної слави світової.
Ти мав піднятися до небес
І дивувати світ собою,
Мав стати городом чудес.
В степи незнані половецькі,
Де вітер тирсу хвилював,
На свята й ігрища мистецькі
Ти муз і грацій дожидав.
Було б їм вільно і просторо.
І все б те здійснилося скоро.

III

І ти вже жив, і ти вже сяв —
В умі вельможі запального,
Уже збиралися до його
Митці і вчені всіх країв.
У мріях храм йому ввижався,
Якого ще не бачив світ.

На острів, ніби моноліт,
З граніту міст перекидався.
Стрімкі дворці стояли там —
Новий Акрополь і Афіни.
Чубаті діти України
Курили музам фіміам.
І у новій своїй столиці
Жила уславлена цариця.

IV

Химерних душ химерні сни!
Залізним ходом історичним
Давно розвіяні вони.
Ми йдемо шляхом економічним:
Куємо залізо, робимо сталь,
А з сталі — рала і гармати,
Ножі, і засови і ґрати,
І мрій вельможних нам не жаль.
Але тобі, Катернославе,
Коли ти спиш зимовим сном,
Забувши добре все й лукаве, —
Над зачарованим Дніпром
Чи не ввижаються в тумані
Дворці й колон холодні грані?..

V

Коли пускають в небо дим
Безсонні фабрики й заводи
І місяць рогом золотим
Із хмари в хмару переходить,
Чи не малюються тобі
Картини інші: сплять колони,
І сплять дворці в ночній добі...
Мовчать в церквах холодні дзвони...

А у тобі життя кипить:
Театри й клуби повнілюду...
Гримлять музики й співи всюди...
І десь, у закутку, не спить
І творить геній, твій химерник —
Ньютон, Шекспір, або Коперник?..

VI

Але навіщо турбують
Віків минулих славні тіні
І ніби маревом пустині
Вразливі душі дратувать?
На степовім привільнім лоні
Умер Потьомкин і в Херсоні
Довічним сном в соборі спить.
Замість акрополів робить
Тепер зручніш кафешантани.
Про академії не стане
Катернославець розмовлять
І спекулянта підмовлять—
Робити жертви для науки—
Даремна праця, зайві муки!..

О рідний краю, як люблю
Я твій простор, твої могили!
Вони мене в свою сім'ю
На віки вічні залучили.
Але душа — душа болить...
Я не таким тебе, мій краю,
О, не таким хотів би зрїть.

Хто з тебе зиск, чинші збирає?..
Жиди та німці... То вони,

Приблуди, властують тобою!
Твої ж занедбані сини
За плугом ходять борозною,
Орють убогії лани,
І землю потом поливають
Та лихо співом розважають...
А пісня що?.. Мана, слова.
Їх вітер слід же й роздува!..

Ні, не таким тебе, мій краю,
Хотів би син твій вірний зрїть.
Чом сила рідная дримає?
Чи може в нас її немає?..
Ні, єсть вона та тільки спить.

TESTAMENTES NOSTRAE VITAE

Як тільки ми в життя вступаєм,
Як починаєм тільки жить
І до роботи приступаєм, —
Життя вже душу нам мертвить.
І жар бажання молодого
Крилом холодним обвіва,
І труту досвіду гіркого
У серце й душу налива.

Воно навча: «Нема нічого
На світі чистого, святого
І невідомого. Давно
Усе досліджено воно.
Блажен, хто рано дур хлоп'ячу
Тверезим сміхом осміяв
І хто прибуток і удачу
За ціль життя собі поклав!»

Не всі ідуть на спів сирени.
Але вже скільки їх пішло!..
Ми чуєм регіт їх шалений
І чуєм співи — нам на зло.
Ми бачим пишні їх палати,
Цвітуть в їх панни, мов квітки,
І не хочять очей підняти
На наші злидні і латки...

І тихнуть смілі поривання,
Розрада острахом ляка
І злість тупу, або ридання
Безсилі, зайві виклика.
І, з перших літ уже руїни,
Без сили, віри, без надій,
Ми ждем уперто домовини,
Немов мета життя у їй...

О, бідний роде, що з тобою,
Яким шляхом, куди ти йдеш,
Якого прагнеш ти спокою,
Чого в прийдешньому ти ждеш?
Яке на щастя в тебе право,
Як ти — безсилий і слабий,
А щастя — вільне і лукаве,
І не керують їм раби?!..

Так, треба жить...

Але весь вік
Давить в собі прокльони й крик,
Мовчать і зрячими очами,
Убивши в серці жах раба,
Дивитись, як скрипить зубами
Скажена людська злоба?

Як маже медом чорні рани
Братам облесник-супостат .
І пнеться вибитись в тирані
Вчорашній злодій, людський кат!?..

Терпіть... страждать...Але для чого?..
Щоб полягти під копитом
Войовника безоглядного?..
Щоб бить коню його чолом?..
В краю насильства і неволі
Яка можлива інша доля?!..

ЗОРІ

В степу вночі на тихі зорі
Дивлюсь я довго і в яснім
Блакитно-синьому просторі
Шукаю поглядом своїм

Тих любих зір, на котрих очі
Спинали звик я з перших літ
В давноминулі тихі ночі—
І бачу знов я зір тих світ.

Он—Віз, Дівчина... Скоро стане
Огнями грать Волосожар...
З ним і Зірниця знов прогляне,
Як не насуне з моря хмар.

О, зорі, зорі, вічні зорі!
Весь вік на вас би я глядів
І в вашім чистому просторі
Далеким поглядом ходив.

Ми, люди — пил, пісок... І темні
І наші думи, і діла;
Заміри наші всі нікчемні,
І весь наш рід — туман і мла...

А ви — ясні і незрушимої,
Кінця одвічним вам нема...
Ясного неба херувими,
Невже і вас покриє тьма?

Невже і ви в страшну хвилину
Усі в безодню впадете
І світу темну домовину
Дощем огнистим заллете,

І ніч хаос отой сховає,
І опов'є все мертвий сон?...
О, ні, нехай той час минає
І хай не рушиться закон,

Що вам поклав вагу і міру,
І кожній сяєво додав,
І неба чистого порфіру
З проміння вашого зіткав!..

ГОЛОДНІ

Чи був то сон — я й сам не знаю!..
Давно те діялось, давно.
А все, як давнє спогадаю,
Встає у спомині й воно.

Був темний вечір. Хуга вила
І рвала стріхи з бідних хат,

І снігом нам у вічі біла,
Мов завертала нас назад.
Ішли ми з матір'ю... І в хату
В якусь незнану увійшли.
Смердів каганчик блідувату
Хитаючи завісу тьми...
І в тій нетопленій хатині
І димно, й холодно було.
В кутках блищав по стінах іней...
І сумно в коміні гуло.

На лаві жінка там сиділа.
До неї мати підійшла
І тихо щось проговорила:
Вона їй їсти принесла...
Ні слова та їй не сказала,
Дивилась злякано на нас...
Немов німа... і задрижала,
Очима часто заморгала
І заридала потім враз...

І я стояв, дививсь по хаті...
В кутку на ліжку хлопець спав,
Блідний такий же, як і мати,—
Здавалось мертвий там лежав...
У димарі ж гуло й стогнало.
Трищав каганчик і смердів...
Проміння блимало й дрижало
І ніби пільму відганяло
В кутки од темних образів...

Чи був то сон—я й сам не знаю,
Бо так те діялось давно.
А все, як давнє спогдаю,
То воскресає і воно:
Та люта ніч, юга холодна...

Той вітру рев і та сім'я
І непригріта, і голодна ..
І бачу знов усе те я.

ЩАСЛИВИЙ ШЛЮБ

Палали свічі, люстра сяли,
Здіймався вгору фіміям,
І півчі голосно співали
Коли ввіходив він у храм.
В фаті прозорій, білосніжній,
Як херувим легка, ясна,
Затисши свічку в ручці ніжній
Стояла під вінцем вона,
Вона — святе його кохання,
Його зірниця провідна!..

Він скам'янів. Душі ридання
Рухнулось в грудях, мов струна.
Він не повів очей од неї,
Мов зачарований, стояв:
Пригоди лютої цієї
Такої зради — він не ждав.
І скоро так, і так рішуче,
І нагло слово так зламати!?!..
Та ні, за це все неминуче
Повинно небо покарати!..

І мислив він: «О, люди, люди!..
Йди ж геть одвідціль, брат рабів,
Тут знов згучить цілунок Юди, —
До уст твоїх він прикипів!..
І не про тебе виростала
Ця панська квітка розкішна, —

Вона з тобою жартувала
І без вагання проміняла
Тебе на другого вона!..»

І вийшов він. Тремтіли зорі
У недосяжній вишині,
Мов потопали в синім морі, —
Холодні, сонні, мовчазні...
І чаша сповнилась до краю:
Слова безумні він казав,
Слова безмежного відчаю...
І потім тяжко заривав.

А ніч була така зваблива.
Собор огнями весь палав.
Вінчалась пара там щаслива,
І хор про щастя їм співав.

В скрутні часи життя важкого
Нікого в світі не клени
З словами посміху гіркого.
І в час розради пом'яни —
Не ворогів своїх злосливих,
Не друзів-недругів своїх, —
А тих убогіх, нещасливих,
Людей занедбаних, малих.

Багато їх на білім світі
В тяжкій темноті загиба.
Вони голодні, неукриті,
Життя їх — люта боротьба.
Прийми до серця ти їх муки,
Очей од їх не одверни.
Як дужий сам — подай їм руки:
Не закаляються вони!..

Бо тут, на цім зрадливім світі,
Любов до брата тільки й є.
Того достойна, щоб святити
Єдиній їй життя своє.

КАЙДАНИ

Я вийшов за город, по тихій дорозі.
У темряві ночі ховається він,
Дзичить і стихає в останній тривозі,
Мов гад у камінні покинутих стін.
Ніч місячна, тепла. З лощин подихає
В обличчя ласкаво вітрець - тиховій,
А поле під млою затихло й дримає,
І слухає, сонне, свій хор степовий,—
Як дзвоники дзвонять і срібні, і скляні,
Як ними повітря і стогне, й гуде.
Їх слухають зорі—краплини огняні—
Їх слухає місяць, мов став і не йде...
І я прислухаюсь, сумний і спокійний,
До тих чарівливих нічних голосів.
Їх спів безтурботний, мов сон тихомрійний,
Поняв мою душу і чаром повив.

Але не надовго... У серці зринає
Неприспана давня, пекуча журба,
Мов з рани старої знов кров виступає,
Мов знов задзвонили кайдани раба.

В цю вільну пустиню, тюрму степовую,
Давно я забився. Все спить тут, дрима.
Гублю я, марную тут душу живую:
Кує їй кайдани ця млявість німа.

Прокляті кайдани! Віки вас кували,
Ваш холод залізний вчуваю вже й я.
Не раз ви вже серце мені шматували
І брязкіт ваш чути мені й звідціля:
То — бідкання кволе життя самітного,
То — спів побіденний зажер-глітаїв,
То — ледарства скарги, недбальства тупого,
То — темряви стогін... Він все заглушив.
Прокляті кайдани!.. Віки вас кували,
Але вас об душу свою розіб'ю,
Об серце те бідне, що ви катували,
А виборю долю і волю свою!..

Іду і спиняюсь. В дзвінкучому хорі
Навколо вся даліч гуде степова...
Дримають на небі замислені зорі,
До обрію місяць блідий доплива.
І степ оповився сріблястою млою...
І все засипає...

О, ніч степова,
Я тільки й держуся в краю цім тобою,
Душа моя тільки тобою й жива!
Коли я вслухаюсь, як дзвоники скляні
Дзвенять в твоїй тиші і хором гудуть,
Коли я побачу, як степ спить в тумані,—
Багато, багато я можу забути.
І можу, злучившись з цим хором природи,
Забутись душею в безмрійному сні.
І в час той здається, що муки й пригоди
Майбутньої долі мені не страшні.
Здається, що стане і сили, і волі
Усе перебути, усе пережити
І, стиснувши зуби від лютого болю,
На власному тілі кайдани розбити.

Коли, як віл, Ізраїль шию
Перед чужинцями схилив,
Тоді господь Ієремію
Іти в народ благословив.
І він пішов... Надхненне слово,
Погроза карами страшна
Пішли між люди, мов луна.
І спогадав народ Єгову,
Ганебні ярма поламав,
Богів нечистих поскидав.

А хто твоїм пророком буде,
Вкраїно рідна? Хто огнем
Пекучих слів тебе розбудить
І гніву праведним мечем
Вразить тебе у серце мляве,
У серце мляве і лукаве?..
Хто нагада тобі, що ти —
Раба понура і недбала —
Два віки в рабстві вже проспала,
Що час тобі з Єгипту йти?..

... І снилася мені країна друга
Не ті були там небо і земля,
І інший світ. Та тільки стума-туга
Зо мною й там зосталася моя.

Дивився я на куці пишнолисті,
Блаженних душ безплотяні юрби,
Що славили свої жалі пречисті
І радощі містичної журби.

І я згадав нещасну Україну,
Наш грішний світ, край справжніх дум важких.
І я благав — вернуть мене в країну
Тих грішних дум, страждання й сліз гірких.

Коли вечірньою добою
До мене пісня донесеться
І, завмираючи, луною
Тихенько - тихо відгукнеться
У темнім гаї під горою, —
Моя душа уся здригнеться:
То — любий голос України.
Вона живе — і не загине!..

Минуть віки — нові пророки
Нову науку возвістять,
Осяють обрії широкі
Нові скрижалі й заблищать
Перед народами новими...
Які слова засяють в їх
Магічним блиском? Хто за ними
Повстане в силі діл нових?..

Ніхто не визнає. Згук непевний —
Безслідно згинем ми в віках,
Як не один народ нікчемний
Пропав і зник, як мла в степах...
А як хотілося б хоч смутно
Прочути ті нові слова!
Не так жилось на світі б скрутно,
Не так хилилась голова...

По полю чистому для неї,
Царівни мрійної моєї,
Я по весні квітки збирав,
В пучки барвисті їх в'язав.

Вона всміхалась і приймала,
В подяку руку подавала,
А я, мов мак той, червонів,
Свого чуття сховати не вмів.

Вона дивилась, осміхалась
І все чогось мов дожидалась...
Я ж слова вимовити не міг:
Од мене слова дар одбіг.

Тепер, за степом і морями,
Я б зміг добірними словами
Про все, про все розповісти...
Та в край той шляху не знайти!

Коли забуду, Україно,
 Тебе я, матінко моя,
 Коли погасне в грудях сина
 Огонь відданости, й твоя
 Передо мною тінь постане
 З німим докором,—хай в ту мить
 Життя від мене відбіжить,
 І час останній мій настане!

Коли на схилі довгих літ
 Тебе я, страднице, зречуся,
 Коли відступником зроблюся,
 Піду за зрадниками вслід,—
 О, хай, як зрадник, я загину
 І в час, як буду умирать,
 До мене фурії примчать
 Прокльон — останнє слово сину!..

ВЕЧІРНІ МРІЇ

Я вийшов в степ. Санна дорога
 Уже накочена, склизька.
 Так легко йдеться... І змовка
 Моя журба, моя тривога.
 Я зла нікому не зробив,
 А все, що мислив — затаїв

В душі вгамованій глибоко.
Нехай лежить!.. І самото
Іду я. Сонце ще горить
На небі чистому, ясному
І степ в убранні сніговому
Алмазним полиском блищить.
Іду неспішною ходою.
І манить синя далечінь
Піти туди поза горою,
Де залягає сиза тінь
По мовчазній сумній долині,
Де в'ється річка в самотині.

Колись і я там теж блукав.
Ходив глибокими снігами
Поза далекими горами.
Але тепер я вже пристав...
Не йду услід хвилиної хіті,
Навчивсь себе я берегти,—
Коли пожив між людьми в світі,
Навчивсь у згоді з ними йти.
Бо ті брати, ті добрі люди,
За кожний вільний серця рух
Багном мерзеної огуди
Плямити годні. Темний дух
Серця рабів оповиває,
І непроглядний, краю мій,
Туман повсюди залягає
На всій безмежності твоїй.
Тут люди сплять. Дрібне міщанство
Їх ідеал, і ліберальство —
Життя громади лейт-мотив —
Пересуд помилок братів...

Але звернуть, бо по дорозі
Хтось їде ззаду на санях.

Риплять далеко на морозі
Широкі сани. У відлозі
Сидить в їх пан, немов реп'ях.
Сидить, надувсь, не зворухнеться...
Промчалась тройка. І сумна
Услід душа за нею рветься —
Куди?.. чого?.. — сама не зна.

І далі йду. Снуються мрії,
Солодкі мрії і важкі.
Задума тихо зводить вії,
І на знайомі доріжки
Мене думки виводять звичні,
І манять, кличуть відціля,
Де бідне небо і земля,
На південь мрії поетичні.
Тепер там тепло, тихий рай...
Там виноградні в'ються лози...
А тут — зима, біднота, сльози...
Але цей край — мій рідний край,
Край гордих дум і мрій високих
І душ на світі одиноких!
Від його серце одірвать —
Нема снаги, немає сили,
Так само, як оті могили
Неможна з місця позсувать...

І далі йду я до шпиля,
І там стою, відпочиваю,
І тим же шляхом повертаю
Назад в село одвідтіля.
А сонце гасне, примеркає,
І мла вечірня вплива
З балок далеких, і лягає
На тиху землю, і хова
Недавно видні ще могили, —
Вдяга село.

О, боже, ти
Слабі піддержуй наші сили
І поможи нам донести
Знання і світ у ті хати,
Братам у пільмі там сидячим,
Пригріти серцем їх гарячим,
Щоб зерно правди і зійшло,
І добре сім'я принесло!..

Іду назад, в село. Смеркає,
В хатах заблимали огні.
Дивлюсь на їх і сум стискає
До болю серце враз мені:
Самотній я на білім світі,
Ніде не ждуть мене огні,
І очі, дружбою зогріті,
Не осміхаються мені!..
Іди один в холодну хату,
Сумуй за книжкою, мовчи;
Ходи по хаті і завзяту
Думками душу гарячи:
Нехай горить, нехай згорає
Оттак, як день цей догорів,
І темна ніч хай все сховає
Під безпросвітний свій покрів!..

НА ЄФРАТІ

На Єфраті ми стояли.	На гарячій небозводі
Дивно ніч ясна була.	Зорі, сяючи, пливли,
Верблюди пооблягали.	На Єфратські сонні води
Землю крила синя мла.	Потаємний світ лили.

І пустині світ широкий Ми з Ахметом вдвох сиділи
Видихав і спеку й вар; На розв'ючених паках,
А з Єфрата, від затоки, І серця у нас бриніли:
Поставав прозорий пар. «О, велик, велик Аллах!..»

В БУРСІ

В те дні, когда мне білі нови
Все впечатленья битія.

Пушкин.

Малим хлоп'ям пішов я в школу,
Учився й ріс на чужині,
І про маленького Миколу
Не знали в рідній стороні
По року цілому нічого.
Між покоління молодого
У стінах бурси я зростав.
Ніхто мене не доглядав.
І скоро й сам між бурсаками
Я став завзятим бурсаком.

Усе там бралось кулаками
І я, як інші, кулаком
Беріг права свої й свободу
Між войовничого народу.
І все, про що боюсь згадать,
Усе, що мала бурса-мати,
І я повинен був зазнати,
Душею й серцем перенять.
Я сліпо йшов по трясовині,
Та добрий геній вів мене.
Були в житті моїм хвилини,

Коли нове і потайне,
Щось невідоме, поставало
В душі стурбованій моїй
І тиховійним чаром мрій
Жадливе серце напувало,—
Ясним і радісним, як сон,
Як заозерний тихий дзвон.

Бувало — ніч. В чутливій тиші
Спокійно бурса грудьми дише,
А я один лежу, не сплю,
Дихання ритм її ловлю.
І чую, як на мене сяє
У вікна місяць і всього
Промінням срібним одягає.
Обличчям чую я його
Вітання тихе. І мені
Здається, — ніби на вікні
Прозорий привід надо мною
Стоїть і манить за собою...
Та то — мана! То я дримав,
То ангол сна в вікно влітав.

Встаю... Вгортаюсь простинкою...
Іду між ліжок до вікна...
Весняна тиха ніч ясна
Стоїть, ворожить над землею.
Поснули друзі й вороги,
І тихо, ясно навкруги.
Через дорогу з-за паркану
Пахтить бузок. Жадливо п'ю
Я хвилю ту гірку і п'яну.
Співать би зараз солов'ю
І бризки кидати перлисті...
Але його немає в місті.
Щебече вільний любий птах

Тепер не тут, а по гаях,
На вольній волі, на роздоллі,
Де ллється рідний мій Дінець...
А я?.. Я тут, у цій неволі,—
Мов полонений, чи чернець...

І сльози раптом підступали,
І плакав нишком я й не знав,
Чи з щастя плачу, чи з печали...
І місяць сльози ті вітав.
Мовчала бурса, сном повита.
У темних класах спав наш сміх,
І в коридорах мовчазних
Стояла тиша сумовита.
А ніч ішла, неначе сон
В казковім царстві чарівному,
І серце билось по-новому
З тим рухом ночі в унісон.
Вгорі на небі шлях великий
Алмазним порохом горів...
І я тоді—і вже навіки—
Красою душу напоїв.

ВЕЛИКІ СЛОВА

Не жемчуг, злото, сребро
У спадки доля нам лишила,—
Зосталась пустка нам похила,
І ту—снігами замело.
Але над пусткою німою
Витає заповідь жива
І одгукаються луною
Поета-страдника слова:

«Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї господа моліть!..»

Моліть за Вкраїну, синами забуту,
Задану в неволю, в кайдани закуту,
Благайте за неньку убогу, слабу,
Безщасну рабиню, каліку сліпу!
Моліть за трудящих на полі народнім,
Хто хліб добуває в поживу голодним,
І тих не забудьте, хто, вставши вночі,
Йде, співом до праці братів зовучи!..

Ми починали тільки жить,
А смерть витала вже над нами
І всежерущими вустами
Мертвила кращий первоцвіт.
Вона отруту в нас вдихала.
І впав один... і другий впав...
Земля їх приязно приймала,
До лоня любо пригортала
І хрест над ними поставав,
Могил доглядач сумовитий.
Були й нема... Їх світ погас.
І може вже кого і з нас
Наглядів погляд той неситий
Лихої смерти...

Світе мій!

Дай ще на тебе надивитись,
І порадіти й пожуритись,
І підійти к труні німій
Тоді, як світ надії згине,
Пойметься снігом голова,

І похилюсь, я, мов трава,
Як сонцем спалена билина,—
Коли життя нап'юся вщерть,
Нехай тоді, тоді йде смерть!..

БІСИ

Вже не раз, не два Забузі
Ректор костуром грозив:
«Ой, задам тобі, катюзі,
Я тих хлапів та тузів!..
Схаменись!.. Покайся, хаме!..
А не то—у пил зітру!..»
І грозився кулаками,
І писанія словами
Прокленав картярну гру.

І покався Забуга,
Став смиренний хоч куди!
А за ним і челядь друга
Стала тихше від води:
Цілий день книжки читає.
Ректор радий, сам не свій—
Пишно-гордо похожає,
І аж серце в його грає:
Скрізь порядок, супокій!..

Так півтижня пролетіло,
Далі й тиждень,—карт не чуть.
Не сидить ніхто без діла,—
Мов чмелі ввесь день гудуть.
Ректор спить, не назирає
(Він любив таки поспать!)

Та горілку попиває...
Звісно—нишком... Хто ж те визнає?..
Тягне... То-то благодать!

Раз, вгостившись з красовулі
Оковитою в весь смак,
Як у місті всі послули,
Спав до одного й бурсак,
Вийшов ректор із кімнати.
Чує—гомін оддалі...
Що таке?..—він хоче знати
І ногами виробляти
Став предивні кренделі.

Йде й нічого він не бачить,
Всюди темрява така.
А під ним долівка скаче,
Вибиває гопака.
А мара—то в вічі гляне,
То під бік його штовха...
Перехриститься—погане
Навождення мов одстане,
Потім знов його жаха.

Йде він з горем та бідюю.
Як це враз йому в баньки
Світ ударив. Глядь—юрбою
Розмістились бурсаки.
Край же їх якась личина,
І рогами і з хвостом,
І людина й не людина
(Прехимерная тварина!)
Так і нишпорить кругом!..

Ректор дивиться і бачить:
У Забуги на плечі

Чорний кіт сидить наче,
У Калюжного — сичі...
А над ними над у сіми
Смород хмарою стоїть...
А біси очима злими
Так і світять!.. (Так що їми
Можна й люльку б запалить).

І злякався отець велебний,
І хреста на їх поклав.
Ту ж хвилину крик ганебний
Розітнувся й світ пропав.
А біси так і шурхнули!..
А найбільший з їх якраз
Як рвонеться — хутче кулі —
Проти ректора... зштовхнулись...
Той об землю тільки — лась!..

Впав і христиться, бідаха.
«Да воскресне», — шепче, — «бог!..»
Ледве звівся, горопаха.
Опісля й переполох
Тричі воском виливали...
А нікому не сказав,
Що було з ним. Тільки знали
Бурсаки. Та ті мовчали,
Щоб із бурси не прогнав.

НА КОЛІЇ

Поблідли зорі. День світає.
Замисливсь місяць золотий.
І непомітно пропадає,
Мов розтає, туман нічний.

Гримить десь поїзд ледве чутно.
Де-далі — дужче... Ось вже він
Означивсь смужечкою смутно...
Ось виринає з мли долин...
Повзе, гримить... горить огнями...
Все ближче... Мить — і тах-тах-тах!.. —
Летить-двигтить перед очами,
І грюк, і шум стоїть в ушах.

І стихло враз. І вже немає.
І тільки рельсами легка
Ще йде луна і замовка,
Та білий дим яку хвилину
Повільно тягнеться за ним.
А поїзд ген у безвість лине,
До моря Чорного, у Крим.

Згорнувши прапора, до хати
Солодку зорю досипати,
Іде понурий вартовий.
А жінка встала і мерщій,
Іще півсонна і невмита,
Ще снами ночі оповита,
Йде до колодязя з відром,
Води щоб витягти цебром.
З-під ніг у неї птах піднявся,
Зненацька крильми стріпонував,
І задзвенів і в степ подався,
В повітрі млистім потонував.

ПЕРЕД НЕВІДОМИМ

Вона приходила замною,
І однією вже ногою
В труні стояв я й мав зотліть,

Як виноградна в'яла пліть.
Мінівся світ перед очима
І повивала душу мла...
Вона ж взяла і одійшла,
І стала тихо за плечима.
На довго?

Бідний чоловік!
Безсилий ти, немов билина.
Як придорожна порошина
Пливеш до сонця — мить — і зник!..
Хто ж оселив в тобі бажання,
Вдихнув у груди поривання,
І нащо дух у їх буя,
Коли ти попіл, прах, земля!?.

В'ЯЗЕНЬ

(З Пушкина)

За ґратами в башті сиджу я сирій.
Годованець волі, орел молодий,
Сумний мій товариш, тріпоче крилом
І здобич криваву клює під вікном.

Клює її й кида, зорить у вікно,
Неначе зо мною намислив одно.
І кличе він оком і криком своїм,
І вимовить хоче: «Давай полетім!

Ми вільні, брат, птахи; і час нам, пора!—
Туди, де з-за хмари біліє гора,
Туди, де синіє приморська земля,
Туди, де гуляємо... вітер та я!..»

Предтечі шлях нам показали Була їх заповідь—Вкраїна,
До невмирущої мети Свобода—мрія золота.
І з тьми неволі завіщали Але змела їх хуртовина
До світу всім на волю йти. І зараз нас вона змита,

Ляка погрозами страшними, Але даремне. Підем ми
Перемітає з ревом нам, Їх незабутими шляхами
Борців онукам і синам, І вірю я, що перед нами
Шляхи валами сніговими... Вже скоро світ прогляне
[з тьми.

УКРАЇНИ

Три сонети

I

II

Я не кохав ще ані-кого Важкі жалі, пекучі суми
Всім палом духу молодого, Мої пісні зродили й думи.
Вінків нікому не сплітав, Бо ми, як люди, не жили,
Пісень нікому не співав,— В рабів рабами ми були...

Як ранком дня мого сумного Упали духом скудоуми...
Серед простору степового За ласку мали вражі глуми,
З його квіток, пахучих трав, За честь—зневагу і хули...
Тобі вінка я заплітав. А в мене месники росли—

Я окропив його росою— Мої пісні. І в їх вітаю
Сльозами ночі весняної Тебе я, мій коханий краю,
В німій безмежності степів--Вкраїно любая моя!

І вплив несмілою рукою, Тобі, єдиній, я співаю,
Мов стрічку, музи молодой Тобі вінка я заплітаю,
До його перший тихий спів. Тобі віддам і душу я!..

Недовгий вік мій в цій країні,
 Спливе він хвиля по хвилині.
 Але, як вмиру, то лиш тоді
 Замовкнуть струни золоті.

Замовкнуть в темній домовині—
 Коли чуття всі скороплинні,
 Усе, що маємо в житті,
 Згорить, потоне в забутті.

Убогий син твій безталанний,
 І других скарбів він не зна,
 Як тільки пісня голосна.

І в їй—в порфірі злототканій—
 Красуне горда, мовчазна,
 Пишати будеш ти одна!..

ГРОЗА НА БАШТАНАХ

—«Лихо!.. Хмара наступає:
 Буде дощ нас полоскати.
 Хмара, бачиш, грозовая...
 Треба швидче утікати!
 Знаєш що—в курінь до діда
 Баштанами побіжим:
 Він либонь тепер обіда,
 Ми й посидимо з старим!»

За Дінцем вже дощ спустився,
 Хмара сунеться на нас,
 Вдарив грім і прокотився
 По горах, і з ним ураз

Ніби крильми стріпонула
Чорна хмара і дощем,
Мов кризь сито, сипонула.
Ну, тепер вже не втічем,—
Хмара нас попередила.
На огудині роса...

Кавуни скрізь залисніли...
Змиє й нас, як їх, гроза!
Вниз поникши головою,
Мокрий сояшник стоїть...
Дощ же з силою страшною
Дужче й дужче порочить.
— «Нумо, хлопче, поскоріше,
Бо щось дуже припуска!..»
— «Вже не будемо сухіше...
Хай полоще, не зляка!..»

Ось курінь. А ми, як з річки:
Сорочки візьми та кинь.
Злиплись. Чудно в їх з незвички...
— «Лізьте швидче у курінь!..
Еч, намокли як, хлоп'ята! —»
Дід гукає. — «Нате вам
По свитині. В мене хата —
І за панську не віддам!»
Завше дід оцей шуткує:
Три аршини в куріні,
А проте — хай дощ лютує —
В нім не страшно. — «Ви на пні
Тут сідайте, тут сухенько,
Я ж гостинчика вам дам, —
А метніться лиш хутенько,
Пошукайте ззаду там!..
Ви такого ще й не їли.
Де ж ножа це я подів?..»

— « Он у двері застромили».
— « Ах ти, вражий, бач де сів!..»

Взяв ножа, в кавун стромляє.
Репнув враз той пополам.
Дід частує, примовляє,
Наче рідним радий нам.
— «Що, зогрілися?» — питає. —
«Тепло в дідових свитках?»
А гроза не затихає,
Грім гуркоче в небесах.
Чути часом, як курчата
В куріні своїм пищать.
— «Змокли», — каже, — «пташенята,
Ледве встиг позаганять!..
Дав господь оце нам грозу.
Ну, тепер все піде в ход!..
Кавунам не буде й звозу,
Вконтентується народ.
Їжте ж, хлопці! Що, ви — годі?..
Оттакі з вас козаки!
А у мене це не в моді,
Щоб зосталися скибки!»

Грім лунає, не змовкає,
Ріжуть небо блискавки,
Дощ шумить, не затихає,
По низах стоять ставки.
В куріні ж і тепло й сухо,
Ми в нім збились, мов шпаки,
І вслухаємось, як глухо
Обізвались рівчаки.
То балками кам'яними
До Дінця пішла вода
І в вибоїни гучними
Водобоями спада.

— «Як то там тепер вовчиця?»—
Каже дід. — «Чи утікла?..
Бо кубелечко водиця
У ковбані залила.
Єсть у неї й вовченята.
Ходе з ними уночі.
Бачив: вийде з балки, клята,
Сяде й виє, аж кричить!..»
Змбвк і слуха, як потоки
І гогочуть і гудуть,
І ждемо всі троє, поки
Хмари підуть далі в путь.

Т Р И К О Х А Н Н Я

Тричі щиро кохав
На своїм я віку,
Тричі щастя зазнав
І розраду гірку.
І zostались мені
Про минулії дні
І веселі, й сумні
Тільки згадки одні.

І в тих згадках живуть
Три душі дорогих,
І неможна забуть,
Як життя свого, їх.

І я вперше кохав
В ріднім тихім селі.
Я кохав і не знав,
Бо ми дітьми були.
Як сестру, я кохав,—

Їй слівця не сказав,
А при зустрічі млів
І, як мак, червонів...
І дівчиноньку ту,
Супокійну, святу,
Смерть, мов квітлу, стяла
І землі віддала.

І я вдруге кохав
В дні моєї весни.
Соловейко співав
Нам кохання пісні
Чарівна, як весна,
Наша приязнь ясна
Сном летючим була
І, як мрія, спливла.
Без докорів і сліз
Вільно ми розійшились,

Ніби два кораблі
Серед моря у млі.

Час не гаявсь, і знов
Втретє владно ввійшла
В мою душу любов —
І вже інша була:
Не дивились на нас
В наш умовлений час
Тихі зорі ясні,
Не співались пісні...
І в очах дорогих,
Знадно-любих, мов гріх,
Світ недобрий горів:
Він палив, а не грів.

Не прохала вона
Поцілунків палких
І робилась сумна
З смілих жартів моїх;
Все мов ждала чогось,
Що б до серця прийшлось...
І нудне їй було
Все, що щастя дало.
І любов та була
Необачна і зла,

І солодка, й палка,
І, як трута, гірка.

І кохав я її
Більше світу життя.
Та жадання мої,
Пал живого чуття,
Ніби ніж-колодій,
В серце різались їй.
Раз і зла, і сумна
Промовляла вона:
«Ти з коханням мені
Світ прояснив... В ті дні,
Як узнаю все й я,
Буду знову — твоя!..»

Так і зникла вона,
Я не бачив її.
Рік за роком мина
У нудній течії,
І я звівся, ждучи,
Без огню живучи,
І нудьга, ніби мла,
Мені світ повила.
Тільки вірю: вона
Прийде знову, сумна,
З хворим серцем своїм,
Як до себе, в мій дім...

ВОВКУЛАКА

І

У полковника Трибрата
Ждуть чи учти, а чи свята:

Варять, миють, прибирають,
Мов гетьмана дожидають.
Сам полковник похожає,
Знай на слуг своїх гукає.
Всюди сам старий зорить,
І робота скрізь кипить.

II

На яке ж ото на свято
Убираються кімнати!?
І чого гінці літають,
На неділю всіх скликають?
Не родини, не христини —
Пан полковник женить сина
На красуні молодій,
На Марусі Горовій.

III

З пів України будуть гості —
Все значні, усе не прості;
Вся старшина буде знана,
Дожидають і гетьмана.
Пива, меду наварили
І заморського купили
Старогоднього вина.
Буде учта та й бучна.

IV

Скрізь гінці вже побували,
Всіх гостей позакликали,
Не забули ні про кого,
Лиш забули про старого
Пана сотника Нечая.

Чом його ж так зневажає
Пан полковник? Він те зна
І навмисне обмина.

V

«Ну, стривай же, пане-брате,
Будеш ти Нечая знати!..» —
Сотник душу розважає
І неділі дожидає.
А в неділеньку раненько
Вихожав на шлях тихенько,
Аж до гаю прохожав,
Під полою щось держав.

VI

Мов вельможні ті гетьмани,
Їдуть з церкви поїжджани.
Молодий, ставний, хороший,
Мов метелик той до рожі,
До красуні степової,
Припада до молодої:
Чоловік тепер він їй,
Гордій панні Горовій!..

VII

А полковник із гетьманом
Скаче поруч на буланім
Дорогім коні баскому.
На чолі його старому
Сяє радість. А за ними
Козаками молодими,
Мов маками, шлях горить,
Димом курява стоїть.

VIII

Як зненацька закричали
Ті, що спереду скакали:
«Стійте! пояс на дорозі!..»
І спинились у тривозі.
Але коні через його
Перемчали молодого:
Скрикнув хтось... І в тую ж мить
Сірий вовк з коляси — фіть!..

IX

Озирнувсь, прищулив уха,
І у степ, що малось духу,
По стерні сухій подався,
Тільки пил за сірим знявся.
Молодий же, мов у воду,
Зник в очах всього народу.
Мов огонь його злизав.
Вовкулака з його став.

X

Опісля біди такої
Привезли дружки в покої,
Мов причину ту бездомну,
Молодую непритомну.
І полковнику старому
Щось зробилось, мов од грому.
Все те сотник наробив
І з біди її радів.

XI

Ніби з цвинтаря додому
Всі роз'їхались. Нікому

Не охота гостювати
Там, де плач і сльози в хаті.
Всі додому повертались.
І Маруся вдвох зосталась
З свекром хворим та старим,
Розділяти горе з ним.

XII

Так шість років поминуло.
Всі про вчинок той забули,
Тільки плаче все Маруся,—
Милий досі не вернувся.
Вже і сьомий рік минає...
А його нема й немає...
Плаче-тужить молода,
Ніби чайка упада.

XIII

Знемоглась, не вийде з хати,
Бо нездужає і встати.
А в той час поза тинами
Сірий вовк блука ночами...
Важче й гірше все небозі
І на божій на дорозі
Опинилася вона
В день, як сьомий рік минав.

XIV

Та й умерла... Обмивали
І на стіл небіжку клали.
Потім стали вже і з хати
Мертву в церкву виряжати.
І в той час, коли з труною

Люди з двору йшли юрбою—
Глянуть: вовк у двір біжить...
В землю вдарився і в мить

XV

Козаком перевернувся.
І народ увесь здригнувся.
Припинилися з труною.
І моторною ходою
До труни козак підходить,
Мертву поглядом обводить...
Ближче... ближче... і пізнав,
І, як сніп, на землю впав!..

22 ГРУДНЯ 1889.

Я їхав.. Туманом повиті
Летіли назустріч мені
Снігами холодними вкриті
Долини безлюдні, сумні.
І дим з паровозу спускався
На лоно пустині німій,
І з млою нічною зливався,
Поволі хвилюючи в їй.

Я смерть віз дочасну з собою
У грудях своїх молодих,
І ніби прощались зо мною
Простори степів мовчазних.
І привиди мрійні вилися
За вікнами з диму і мли,
І мимо з журбою неслися,
Назад мою душу тягли.

І вперто до себе манили
За вікнами тіні сумні,
І співи про щастя дзвеніли,
Вмирили в нічній далині.
І місяць далекий, таємний,
В холоднім тумані нічним
Край неба прояснював темний
Замисленим світом своїм.

І сосни над шляхом стояли,
Одягнені в іней сумний...
Здавалось—з могил уставали
То мертві назустріч моїй
Душі безпривітній... І далі
Я линув у думках важких:
Безгучно уста вимовляли
Уривки докорів гірких.

О, як не хотів я вмирати!
Я так тоді землю любив,
І млу, і тумани крилаті,
І сум тих безкраїх степів...
О, ні, не хотів я вмирати!
Я вірив, що жив не дарма,
Я землю не смів залишати,
Коли там стоїть ще зима!..

І мчався я далі і далі...
За вікнами ж з диму і мли
Журливі примари вставали
І в місячнім сяйві пливли.
І з жалем до себе манили
У темряву тіні сумні,
І співи про щастя дзвеніли,
Вриваючи серце мені.

А Н Ч А Р

(З Пушкіна)

В пустині спраглий та скупій,
На ґрунті висхлім, погорілім,
Анчар, мов грізний вартовий,
Стоїть, один на світі цілім.

Природа згагливих степів
Його в день гніву спородила
І зелень мертвую листів
І корінь трутою впоїла.

Крізь кору трута вибіга
Опівдень течею ясною,
А прийде вечір—застига
Густою чистою смолою.

До його птаство не летить,
І тигр не йде; лиш вихор буйний
На древо смерти набіжить
І мчиться геть, уже отруйний.

І як що хмара заgrimить
І змочить лист його дрімучий,
То з віт його вода біжить
Труйним дощем в пісок горючий.

І чоловіка чоловік
Послав за трутою до його.
І той пішов — коритись звик—
І світом дома був з дороги.

Смертельну смолу взяти зміг
І гилку з мертвими листами—

І піт холодний в його біг
По виду мертвому струмнями.

Приніс, знеміг—і зразу ліг
Під курінем своїм на лики,
І вмер, нещасний, коло ніг
Непереможного владики. ;

А цар в отруту повмочав
Свої легкі, слухняні стріли
І з ними згубу розсилав.
Сусідам в знак своєї сили.

КОНВАЛІЇ

Срібноголові діти маю,
З яких лісів, якого краю
До мене в дім попали ви?
Яких гаїв співці над вами
Співали ранком і ночами
Свої рулади-молитви?..

Я знаю, квіти: ви зростали
На срібноводому Дінці,
І співом цвіт ваш розвивали
Його славутнії співці.
Ви там безгрішними очами
З-під захисту зелених віт
Дивилися на білий світ,
На гори, вдягнені лісами.
Ви там зросли і розцвіли,
І брачну одіж одягли.
І там почули над собою
Дівочий голос молодий.
Дзвенів він щастям і журбою,

Як тихий вечір золотий,
І хуторянка чорнобрива
Зірвала вас; зв'язала живо
В пучки, а ранком узяла,
На ринок в місто принесла.

І ви тепер в моїй кімнаті.
Ви — полоненниці мої...
Дивлюсь на вас... Думки ж крилаті
У рідні злинули гаї.
Я — ще хлоп'я... Ходжу гаями,
Блукаю лугом-берегами,
Де й ви, красуні, поросли,
Відкиль сюди вас принесли.
Я забродився весь росою,
Промок од ніг до голови.
І смієтесь ви надо мною,
Переглядаючись з трави:
«Який заброда неможливий!..»
Але я був зате щасливий.

Як сон дитинство одійшло.
Навіщо ж знов я воскрешаю
Забуті сни? Я твердо знаю:
Того не буде, що було.
Не оживуть квітки зів'ялі,
Не залунають знов пісні.
І наші гуки голосні,
Що над Дінцем колись згучали.
Щодня на захід сонце йде
І нас на захід за собою
Веде понурою юрбою.
У безвість всіх воно веде...
І ви красуні блідолиці,
Засохнете в моїй світлиці.

А зараз ви такі ясні,
Такі ви чисті й безтурботні,
Неначе хмари щирозлотні
В блакитнім сяєві весни!

За стіною у мене кравець проживає;
Крає, шиє, свариться, сміється, співає.
І машина у його весь день стугонить.
Все я чую і думаю: вміє він жить.

Проти мене щодня стоїть старець на розі.
Він печеться на сонці, тремтить на морозі.
Святе ймення Христа безустанку твердить,
Бачу, чую і думаю: вміє терпіть...

Прихильно, вважливо читай
Святі корана таємниці
І з них премудрощі черпай,
Як подорожній із криниці
В степу безводному, глухім
Води у спеку набирає, —
І над кочовищем твоїм
Аллаха милість завитає.
Як рожі, вродою твої
Жінки цвістимуть і рабині,
І збережуть тобі свої
Красу й привабу, як святині.
І довгошіїх верблюдів
Аллах встократ тобі примножить,
І ураганів злість і гнів
В пустині витримать поможе.

Ми з друзів стали ворогами.
Але того я не хотів.
Хтось темний став, мов ніч, між нами
І нашу приязнь замутив.

Злосливу жовч, їдку отруту
Він укладав в мої уста.
Негарний був я в ту минуту,
Вона ж—мов мрія золота.

І мент наспів: підвівши брови,
Вона мені вернула всю—
В однім, єдинім тільки слові—
І злість і ненависть мою!..

І розійшлись ми ворогами.
Вона, мов день, а я, мов ніч.
Дзвонило птаство їй піснями,
Мені стогнав понурий сич.

Т Р И Д Ж Е Р Е Л А

(З Пушкіна)

В мирськiм степу, в пустині необмежній,
Три джерела-ключі таємно б'ють:
Юнацтва ключ—моторний і бентежний,
Кипить, біжить; його далеко чуть.
Кастальський ключ надхнення благородний
В степу мирськiм вигнанців утіша,
Останній ключ—ключ забуття холодний,
Він краще всіх жар серця утіша.

ШЛЯХ ВІКІВ

Ідуть віки по лону світа.
Лежить за ними довгий шлях —
Пустиня, порохом укрита,
Без сонця, зірок в небесах.

Там все замерло, заніміло,
І збитий порох пав, осів;
І спить усе там, що гриміло.
В далеких спогадах віків.

Навік поснули піраміди,
Індійські пагоди... І там
Сплять рядом капища Ізиди
І Соломонів славний храм.

Вже ледве-ледве тільки мріє
Ясна Еллада крізь туман,
І той туман помаду криє
І обгортає Ватікан...

А дух життя несеться далі.
Його в пустині тій не чуть;
Від його тільки не відстали
І в далечінь віків ідуть —

То думи геніїв пророчі...
Ми зараз з вихорем якраз
Мчимось назустріч вічній ночі
І він покине скоро нас.

І далі сам, один полине,
А ми осядем, мов той прах,
І омофор свій смерть накинє
Над нами в мертвих небесах.

ДО ЗАПИСНОЇ КНИЖКИ.

Німа порадице моя!
Чого від мене ти не чула,
Але нічого не забула
Незмінна уважливість твоя.

І між буденними словами
Одне наймення знаєш ти:
Його я пишуци — листи
Кропив гарячими сльозами...

О, збережи його мені!
Я знаю: придуть інші дні,
Байдужий світ його осудить
Судом неправим і — забуде.

Але в тобі нехай горить
Воно, немов алмаз в короні,
Або зоря в небеснім гроні —
В йому мій спомин буде жить.

Все знов незмінно воскрешаю
Тебе я в споминах своїх;
Ти в їх живеш, хоч певне знаю,
Що вже тебе нема в живих.

І мент страшний твого загину
Я уявляти так навик,
Що ніби чую й цю хвилину,
І море, й твій останній крик...

Навіщо, бідна, ти лишала
Свій рідний край, свою сім'ю
І буйній хвилі довіряла
Так сліпо доленьку свою?..

Набігла хвиля, налетіла,
Морська заграла глибочінь,
Забрати всіх пловців хотіла,
І смерти всім ввижалась тінь.

Але одна ти їй дісталась
Безцінним викупом за всіх,
З тобою геть вона помчалась
У царство мертвих од живих.

Твої журливі оченята
Піском холодним занесло,
Пестливо-ніжні рученята
У баговиння повіло...

Дівочу косу розметала
Шаленна хвиля в лютій грі...
Ах, нащо, нащо ти зміняла
На море тихі хуторі?..

ТАЛІСМАН

З Пушкіна

Там, де море вічно грає, Плеце в скелі мовчазні, Де ясніше місяць сяє У вечірній тишині, Де в гаремах веселиться, Розкошує мусульман; Там мені свій чарівниця Дарувала талісман.	Він тобі коханням дан, Од хвороби, від могили, В бурю, лютий ураган Голови твоєї, милий, Не спасе мій талісман; І казкових скарбів Сходу, Друже, він тобі не дасть, Правовірного народу Не скорить тобі під [владсть; І тебе на лоно друга
І з коханням говорила: «Збережи мій талісман — У йому таємна сила!	

Із сумних чужих країн І уста у пільмі ночі
Врідний край, дестогнехуга, Без кохання цілувать—
Не помчить із Півдня він... Любий друже! від розради,
Від нових у серці ран,
Та коли зрадливі очі Забуття гіркого й зради
Тебе будуть чарувать Захистить мій талісман!»

Не вір, не вір очам продажнім!
Під їхнім блиском показним
Кипить жага струмнем мутним
І манить щастям недосяжним.

І їх задумливість удана
Не знак страждання чи журби,
А тільки способ боротьби:
Є щось подібне до капкана...

Не вір, не вір очам продажнім
І стережись їх глибини:
Там темне царство сатани,
Там—смерть коханцям легковажним!

Mortuis—mortuum

Непам'ять вам, землі старої
Давно послулі пожильці,
Нікчемних діл дрібні герої,—
Непам'ять вічна вам, мерці!

Непам'ять вам, коханці слави,
Повиті лаврами сліпці,
Страшних подій мерці криваві,—
Непам'ять вічна вам, мерці!

В слухний той час, коли долину
Я з краю туги і надій
В той інший світ, у ту країну,
Одвідкіль дух прилинув мій,

А бідне тіло, заніміле
У безпросипнім вічним сні,
Як віск безкровне, пожовтіле,
Лежати буде у труні;

Коли над ним зів'ється вгору
Пахуче курево кадил
І сизу млу в вікно з-надвору
Прониже сонце золотом стріл;

І крізь тягучі переливи
Прощальних співів жалібних
Прорветься виклик голосливий
Коханих кинутих моїх,—

Що буде діятись зо мною?..
Якою думою в той час
Душа горітиме новою,
Коли всі скажуть: «він погас»?..

Де буде дух мій в ті хвилини?
Кого згадаю, пом'яну,
Як пан-отець землею кине
На мовчазну мою труну?..

Одвічня загадка. Німіє
Мій розум. Горе нам, сліпцям!..
Сумним, страшним од смерти віє,
А чим — не знати й мудрецам.

Ц А Р

Цар постарів, підтоптався, Прехорошу, мов картину.
Мерзне влітку серед дня. Цар її очима їв.

У хутра, едваби вбрався

І ввесь день сидить, куня. Наче пальма степовая,

І висока, і ставна,

І придвірні порішили:

І, як серна молодая,

«В небі сонечко горить,

Вся вогонь і рух вона.

І нема такої сили,

Щоб сюди його схилить.

Чорні кучері і брови,

Очі — іскри огневі.

Хай же царські вірні слуги

Шия, перса — мусянжові,

По країні всюди йдуть

Сонця хміль і жар в крові.

І найкращу на послуги

В двір дівчину приведуть.

Груди, мов дозрілі грона.

Губи — рожа запашна...

Буде сонечко там жити,

Цар підвівсь до неї з трона

Ліжко царськеє ділить,

«Так... еге... ага... вона!...»

Буде цар його любити,

Царську плоть од його

І на ліжку до останку

гріть».

Цар із нею ночував.

Цар подумав і негайно

Не склепляв очей до ранку

Раду здійснити велить.

І слабшим все ставав.

Бо в теплі усім, звичайно,

Віку хочеться дожить...

Як умер же, то такою

Із дворця і одійшла

І знайшли царю дівчину

Цвіт-дівчинонька, якою

З іорданських берегів,

З Іордану в двір прийшла...

КОЛО МОРЯ

З Надсона

Так ось воно море!.. Горить бирюзою,
Перловою піною сяє!..
На вохкую обміль стопою важкою
За хвилию хвиля збігає...
Поглянь, він живе цей кипучий кришталь,
Погрожує, стогне, лютує!..
А далі яка ж то!.. О, як оця даль
Притомлений погляд чарує!..
Син краю туманів, метелиць, завій,
Син хмуро-блідої природи,
Як жадно я рвався на південь палкий
До вас, мирношумнії води!..

Як фіялка ти вродлива
І маленька, як вона.
Тільки та — немов сумна,
Ти ж — весела, жартівлива.

Та мені її думливість
Лучче іскр твоїх очей:
Тут — завзяття, жартівливість,
Там — поезія ночей.

МІНЬОНА

З Гете

Чи ти знаєш той край, де ростуть померанці,
Де до сонця цитрини всміхаються вранці,
Де пишаються мирти і лаври в гаях
І де спокій панує в ясних небесах?

Чи ти знаєш той край?.. Друже любий, туди
Нам з тобою б навіки, навіки піти!

Ах, я знаю палац... Над стрункими стовпами
Висне стеля в різьбі, зала сяє огнями;
З стін портрети вдивляються в вічі мені...
—«Що з тобою, дрібнятко?..»— питають вони.
О, мій друже коханий, мій любий, туди
Я б хотіла з тобою, з тобою піти!

А чи знаєш ти край: на підхмарній вершині
Стежку мул пробива по дзвінкому камінні;
В кручі змій у пливучих туманах живе,
А внизу водоспад на камінні реве?..
Чи ти знаєш?.. Туди, любий друже, туди
Я б хотіла з тобою навіки зайти!..

ПАННІ, КОТРА ГАДАЛА

В його замислених очах
Нема лицарської відваги,
А в рухах простих і словах —
Пихи, погорди і зневаги.

Не буде він тобі складать
Банально-гречних мадригалів
І стан твій сміло пригортать
Під шум і блиск кипучих балів.

Коліна гордії свої
Не зігне він перед тобою
І у незнаємі краї
Не завезе тебе з собою...

Не він омріяний герой
Дівочих дум твоїх туманих —
Суворий демон-громобой,
Знавець хортів, бог оргій п'яних.

Не вітрогон він і нахал —
Дівчат таємний ідеал...
Вам під вінцем з ним не стояти,
Навіщо ж, нащо і гадати?..

ЦАР І МОРЕ

Ксеркс на греків йшов війною.
Ніс завзяття, силу, хист.
Море стрів — над глибиною
Переп'яв, мов кладку, міст.

Встало море й розламало
Міст в одну єдину ніч.
Царське серце запалало
На таку зневажну річ:

Як так море з Ксерксом спорить?..
І, щоб вільнеє вразить,
Ланцюги рабам у море
Деспот кинути велить...

І в ясні свої глибини
Море дар той приняло,
І бурхливе й вільне й нині,
Як з віку віків було.

Той же, хто хотів в гордині
Міць стихій собі скорить,—
Де тепер?.. В якій країні
Бідна тінь його скорбить?..

* * *

З Надсона

Шкода ніжних кипарисів— Там і море буде видно;
Як вони зазеленіли!— Тільки гойдалка хитнеться,
Нащо гойдалку на віти Як воно тобі крізь віти
Ти їм, люба, почепила? В сяйві сонця засміється,
Не ламай пахучих віток, З білим парусом в тумані,
Он до кручі йди, дитино, Льотом чайок над водою
На окацію густую, І вздовж берега гучного
Запорошену маслину: З піни лиштвою ясною.

Невеселі пісні довелось нам співать—
Не про славу народню та волю—
А про зраду братів, про запродану долю
Довелося нам співи складать.
І ті суми й жалі, і плачі ті тужливі
Тільки в полі нам вільно співать,—
Тільки в полі німім, край убогої ниви,
А при людях ми мусим мовчать.
Наша пісня в неволі народній зростала
І з страждання народа повстала.

З ТВОРІВ ЦАРЯ СОЛОМОНА

I

Кн. Прип. 7; 16-20

Ліжко з килимів я слала, О, ходім і уп'ємося
Із єгипетських м'яких, Палом любощів! Ходім
Покривалами вкривала Чарам ночі віддамося:
Білосніжними я їх. Чоловік мій кинув дім.

Я алоем потрусила Повну сакву взяв з собою
Мій притулок любих втіх, Він в дорогу срібла... Йди,
Цинамону положила Мій коханий, йди за мною!..
В жар на срібний мій триніг. Руку дай мені... Сюди!..

II

Кн. Прип. 30; 18-20

Трьох неможна зрозуміти, Смугу в морі від легкого
А четвертого вгадать В повнім ході корабля,
Навіть мудрому й одвіти І у хлопця молодого—
На питання певні дать: Що він в серці замишля.

Показати—слід пливучий Саме так, як і блудниця:
В небі синьому орла; Після любощів нічних—
Стежку—де змія, повзучи, Вмиє тіло, намаститься—
Дику скелю перейшла; І немає й сліду їх...

III

Кн. Прип. 2; 1-9

І прудкоплинне і печальне
Життя в країні цій земній,

І смерті віяння загальне
Несе кінець душі живій.

Нема рятунку у сконанні.
По смерті жде нас пекло, ад;
І світ не зна, щоб по відданні
Вернувся звідтіль хто назад.

Ми випадково в світ з'явились
І будем тим, чим перш були:
Бо ми на хвилю народились,
На мить єдину розцвіли.

Дихання наше—дим пливучий
У наших плотяних ніздрях
І слово—іскри світ летючий,
Непевний рух в людських серцях.

А згасне іскра—наше тіло
Враз стане попiлом легким,
І дух наш—те, що нас живило—
Ефіром зробиться тонким.

Наймення наше скоро згине
І не згадають наших діл.
Ніхто з нас спомину не кине
І щезнем ми—як в бурі пил,

Як вранці слід од мли нічної
В промінні сонячнім палкім,
Або від хмари грозової
Тінь в небі чистому, яснім.

Нема звороту по сконанні:
Стоять між смертю і життям
Непереходні мури-грані
З печаттю в входах вічних брам...

Як так,—то йдіть, всолодимися
Від сьогочасних добр земних,
Життям бігучим уп'ємося,
Бо мало днів у нас ясних.

Хай буде досить вин і мира
У нас, — найкращих, дорогих.
Нехай пісні дзвенять, і ліра
Гримить на струнах голосних.

Вінки з троянд позаплітаєм,
І поки свіжі ще вони,
Ми ними чола уквітчаєм
На святі нашої весни.

Нехай ніхто з нас не лишиться
Без осолоди любих втіх
І з нами вкупі веселиться.
Уп'ємся радощів земних.

І ми покинем за собою
Сліди веселощів своїх:
Це наша доля перед тьмою
Могил безрадісних, німих...

Н А Б О С Ф О Р І

НУРЕДДИН

Вітер парус напинає.
Сміло ніжкою ступай
В човен мій, окрасо раю,
І на килимі сідай.

І по темному Босфору
Ми поплинемо вночі,
Поки місяць зійде вгору,
Срібний світ на нас ллючи.

Чуєш — гомоном з Стамбула
По Босфору йде луна.
А Скутар мовчить, заснула.
Сном безмрійним спить вона.

Минаретів білі списи
В п'ятьмі ночі блискотять...
Тихо темні кипариси
Над могилами шумлять...

О!.. Чи чуєш струнні згуки?
То в гаремі мусульман
Опісля кохання-муки
Тягне, ніжучись, кальян.

Чом же ти така сумная?
Чи згадала рідний край?..
Там — пустиня степовая,
Тут же, глянь,— хіба не рай?..

СІТТА

Може гарно й на Босфорі,
А в моїм краю миліш.
Там була я на просторі
Вітру вільного вільніш.

Там в верблюда між горбами
Так любила я сидіть,
Як безкраїми пісками
Він, хитаючись, біжить.

Там любила я малою
Вранці сонечко вітать,
В прохолоді за водою
З кушинами поспішать...

Між смуглявими братами
Там, як пальма, я зросла
І під вільними шатрами —
Для неволі розцвіла!..

Відпусти мене на волю!
Псе беззубий!.. Злодій, вор!..
Бо як вік нести неволю,
Кинусь зараз я в Босфор!..

ОКТАВИ

I

На нашій мові ще октави
Собі признання не знайшли;
Поети ще, в бажанні слави,
З їх орнаментів не плели;
Але, здається,—для забави,
Як рим ігра, вони б пішли:
Бо завжди гра є ласа штука,
А надто, як насяде скука.

II

Візьмусь же й я і дружні згуки
Троїстим строєм поведу,—
Чи в їх мелодії від скуки
Собі я ліків не знайду?
Дитина шкільної науки,
Вона за нами по сліду,

Як тінь за світом, всюди бродить
І стуму й сум з собою водить.

III

Бо всі виносило ми з школи
Терпку оскомину наук,
В житті нездатних нам ніколи,
Та цілий тиск даремних мук.
І потім згодом ріж хоч поли,—
Втекти не зможеш з їхніх рук:
На спомин школа їх дає нам,
Неначе одіж манекенам...

IV

Але життя могутня сила
Таїться глибоко у нас;
І зіпсувати не зуміла
Її і школа. Прийде час
І з глибини душі несміло
Вона подасть живий свій глас.
Лови тоді слушну годину,
Рятуйся хутче від загину.

V

Лови той мент, лови годину,
Ладнай останки корабля!..
Заприсягаюсь: до загину,
Коли уста замкне земля,
Хвали сплітать тобі не кину,
О школо, мачухо моя:
Ти й сили знищити зуміла
І світом розум затемнила!..

VI

В тобі я пив нудну отруту
Ченцями писаних розправ

І зашкорубність їхню люту
Замість знання й науки мав.
В тобі у догмати закуту
Зарозумілість я спіткав
І вмiсто праведної віри—
Злий фанатизм без краю й міри.

VII

Коли душа тяглась до світу,
А серце прагло боротьби,
Коли мені, як неофіту,
Огненні марились стовби,
Топтать я мусів стежку бити,
Яку проторили раби,
Щоб самому рабом зробитись.
Чи варт за тим на світ родитись?..

VIII

Ой, ні, сумні мої октави,
Навіщо далі вас вести?..
Я не придбаю з вами слави,
Ми з нею, бачу, не свати.
Бо прості ми і не лукаві...
Октава восьма, будеш ти
В акорді в мене вже й остання.
Я крапну ставлю на розстання.

Не придбаю чести, слави Я в боях кривавих, Бо не бачу я забави В свисті куль лукавих.	Дам же волю тільки слову, Лиш пісні покину. Хай ідуть вони по світу Тихо, не шумливо, Не шукаючи привіту, Бо й привіт—не диво...
Не придбаю я шаноби В світі між панами, Бо не маю ні худоби, Ні земель з лісами.	Сам же, внук далеких [скифів,
Не зберу я срібла, злота Скнарою рукою... А умру,—то все достоту Заберу з собою.	Я піду за ними — В край старих народніх [міфів, В край, де будем всі ми.
Все візьму—в труну со- [снову, В темну домовину...	І за млистими степами Вічності німої Привітаюсь з кобзарями Давнини старої.

Мене не врода чарувала, —
Тебе я щиро покохав
За те, що щастя ти не знала,
А я вже щастя не шукав;

Що ти душею молодою
Ще сліпо вірила в людей,
Що вся ти сяла добротою,
Мов лився світ з твоїх очей.

Тоді з замірами своїми
Носився я, мов фарисей,
Та що ж зробив добра я з ними
За весь свій вік по час оцей?..

І що мої блискучі мрії,
Що грали в мареві яснім, —
Усі ті замки золотії
Давно розвіялись, мов дим!..

А ти так чесно працювала,
Себе всю людям віддала.
Святим коханням ти палала
І в нім згоріла, як жила.

В МІЩАНСЬКІМ ЦАРСТВІ

Нікчемне, темряве містечко.
Дрібна щоденна метушня.
Хочби одно живе словечко
Почути де по праці дня!..

Нема спліткам кінця і впину.
І кожна з їх — бридка, тупа.
І я у цій гидоті гину,
Юрба ж щаслива, бо сліпа.

Непереможна темна сила,
І гарно їй і у багні...
Бодай воно її втопило
В своїй безодній глибині!..

ГУАНЬ-ДІ *

Легенда хінська

Ніби духи Арімана, І сумний після молитви
Рать монгольських юнаків З храму вирушив народ...
Розмела в степах Ірана Тої ж ночі йшли до битви
Мандаринських вояків. Хінці й виходці з висот.

І на Пекін, мов ті хмари, І якраз посеред бою,
Йшли монголи із пустинь. Як вже ворог гору брав,—
З ними йшла на помсту Бога він перед собою
[й кари Вздрів, і жах його скував.
Арімана чорна тінь.

Перед ним грізний і гнівний
І здригнувсь Китай великий. Появився Гуань-ді,
З жахом молить він богів І покинув бій нерівний
Одвернути напад дикий, Ворог зараз же тоді.
Одмінить на ласку гнів.

Кинув бій і в дикі гори
Імператор сам з чинами Втік, неначе в нору змій,
В славнім храмі Гуань-ді А чи як відходить море
Упадає з молитвами, У відплив невпинний свій.
Просить ради при біді.

А чим світ жерці побожні
Та мовчить німа статуя... Постаць Гуань-ді святу
З неохмареним чолом Всю в пилу знайшли
Заніміла і не чує, [дорожнім
Як народ рида кругом. І ще в теплом у поту...

* Гуань-ді, або Гуань-лао-є—легендарний хінський герой-півбог.

НА ПРОВЕСНІ

Сонце, сонце!.. Засміялось Генералом виступає
Все до його на землі,— І бундючиться індик.
І мов чудо разом сталось Півень кучу розгрібає,
В досі мертвому селі: Щось знайшов—і зараз
З стріх побігли перли- [в. крик.

[сльози... У базу стоїть скотина,
Дзвонять... гучно гомонять Чуха боки об тини:
Про тепло—не про морози Люба їй ясна година,
І сміються, і тремтять. Любе й їй тепло весни.

Гомонять—прудкі, веселі. Тільки пес один ліниво
Мов музика, той їх сміх. На соломі все лежить,
Веселить він всіх в оселі, Мов весна йому—не диво,
Підбадьорує усіх. І нема чому радить.

Сам хазяїн похожає, Щулить очі він на сонце,
Шапку збивши набакир. Хвіст і лапи відкидає...
Ходить... стане... й зачуває А із хати у віконце
По сусідах стук сокир. Купа діток вигляда.

Там—взялися до роботи. І хотілося б хлоп'ятам
Завтра візьметься і він. По калюжах побродить,
А тепер нема охоти, І хотілося б ставка там
І не ладиться почин. На струмочку загатить...

Гляне він навколо:—всюди Тільки мати не пускає,
Рух і гомін, біготня; Бо немає всім чобіт.
Гомонять веселі люди, Сонце ж так усіх звабляє,
А в оселі—герготня: Що й старий воркота-кіт

Гуси плещуться сім'єю На вікно приліз і третєся,
У калюжі. Біля їх, Щік торкається хвостом,
Гордий пишністю своєю, І мурчить, і плавко гнеться,
Роздимаючись, мов міх, Вєсь розпарений теплом.

Ч Е Р Н И Ц Я

Немов могильна темна яма,
На запитання всі німа,
Її взяла святая брама,
І повороту їй нема.

Під довгі співи похоронні,
В диму лампадок і кадил,
Її мертві образи іконні
Світ зроблять одблиском могил...

Але чого жаліть за нею?
Ніхто души її не зна.
А глибочінь морська й своєю
Ясною тишею страшна.

Бо там під водними полями
Лежать розбиті кораблі...
Ах, необлитої сльозами
Нема й піщинки на землі!..

Любі чари гордих мрій, Чом передо мною Знов і знов встає ваш рій З силою новою?	Все на світі — суєта, Все, як дим, щезає, Навіть істина свята— Фікцій хибна зграя...
--	---

Нащо ваша хибна гра, Ваші знади мрійні, Нащо чести і добра Муки безнадійні?..	Стій, ні слова! Замовчи, Розуме зрадливий: Поять мрій ясні ключі Людські душі-ниви!
--	--

У вікно моє весняне	О, приходь скоріше,
Ясне сонце зазира,	[весно!
Під вікном ввесь день	Годі мряці панувать:
[сміється	Вже давно весняні співи
Гомонлива дітвора.	І в душі моїй дзвенять!

Треба рями вже виймати, Тими співами новими
 Вікна навстіж розчинять Я себе розколишу
 І ясну, веселу весну І словами золотими,
 В темній хаті привітать. Думи серця запишу.

—
У ПІСТ

Мов чайка, дзвін квилить-кигиче.
 До каяття людей він кличе.
 І в серці той настирний згук
 Здіймає хвилю давніх мук.

В чому нам каятись, коли
 Нас бог у світ послав на муки,
 Скував серця, звязав нам руки
 І хоче дяки і хвали?..

Душа скорбить і прагне світу
 І прагне втіхи, прагне сліз,
 А їй мораль підносять збиту,
 Кадильний дим, жалобу риз!..

—
ТІНІ

Сонет

Коли я тяжко сумував
 На всіми кинутих руїнах
 І славу рідную в картинах
 Вогнем понятих воскрешав;

Коли поради я шукав
У тих, що сплять у домовинах
По рідних горах і долинах,—
Таємний хтось мені казав:

«Чого ти плачеш по Україні,
Неначе вмерла вже вона?..
Темнять її зловісні тіні,

І то—синів її вина.
Але устане при годині
Вона, неначе після сна!..»

Не ввірайсь людській пораді А свою любов святую,
І не вір любові,— Скарб душі єдиний,
Ті, що лиху в серці раді, Їм віддай, мов жертву тую,
Точать мед на слові. У тяжкі хвилини.

Пливучим оливом холодним
На землю небо наляга,
І заступила муром водним
Світ темних хмар страшна вага.

Дивлюсь крізь водянії ґрати
В надвірню темряву, в вікно:
Не ніч, не день... На що чекати?
О, сонце, жду тебе давно!

О, ясне! Вдар мечем палючим
І духів пільми розжени.
Нехай в моря з дощем ревучим
В потоках ринуться вони!

Нас невідступно обгортали,
Щоб поробити мудреців,
Нудні перекази морали
І строгі мудрощі ченців.

Весь час нам в школі малювали
Картини смерти огидні
І в пеклі всім нам готували
Місця — у смороді, огні...

О, як нам всім надокучала
Та схоластична суета!
Але мене зачарувала
Тоді вже врода пресвята.

Як вільний промінь з царства світу,
І крізь кадильний дим ясна,
Ще сонну душу сумовиту
Мою осяяла вона.

І я шукав живого бога,
Я рвався світ весь облетіть,
Щоб в зводах зоряних чертога
Хоч тінь творця його уздріть.

І розум, скинувши кайдани,
В безоднях світу поринав,
Де зір стоять ясні тумани,
І в себе світ він там впивав.

Не думай мовою важкою
Сни мрійних душ переказать
І слів вигадливою грою
Їм форму й образи надать.

І непостійні, і туманні,
Вони з'являються на мить,
І їх в даремному бажанні
Мистець силкується зловить.

Але вони живуть і діють,
У їх і радість і печаль,
І гармонійним рухом віють
У їх і зненависть і жаль.

ГАБА ВСЕСВІТНЯ

Голод, пошесті, пожежі... Ось сидить вона, безока,
Щастя, радість... горе, гріх... На бенкеті юнаків,
Простір волі... тюрми... Там з-під мантиї

[межі... [пророка
Крик розпуки... дитський Грає оком блудників.
[сміх...

Шахти, рудники, заводи... Тут неправда зерно сіє,
Залізничі колії... Там апостол загиба...

Сяє сонце, гонять води А земля—все холодіє
Супротивні течії... Ширша й ширшає

[габа—

Скрізь—життя, усюди—

[зміни... Снігова габа могутня,
І без краю і кінця, Що колись усю її
Що-часу і що-хвилини, Опов'є навик нечутно
Смерть жене комусь гінця. І скує всі течії.

Згаснуть всі тоді пожежі,
Не загра на сурмах гріх,
І загубляться всі межі,
І умре навіки сміх...

ЕДЕМ

В мирськім степу, вигнання краю,
Понята внутрішнім огнем,
Шукала входу в брами раю
Душа, згадавши про едем.

Непереможною манною
Повита, бачила вона
Його не раз перед собою,
Але не радісна, сумна:

Бо знала: всі її видіння
То тільки марев хибна гра,
Далеких спогадів творіння,
Що в мент постане і вмира...

І далі йшла вона, понята
Невтихомиреним огнем?
Була навіки їй заклята
Надія вхід знайти в едем.

ЖУРАВЛІ

Тихо в небі голубому
Вільна ключа журавлів
Держить шлях од нас
[додому,
До незнаних нам країв.

Там, де Нилу теплі води
Ллються в жовтих бе-
[регах,—
Слід торішньої господи
Найде знову кожен птах;

Може там, де піраміди
По пустинях вік стоять,
І де капища ізиди
У руїнах міцно сплять;

І з дружиною своєю
Стане вкупі клопотать,
Стане дружно, спільно з нею
Знов оселю поновлять.

Тільки все ж палкими	Де під час той
[днями,	[хуртовина
В сяйві променів ясних,	Снігом критиме лани,
Під новими небесами,	І, сповита, мов дитина,
В плесах Нилу мовчазних,	Річка бачитиме сни...

Спогадає він країни,	Полетіли... ледве мріють...
Де недавно ще літав,—	Шлях-дорога, добрий час!
І ті плеса, і долини,	А степи зазеленіють —
Де самотний сумував;	Знову просимо до нас!

Про що шумиш ти так журливо,
 Старий мій саде, раз-по-раз,
 Коли хожу непохапливо
 Я по тобі в вечірній час?

Де три тополі срібнолисті
 В одну зібралися сім'ю,
 Я зупиняюсь і на місці
 Подовгу слухати стаю:—

Що каже гомін твій журливий?..
 Про що розмова йде твоя,
 Коли луна в тобі звабливий
 Лискучий поклик солов'я?..

Невже і в тебе єсть і думи,
 І сни, й жадання весняні,
 Невже твої співучі шуми —
 То мова, рідна і мені?..

Еге, ми всі акорд природи —
 І соловейко, й ти, і я.
 Ми тільки різні переходи
 В музиці вічного буття.

БАЛАДА ЗІР

В одностайнім вольнім хорі І здається їм:—в безодні,
Ходять в небі ясні зорі Там, де тьми моря холодні
І з осяяних небес Чорне коло плине в млі;
Вниз на землю поглядають, І плазують там голодні
Край, що люди величають Бідолашні земнородні,
Дивним чудом між чудес. Вбогі люди — тля землі...

Коли творець і море, й сушу,
І небо словом оснував,
Тоді на світ безсмертну душу
З хаосу вічності воззвав.

Було прекрасне то створіння.
То був гармонії вінець.
І в сяйві творчого горіння
Себе побачив в їй творець...

Але всесильною рукою
Він вільний дух у форму влив —
У мертву персть, у злепок гною —
І світ гармонії згасив.

І плоттю тлінною окута,
Душа познала звабу зла,
І, мов туманом, повила
Її гірка його отрута...

Сьогодні молодь гомонлива,
Своєю долею щаслива,
Ввірвалась в мертвий мій покій

І схвилювала спокій мій,
І в серці, к шуму звиклім здавна,
Зробилось тепло, гарно, славно.

Не все пропало ще!.. Не все!..
Дух часу — вірю я — знесе
Човни життя з нудної міли
І зігнем ми вітрила білі,
І по просторах голубих
Розпочнемо невпинний біг.
І вільно сятиме над нами
Вгорі блакить ясними днями,
І буде вітер нам співать,
На щоглі прапор хилитать.
То прапор—долі молоді,
Завзяття вольности святої—
Жовто-гаряче-голубий!..
До січі кличе він, у бій!..

СТАВАТ МАТЕР

Стали мати над труною,
Рученьки ламає
І гарячою сльозою
Сина обливає.

Обливає труп сльозами,
З жалю умліває,
Найлюбішими словами
З мертвим розмовляє,

Мати, мати! Ти забула
Світові закони:
Зайві там, де смерть дихнула,
І жалі і стони!

«Ах, так серце ж на закони,
Серце не зважає.
Жаль смертельний в його дзвонить,
Сум на часті крає!..»

Веди мене, я йду з тобою!
Яка мета на світі жить,
Коли не жертвувать собою,
Коли нічим не дорожить?

Серед неправди і лукавства
Царюють вінчані кати,
І скрізь—символи самовправства—
Постали палі та хрести.

На їх пручаються вітії,
Пророки згоди й тишини,
Що в їх серцях жили надії
На те, що сіль життя вони...

Не соли треба, а—заліза!
Мечів, що їм незнаний жаль!
Ганьба тепер пророча риза,
Пророчі сльози і печаль.

Гукни ж сурмою бойовою,
Сколошкой темряву німу,
І стану й я в ряди до бою,
До рук меча і я візьму!

КАВКАЗ

Ніби снів ясні потвори
В мріях променистих,
Сніжані постали гори
В бармах синьомлистих.

Он джигіт з'явивсь нежданно,
На коні маячить.
А під ним безперестанно
Дикий Терек плаче.

Пропаде з конем, собака!..
Ні, не бійсь даремне:
Збив на диби аргмака,
Зник в міжгір'я темне.

Ось Кавказ з його горами,
Мрійний рай поета,
Де живуть орли з орлами,
Діти Магомета.

Де тумани, мов примари,
По шпилях кочують,
Де в горах мандрівні хмари
На снігах ночують.

Я в двадцять літ одстав од віку,
Його богів я розгадав,
Покров з таємного їх лику
Рукою смілою зірвав.

Для мене пустка склепи неба
І віри світ покрила мла...

А серцю бідному так треба,
Так треба—світу і тепла!

Гримить на стогнах велелюдних
Щоденний ярмарок життя.
Далекий він од дум тих трудних,
Що ними мучусь здавен я.

І скрізь для мене порожнеча...
Але ще рано умирать.
Свята до смерти ворожнеча
Не хоче зброї покладать.

Ще буду жить, боротись буду,
Повстану проти бур і хмар.
За волю й щастя мого люду
Прийму останній я удар.

В цих ритмах-думах не шукайте
Малюнків вільного життя:
Не знав його ніколи я.
Про інше повість в їх читайте.

Читайте, як безсмертний дух
В неволі, скований, нудився
І злими муками платився
За кожен свій свідомий рух.

Як віра з розумом боролась
В руїнах зраджених надій,
І заростала — не пололась —
Тропа в далеке царство мрій.

Душа скорбить... Хто промінь світу
У ній засвітить, хоч на мить?
Хто словом братнього привіту
Її озлоблену, побиту
З життям зуміє помирить?..
І хто закриє ту безодню,
Якою світ для мене став,
Щоб через неї путеводню
Тропу я вкупі з ним топтав?..

Нема нікого. Понад морем
Я без мети, як тінь, броджу
З своїм німим холодним горем
І вже нікого не суджу:
Бо винні всі, і всі невинні.
«Немає зла, нема й добра». —
Говорять хвилі яносині.
— «Життя — то сон, то тіней гра».

ДО МОГО ГЕНІЯ

О, мій учителю незнаний,
Пресвітлий геніє, що з тьми
Підніс мій дух на світ бажаний,
Мої благання ці прийми!
Мій дух—слабий, безсила мова
І не гучні мої пісні, —
Дай силу огненого слова
Тому, що кажеш ти мені.
Не дай горячею душею
Мені згоріти без пуття,
Щоб не згорить нікого нею
За весь свій вік, за все життя!
Не дай високими дарами

Мені ти лиха наробить,
Як встане гнів в душі часами
І світ очей моїх стемнить!
Мій розум гордість окувала,
Запеклість в серці залягла...
Зроби ж ти так, щоб гордість впала
І в серці милість процвіла!..
Тоді надхненими устами
Я заспіваю про любов
І гляну чистими очами
Я, син землі, у небо знов.

НА РОЗПУТТІ

Як пусто скрізь і темно, й сумно,
І де ви, друзі всі мої?..
Ми розійшлися нерозумно,
Шляхи у всіх у нас свої.
Ви в світ пішли шукать спокою,
І ваші вітер змів сліди.
Я ж за цілющою водою
Пішов з палкою головою
В чужих краях шукать біди...
І пусто скрізь... Води немає.
Шляхи край світу розійшлись.
Стою і чую — хтось гукає:
«Назад, до нас, назад вернись!»

До вас вернутися безславно,
Тому вклонитися, що сам
Я потоптав ще так недавно,
Служити вашим знов богам?!..
О, ні! Ще поки в грудях тліє
У мене іскра хоч одна

І хоч одна живе надія, —
Мені дорога не страшна!
І я шукати не покину
По смерть таємної води,
І хай я без вісти загину,
А не піду до вас в ряди!..

Гризню і свари віковічні,
І вашу дику мораль
Терпіти можуть тільки звичні,
Чиї серця — залізо й сталь.
А ніжні душі поетичні
Од вас біжать в таємну даль,
Туди, за грані ті містичні,
Де чисті радощі й печаль
В німих полях, залитих світом,
Під сонцем радісним буття,
Цвітуть безсмертним первоцвітом
Непереможного життя.

БУРСАКИ

I

«Гей, покиньмо к бісу святці,
І Мінеї, і псалтирі,
Та ходімо мабуть, братці,
До блаженної Мітіри, *
Вдарим чолом німці ситій,
Хай з журби нас виручає!..»
Так філософ сумовитий
Вченій братії мовляє.

* Від грецького мітір—мати. Так звали колись в одній семінарії німкеню, власницю „місця злачного“, що для семінаристів грала ролю славетної запорозької Насті Горової.

II

«Добре!.. Згода!..» І гуляти
Потай з бурси манівцями,
Мов татари, йдуть завзяті
«Неготовими шляхами».
І Мітір їх зустрічає.
«Гей, горілки!..» Закурили.
Гомін, галас не вгаває.
Заспівали — що є сили...

III

Всі — басами. То вже звісно,
Що бурсак, як бенкетує —
Буде дутись — як не трісне —
Тільки басом репетує.
Ось один на стіл злізає
І анафему собором
Вчителям всім вирікає.
Всі вторять по тричі хором.

IV

Далі ректору виводить
І смиренному владиці...
Гурт гуляк до їх підходить:
Що там коять блідолиці?
І несуть до столу пива,
Зачиняють все навколо,
Щоб поліція зрадлива
Не списала протокола.

V

Воля бурсі! Бенкетує,
П'є, кешені спорожняє.

Все до щенту прогайнує,
Нишком в бурсу пролізає.
А на ранок — ані в оці!
Тільки ректор злий: не спалось
Щось ні навзнак, ні на боці...
А владиці все гикалось...

VI

І владика пеклом дишить,
І в-обід наказу пише:
«Чутка йде: семинаристи
В непотрібнім цю ніч місці
Нам анафему співали.
Треба розслід розпочати,
І коли б на слід напали
Всіх п'яниць повиключати!»

ЗАПОРОЖЕЦЬ

I

«Годі, коню, нам гуляти
У широкім полі,
Волі вольної шукати,
Не своєї долі!
Годі, коню, копитами
Ворога топтати,
З козаками-юнаками
Слави добувати!
Підтоптались ми з тобою,
Мій гривастий друже
І до бою з татарвою
Вже кортить не дуже.

Повертаймо ж на Україну.
Віку доживати,
Щоб отут в лиху годину
Дуба нам не дати.
Щоб орли очей уранці
Тут нам не клювали
По байраках сіроманці
Трупів не тягали!..»

Поверта козак до дому,
Села поминає.
Парубоцтво скрізь старому
Чолом відбиває.
Тільки кінь чомусь копитом
Копитом черкає,
Ніби тихо-сумовито
Вимовить бажає:

«Гей, козаче-небораче,
Повертай до Лугу
На життя святе козаче,
Січі на послугу!
Там ми знов з молодиками
Станем гарцювати,
А не те, що тут з бабами
Душу розважати!
А не те, що варенуху
З ними й пиво пити,
Шинкаря благать, псяюху,
Та панам годити!..»

Не вважа козак. Прямуює
З Лугу на Україну.
«Все однаково,—міркує,—
«Скоро вже загину.

А чи тліти на Україні,
Чи у Дикім Полі,
Чи в степу, чи в домовині,—
Все те в божій волі».

II

Так гадав... Прибув додому
В тихую оселю:
Рада там йому старому
Вся сім'я весела.
Вік би жить, розкошувати
У степу широкім,
Та талан благословляти,
Що не одинокий.

Так здавалось... Ні, козаче!
Плине крига в море,
Розгорається гаряче
Сонце, зиму боре;
І моріжок зеленіє,
І гуде діброва,
І чомусь марніє-мліє
Внучка чорноброва...
А старий на свою зброю,
На сідло погляне
І поникне головою,
І душа в нім в'яне.
Вийде з хати,—сам собою
До воріт прямує,
Гляне в степ, укритий млою
Сам себе не чує...

А як свиснув на могилі
Ховрашок сивенький,
Більш терпіть було не в силі,—
Взяв сідло старенький,

Осідлав коня старого,
Вдяг козацьку зброю,
Мовчки сів на вороного—
І подавсь горою!..
І подався в степ, до Січи,
До Дніпра-Славути,—
Ще раз глянуть волі в вічі
Та Дніпра почути.

Я ворог панночок холодних,
Розважно-мудрих паничів
І паній кислих, старомодніх,
Ясної молоді бичів.

Люблю я сам в словах свободних
Перехристити сталь мечів,
Здійняти з діл неблагородних
Яснофарбований покрів.

Але немає в мене злости,
Хоч часом злим я б бути хотів.
Для мене всі—неначе гості,
І це вгамовує мій гнів.

СЛАВА

Не вінчає наша Слава
Лаврами, вінками,
Бо сама вона розп'ята
На хресті катами.
І на тую нашу Славу—
Хто не йде—киває;

І байдуже, безтурботно
Далі шлях верстає.
І на тую нашу Славу
Юда позирає
І лукаво хижі очі
В землю потупляє...
Коло неї патріоти
Збилися юрбою
І—кому вона любіша—
Спорять між собою.
Кожен з їх свою пораду
Подає нехибну,
Як од смерти врятувати
Славу тую бідну.
Кожен з їх любов до неї
Виявля докладно
І, на кого гляне Слава,
Дожидає жанко.

І глядить на всіх їх Слава
Скорбними очами,
І нікого з їх не бачить
Слава за сльозами...

Патріоти, патріоти,
Скільки вас і хто ви?
І чого сюди зібрались,
Хочете чого ви?
Не обдарить всіх вас Слава
Злотом, хуторами,
Не вінчатиме нікого
Лаврами, вінками.
Одступіть, дайте вмерти,
Дайте опочити
Безталанній нашій Славі,—
Вам чого тужити?..

Що вам та сердешна Слава?
Йдіть собі до дому,
Не гайнуйте, не марнуйте
Часу по-дурному!
Йдіть до дому тихо, смирно,
Горе-патріоти,
Там давно вас ждуть крамниці,
Крамарські турботи!
Розступіться,— наша Слава
Світу дожидає,
І вона тоді й розп'ята
На весь світ засяє!..

КРИВАВИЙ СЛІД

Гула метелиця на дворі.
Холодний вітер лютував.
І то стогнав і бився в горі,
То з сміхом в степ, у ніч тікав.
А я сидів один в хатині,
В малій кімнаті мовчазній,
І в думці враз, мов на картині,
Побачив шлях минулий свій.
І бачив мертву я пустиню.
Змітали вихорі її...
І йшли кудись, важкою тінню
Сповивши голови свої.
І бачив слід я в тій пустині.
Він тягсь червоним ланцюгом.
І млистий подих хуртовини
Вкрива навек його слідом...

І був то слід — душі моєї...
Куди ж я йшов, чого шукав?..

Я не знайшов мети своєї,
І марно слід мій в тьмі пропав.
Не я один на Україні
Отак у темряві блукав.
О, скільки тих слідів в пустині
Холодний сніг позамітав!..

MISTERIUM

Є дивний край краси і вроди,
Містичне царство таємниць.
Ніщо буденне не знаходить
Його нестворених гряниць.

Під тихи згуки таємничі
Там чистих душ ясні чети
Горять, немов неглінні свічі,
В безсмертних чарах красоти.

Для їх минулого немає
І сьогочасного нема,—
Несвітська сила неземная
Їх самовладно обійма.

І знане все для їх злилося
В один одвічний чистий світ,
Блаженним чаром повилося
Не нечисленні сотні літ.

Туди б мені... З скорботним духом
Я б зник в безмежності ясній.
Я б серцем жив. Я жив би слухом.
Але той край — в душі моїй.

І тільки я захочу в його,
Мов демон чорний, увійти,—
Щеза мана... Нема нічого...
Там тільки морок пустоти.

Хто працює, не мудрує, А тому, кого всечасно
Той утіху має, Божий голос кличе,—
Той щодня себе за працю
Хлібом вдовольняє. Не вситить душі чуткої
Трунками хмельними,
Той вбранням себе втішає. Не привабить свого серця
Трунками хмельними, Шатами ясними.
Не турбує свого серця
Думами сумними. Він по бесідах не ходить,
Він людей минає
А тому, хто в думці гріє і самотний на цім світі,
Мрії тасмничі, Мов та тінь, блукає.

Ти знов до мене написала,
Минуле все згадала знов,
І мов ніколи не вмирала
Моя забутая любов.
Все встало враз передо мною:
Далекий хутір і садок,
І лава, зрушена тобою,
І твій замислений видок.
Я справив зламану небогу.
Від нас і сліду там нема,—
Святкує люту перемогу
Тепер над літом там зима.
Вона і бідну нашу лаву
Холодним снігом замела,

Забила сад увесь на славу
І склистим інеєм вдягла
Дерева ті, що так шуміли,
Як ми під ними вдвох сиділи.

Минуло все. І чом же ти
Нежданно шлеш мені листи
І знов малюєш перед мною
Усе звабливою манюю?
Невже ми ще не напились
Тоді солодкої отрути,
Невже на те ми розійшлись,
Щоб знов минуле повернути?..
О, ні, забудь той сон весни!
Він зник, як всі зникають сни,
І знов у-друге не сплетуться
Так саме мрії чарівні,
І наші душі не згукнуться
Ніколи знов в одній струні.

ЗМІЙ

Змій неситий, змій голодний
Йде на Україну,
Де дмухне, там сніг холодний
Вкриє все в хвилину.

Хижо сяють в його очі,
Грізно жалом водить,
Чорним жахом, жахом ночі
В серце й душу входить.

Засвічу ж чим-світ порану
Свічку воскову,

Вдарю в дзвона, кликати стану
Молодь молодую:
«Йдіть до гурту, йдіть до купи,
З змієм станем битись,
За братерські рани й трупи
Час прийшов помститись!
Зітнем голову личині,
Виб'єм з тіла душу.
На чотири на частині
Розрубаєм тушу.
І нехай він бездиханний
На огні палає,
Вітер хай його поганий
Попіл розмахає!»

Дзвін гуде. Тремтить дзвінниця.
Йдуть на поклик люди.
Змій лютує, змії яряться,
Та не довго буде!..

Знавці мистецтва, Слоомони,
Сивоголові мудреці,
Виводять вмілости закони,
Але життя творять мистці.

Устане вільний дух поета
І всі закони полама,
І Соломонів глине Лета,
А смерти генію — нема.

ОСТАННЯ ПІСНЯ САФО

О, море синє, сестро неба,
Останню пісню цю мою,
Безцінний дар ясного Феба,
Тобі я, море, віддаю!

Нехай в розмові хвиль блакитних,
Співучо-втішна і ясна,
Струною гомонів привітних
В віках вчувається вона.

А вам, всевладні боги, ліру
Я — власну душу — віддаю
І шлю по вільному ефіру
Молитву-заповідь мою:

О, злотокудра Афродіто,
Чи чуєш ти на небесах?—
У мене в серці все побито
І чорна туга на устах!

В огні бентежного кохання
Я буйним полум'ям цвіла,
І вся згоріла до-остання,
І попіл слізьми залила...

Прийми ж від мене, мов офіру
На свій триножник золотий,
Мов вільний дар, мов жертву щиру,
Мій вік безщасний молодий!

А ти ~~ж~~ до тебе шлю благання,
Підводний царю — над моїм
Безвладним тілом в час сконання
Схили тризубцем золотим:

Воно коханням нездоланим
Так тяжко злучене давно
І в царстві водяно-кристальнім
Спочине в тебе хай воно!..

Час всьому. І жар кохання
Гасне-погасає,
І пекучий біль страждання
Тихне-затишає.

Стань над всім. Орлом могучим
Піднесись високо.
Не сліпи огнем летючим
Царське своє око.

Сонце світить нам сьогодні,
Завтра — ніч поглине.
Щастя людське — край безодні
Марево хвилиenne.

Цілий день сьогодні чую
Я таємні згуки,
Мов співа хто тихо-тихо
Про минулі муки.

Їх збулося бідне серце,
Їх душа забула,
Тільки знов незнана сила
Їм життя вернула.

І здається—виростає #
З гуків тих — чим далі,
Більше й ширше — хор співучий
Голосів печали.

І здається — надо мною
Він пливе нечутно,
І душа в нім подих смерти
Зачуває смутно.

МАТИ

Породила мати сина,
Ніби змалювала,
Ясні очі соколині
Світом напувала.
В срібне місяця проміння
Сина зодягала,
Передсвітнею зорею
Стан оперезала.
На коня темніше ночі
Сина садовила,
Блискавицею копита
Чорні золотила.
За ворота, за широкі
Сина провозжала
І до його на прощання
Стиха промовляла:

«Їдь, мій сину, все за
[сонцем
Сушею, морями;
Пострічаєшся, мій сину,
З чотирма царями.
Будуть кликати до себе —
Не верни за ними,
Їдь за сонцем ти шляхами
Простими своїми.
Через три ж, мій сину, роки
Повертай додому

З тим, що стане найлюбіше
Серцю молодому!»

Так казала-промовляла,
Сина провозжала
І рукою на розстання
Вслід йому махала.
Вдарив в землю копитами
Кінь під ним крилатий
І обдав усю, обсипав
Іскрами він матір.
Буйним вихорем полинув
З двору на чужину
І пропав у чорній хмарі
У одну хвилину.

Тричі літо погасало,
Степ зима вкривала, —
На Великдень із чужини
Мати сина ждала.
Вимітала чисто хату,
Рястом завітчала
І подвійну у кімнаті
Білу постіль слала.
Від порога за ворота
Шлях піском всипала,
В південь синові назустріч
З хати вихожала.

Тільки вийшла мати .
[з хати —
Син у двір в'їжджає,
Та не сам — блискуча
[зірка

Поруч його сяє.
Гучно вдарив копитами
В землю кінь з розгону
І навколішки схилився
Неньці для поклону.
Уклонились зірка й
[місяць

Матері у ноги,
Щоб приймала, привітала
Їх обох з дороги.

Піднімала мати сина
І красу дівчину,
І за рученьки їх брала,
Вводила в хатину.
Умивала їх з дороги
Чистою водою,
Садовила вряд до столу
Парою ясною.
Годувала, частувала,
В очі цілувала,
Потім кралі у кімнаті
Косу розплітала.
Розплітала русу косу,
Донею взивала,
Щастя, долі та кохання
Молодим бажала.

Єдина ти
Владаєш мною,
Зовеш іти
Мене з собою.

І я іду.
Іду й співаю.
Святу мету
Од всіх ховаю.

І не пісні
Мої ті гуки,
А голосні
Ридання муки;

На грім погріз
Душі відмова,

Кришталі сліз
В оправі слова...

Оттак з сосни
Палкими днями
Під час весни
Тече струмнями

Пахучий сок
І застигає,
І на пісок
Геть опадає.

Але з смоли
Янтарь виходить, —
А що й коли
З пісень уродить?..

Взнав я все на білім світі, Маю з'їсти що і спити,
Нічого шукати, Ясно в чім сходити,
Так навчи ж, як умирати, А немає в серці слова
Всіх скорботних мати! Гімн життя зложити.

Все я маю, все я знаю, Що ж, іди, іди—благаю!—
Хоч не все — багато. Віснице покою,
Одного я не здолаю — І склепи навіки очі
Світу разгадати. Чорною рукою!

КОРОЛЬ

Душі заздрі і неситі Ввесь майдан умить укрили
Не наслідять раю. Вояки-кентаври...
Жив король колись на світі
У далекім краю. Мов буй-тури похожають,
Брязкотять шаблями.
Жив у славі, у пошані, Душі жаху в їх не знають
У великій силі; В січах з ворогами.
Не людей кував в кайдани—
Королівства цілі. На коня король сідає
В золоті стремена,
Вже у літах був похилих, І з столиці вирушає
Душу б час спасати; Сила з ним сиденна.
Він же думок легкокрилих
Любить попасати. У далеке господарство
Їдуть воювати,
Раз виходить він на ганок, Щоб сиріт-круляток
[царство
Щоб під старість на До свого приборати.
[останок
Ще повоювати. Виїздив король з столиці,—
Наказав, щоб ждали,
Загуділи-задзвонили І щоб загодя світлиці
Довбиші в літаври, Пишно убирали.

Убирали, впоряжали
Горниці-світлиці,
Дожидали, виглядали
Короля в столиці

У пустині, на камінні,
На піску пекучім
Пали лицарі голінні
З королем могучим.

Та покинули і ждати...
Скоро чутно стало,
Що все військо те завзяте
Без вісти пропало.

Од безвіддя, бездоріжжя
Полягли навіки,
Замели й самих, і збіжжя
Їх піски великі.

І тому, хто мав дар мочи
На діла великі,
Завидющі, заздрі очі
Видрали шуліки.

Ми тепер орли безсилі,
Брак нам сили й мочи,
І надії ми зарили
В землю опівночі.

Хай лежать, лежать до суду І охристити не водою —
Нехрищені діти... Кровію людською,
Той, хто суд учинить люду, А пов'є не пеленою —
Буде їх христити. Долею ясною.

ОДА УКРАЇНСЬКОМУ ПАРНАСОВІ

1

Хвала і слава вам, поети,
Творці елегій і поем,
За те, що ви в свої куплети
Не запрягали інших тем,

Як «чорні брови» та «дівчина»,
«Нещасна доля» та «козак»,
Та знов — «дівчина-сиротина»
Та знов — «бурлака-неборак».

2

Хвала за вірші хромоногі,
Де що ні слово, то байрак,
Де рифми миршаві, убогі
Уростіч дибають так-сяк
І тягнуть скуку за собою,
Неначе гирю ту важку,
Щоб нею в решті-решт герою
Вчинити смерть в якімсь кутку.

3

Хвала вам, генії маленькі.
Вам, «бандуристи» й «кобзарі»,
Що пісеньки свої блаженські
Складали ви для дітвори
І не займали тем великих,
Бичів цензурних боючись,
А прославляли предків диких,
Що вже давно перевелись.

4

Хвала, що ви об **Україні**
Побожний спомин берегли
І по «вдовиці-сиротині»
Сліз цілі ріки пролили.
Хвала за те, що ви писали
Про божевільних та дурних
Й сами, зідхаючи, читали
Творіння муз своїх блідих.

Але ж оті парнаські кралі —
 Які вінки їм сплетемо? —
 У Москву лаври всі забрали,
 І ми без лаврів сидимо.
 Хіба послать туди поетів?..
 Так поки звозить їх Пегас,
 Без їх, сумуючи по Леті,
 Незавжди музи кинуть нас!

Без муз же ми пропащі люди.
 Загине зовсім наш народ
 І «брат-москаль» навіки буде
 Наш провідник і верховод.
 Бо ми—відомі боягузи,
 Зайці живуть у нас в душах...
 Нехай потерплять лучче музи, —
 Складемо їм дяку на словах:

Хвала вам, сестри білолиці,
 За неможливі небилиці,
 За ваші хриплі і нудні
 Сонети, думи і пісні;
 За ваші драми романтичні,
 За жарти зовсім не комічні,
 За той гармидер, дим і чад,
 Якому може дехто й рад!..

А ви, ясні метці-поети,
 Зберіться всі в велебний хор,

І йдїть на берег річки Лети —
На всеписьменницький собор:
Там з давніх давен почерпали
Води мутної забуття
Усі, що віршем согрїшали
І не зазнали каяття!..

9

Бо кажуть: п'яниця проспиться,
А дурень — дурнем буде вік.
І по писанію: — проститься
Усе, що зробить чоловік,
І не проститься лиш на духа
Ні опорока, ні ганьба.
Не ждїть же, братчики, обуха
І в Лету всі... Хто перш стрїба?

10

Шувбость! Шувбость! Вода холодна,
Але так добре запал душ
Задовольня стихія водна,
І любий їм холодний душ.
Усіх поглинула туманна
Багниста Лета... Ну, а ти,
Моя ти душе безталанна,
А чи й тобі за ними йти?!

ПОЛЕ СМЕРТИ

Сонет

В душі, недолею побитій,
 Перегоріло все до тла,
 І їй здається, що на світі
 Нема добра, немає й зла.

Ніхто не буде нас судити,
 Бо доля все у нас взяла,
 Спалила все — в буянні, цвіті,
 Зостались попіл та зола.

Так що ж — нехай дмухне негода,
 Нехай ту золу розмете?..
 Що не цвіте — того не шкода?..

О ні, залиш!.. Бо щось святе,
 Якась вечірня тиха врода
 На полі смерти тім цвіте!..

Кого обрала вища доля,
 Кому призначено горіть
 Огнем у млі мирського поля,—
 Не буде той, як інші жить.

Не буде там його, де бучно
Кипить до досвіта бенкет,
Немає там, де любогучно
Пісні кохання гра квартет.

Його немає. Цілі ночі,
Самотний, осторонь од всіх,
Зорить він пільмі пильно в очі,
Шукає світу, світу в їх...

І він засяє — світ любови,—
Він спалахне в живім огні,
Озветься в віщім вільнім слові
Те, що зростало в тишині.

Сумно дощ труну соснову
З неба поливає
І один по безталаннім
Сльози проливає.

Мав небіжчик чисту душу,
Серце — щире злото,
А ніхто не провозає,
Бо на дворі — слота...

ПІВНІЧНИЙ ВОЄВОДА

На північнім океані
Ходять ночі, ходять дні
В самоцвітному убранні
Башти-гори крижані.
Повсякчасно лиже хвиля

Їх неситим язиком,
Обрива скляні їх крила
Вітер, ходючи кругом.
А під ними, в синім морі,
У холодній глибині,
Вільно ходять на просторі
Див підводних табуни.

Там північний воєвода
Збудував свої дворці
І підвладна вся природа
В тих краях його руці.
На престолі крижаному,
У палатах крижаних,
Він сидить, господар дому.
Буря скиглить коло ніг:
«Одпусти мене на волю,
Я весь світ тобі скорю,
Все живе візьму в неволю
І до ніг твоїх схилю!..»

І махає він рукою,
І, завивши наче звір,
Хуртовиною страшною
Буря мечеться на двір.
І де тільки пронесеться,
Кине оком де вона, —
Скрізь од жаху все здригнеться,
Заніміє глибина.
І за нею слід ночами
Воєвода сам іде,
І холодними снігами,
Що зустрине, замете.

Йде він південь воювати,
Край, де сонечко живе,

В крижані кайдани взяти
Його серденько живе.
Але сонце не боїться,
Посміхається над ним,
Запалає, розгориться, —
Сніг і лід оберне в дим!
І тікає воевода
Знов на північ — в холод, тьму,
І у темі тій сонця врода
Сниться знов і знов йому.

Скрізь і грають, і співають,
Та не скрізь та сила:
Там вовками завивають,
А немає діла;

Вот же нищечком, тихенько
Голосок співає,
А від його аж серденько
Грає — виграває...

Хто співець, тому не треба
Слухачів шукати:
Його й зорі вчують з неба,
Як почне співати.

Вдарить в струни золотії
Задзвенять слухняні, —
І повстануть, мов живії,
Мрії злототканні.

Серце стихне... Підуть грати
Зашпори по спині...
Можна рік життя віддати
За такі хвилини!

БАТЬКІВЩИНА

В невеселу осінню годину
Ми покинули рідну хатину
У далекому тихім селі.
Але я не забуду її.
Бо у їй ми росли - виростали,
Там дитинство, мов квітка, цвіло,
І — коли необхідно було —
З неї ми, мов пташки, вилітали
І летіли в долині краї.

Давні роки минулі мої,
Вік ясного життя без печали,
В цій хатині ви тихо текли
І ще тихше у їй закачали
Моє щастя навіки!.. Найшли
Хмари й батька, мов дуба, зламали...
Смерть набігла неждано і впав .
Він самотний... Упав... Поховали
У задушливім місті його, щоб лежав
Там син степу, до божого суду.
А ми всі розійшлись по світах,
Розбрелись поміж рідного люду.

Але, як повертається птах
До старої оселі весною,
До домівки я в думці лечу,
І блукаю в думках під горою,
І до церкви вступаю з юрбою,
Свою свічку з народом свічу.
Свою свічку свічу восковую
За народ і за рідні поля
За все те, чим так люба нам рідна земля,

І за давнюю пору святую,
Коли душу плекав я живую,
Коли серце я чистее мав...
Щоб вернуть те назад, пів життя б я віддав.

ФОРТУНА

Ось котить колесо фортуна
І сипле злотом, серебром.
Дзвенить, мої слухняні струни,
Не поминайте лиха злом.

Гуляє доля з багачами
І повині чаші в їх вина.
Бідняк втішається піснями
І щастям п'яний в мріях сна.

А знаєш, доле: всі багаті
Торби готують про запас,
І всі в одній ми будем хаті—
Могила всіх зрівняє нас?...

Кружляє колесо фортуни
І сипле злотом тут і там.
Гримить гучніше, віщі струни,—
Всім рівно сонце світить нам!

Всім рівно сонце з неба світить,
Усім тепло і світ дає.
Хвала тобі, небесний квіте,
Бо ти і всіх, і нічие!

Всім тебе, мій друже, доля
Щедро наділила,
Мов ту квітку, доню поля,
Любо обрядила.

Одного тобі бажаю:
Будь щасливий, друже,
Хай тобі весь вік, до краю
Вірно щастя служить.

ПУСТЕЛЬНИК

Я після оргії заснув.
Ще струни арф в ушах згучали,
Кимвал бряжчав і бубон гув,
І танцівниці оголяли
В моїх очах красу свою,
А я, знеможений, забувся
І в сні важкому повернувся
В кошмарів звичну колію.

Я спав. І снилося мені,
Що знов у мене оживає
У грудях гадина й страшні,
Криваві рани роз'їдає.
Мов я лежу, й почав рости
Вгорі над мною склеп холодний;
Зосталась щілка й там голодний
Став сіть свою павук плести.

Я встать хотів... і впав назад...
Упав безвладний і безсилий.
І обгорнув холодний гад
Мене в страшній моїй могилі.

І я гукнув усім єством,
І тільки склеп на крик озвався,
І гад міцніше обмотався
І шию стис склизьким хвостом.

І голос тихий я почув:
«Ти сам зростив у серці гада,
І ось тебе він обгорнув.
Його тепер і сила й влада.
Але устань і вирви геть
Із ребер серце перетліле
Зречись всього, що любе й миле,
Бо в нім твоя довчасна смерть!..»

І я прокинувся. Горів
Давно вже день. Нова блудниця,
Кумир всесвітніх крамарів,
Кипіла торгом чарівниця
Олександрія. Я ж узув
Сандалії, узяв ряденце
І вийшов з дому потаснці.
Над вечір я далеко був.

Поуз гранітних пірамід
Вела мене моя дорога
В отчизну львів, у край акрид,
І тут, в пісках, знайшов я бога.
І в самотині став я жить,
Ясний і тихий, мов пустиня.
Мій харч тепер — вода й коріння,
І серце в мене не болить.

Нехай у тлін мої дворці
І колони розпадуться,
Хай надо мною мудреці
І логомахи посміються, —

Дарма мені їх мудрий сміх,
Дарма мені усі утрати,
Коли я душу врятувати,
Від смерти визволити зміг.

Все цвіте і одцвітає, Але кожен знає, Що весною золотою Все поживає.	Той, кого положать спати У труну соснову. І весною замість того, Щоб цвісти, буяти, Буде в його на могилі Чорний хрест стояти.
Одного повік не буде: Не цвістиме знову	

Не бажа душа спокою, Не шукає згоди, — Все звабля її грозою Чорний день пригоди.	І здається їй, мов буде Лекше їй з грозою, Хоч ударить в самі груди З хмари грім стрілою.
---	--

З ГАЙНЕ

1

В небі з-віку непорушно Зірочки стоять І в журбі свого кохання Звідти вік зорять.	Єсть своя у зірок мова, І гучна й ясна, Та про неї з філологів Ще ніхто не зна.
--	--

Я ж дізнавсь тієї мови
В час нічної мли,
Словником моїм очиці
Милої були.

2

Підвівши голівоньку з річки,
Лілея на небо глядить,
А місяць, коханець далекий,
Промінням ділею срібнить.

Але вона знов соромливо
Схиляє свій вид до води,
Та й там у коханні незміннім
Віта її місяць блідий.

3

Спів кохання все ясніш	Задзвени там, де цвітуть
В грудях я вчуваю,	Незабудьки ранні,
Розвернись же, співе мій,	Як троянду вздриш в вікні,—
Співом степу, гаю!	Їй моє вітання...

4

На видку твоєму, люба,	Тільки скоро буде зміна,
Зараз сонце гра,	Стямишся сама:
А маленьке серденьтко	Буде в серці в тебе літо,
В кризі завмира.	На видку — зима.

5

Коли голубими очима	Ах, ці голубі оченята!
Глядиш ти на мене, ясна,	Дні й ночі я бачу все їх,
Я довго і солодко марю,	І марев блакитнеє море
А в серці моїм тишина.	Гра в мріях безсонних моїх.

6

Нахиливши вниз голівку
Під огнем проміння,
Тихо марить квітка лотос
Про нічні видіння.

І як тільки блідолиций
Місяченько сходить,
Від води вона голівку
Сонною підводить.

І листки її пахучі
Іскряться росою,
І вона на небо в чарах
Дивиться з журбою.

7

РИБОЛОВКА

Прив'яжи, моя красуне,
Човен під лозою
І рука об руку сядьмо
На пісок зі мною.

Прихили мені голівку
До грудей любенько;
Ти ж звирялася на море
День-у-день, серденько.

В мене серце теж, як море:
Тиша в нім з грозою
І такі ж чудові перли
В нім, як під водою.

8

НА ЧУЖИНІ

Був і в мене рідний край;
Як там ріс, пишався кльон,
Як конвалії цвіли—
Але то був тільки сон!

Скрізь я мову рідну чув.
О, який солодкий дзвон
Чувсь в словах: «люблю тебе!..»
Але то був тільки сон!..

ЧАЙЛЬД ГАРОЛЬД

Хвилі стогнуть, хвилі плачуть,
 В човні труп поета мчать.
 І німі, немов у масках,
 Провожаті з ним сидять.

Лик співця—який хороший!
 Тишини на нім печать.
 В небо очі, мов живії,
 В лоно вічності глядять.

Хвилі стогнуть, хвилі плачуть...
 Коло човна у воді
 Теж хтось плаче.—То ридають
 Там наяди молоді.

Без слова ласки і привіту
 Я утомився жить;
 Нема тепла, немає світу,
 Навколо ніч стоїть.

І в тій ночі я тільки чую
 Безглуздий людський сміх.
 А я...—куди й за чим прямую,
 Жду радощів яких?!..

Знесилів духом я,
 О, вічний Дух!
 Стомився розум мій,
 Стомився слух.

Але не хочу я,
 Аби земля
 Взяла, хоч через рік,
 Мене навік.

О, зачаруй мене,
Великий Дух,
На довгі сотні літ,
Щоб тільки слух
Не скований мій був
І вічно чув
Гармонії світів
Блаженний спів!

О, зачаруй мене,
Таємний Дух!
О, зачаруй, та так,
Щоб навіть слух
Безмрійним сном заснув,
І щоб я чув
Лиш тихий серця шум,—
Щоб спав мій ум!..

МОЛОДІСТЬ

Що за сокіл то несеться
На коні баскому,—
В слід трава висока гнеться
Всюди молодому?
Зброя в золоті у його
І сідло шовкове,
У коня, у вороного,
Срібнії підкови.
Сам козак — ставний і сильний,
В пишнім кармазині,
І летить, мов вітер вільний,
Ранком по долині.

Гей, то молодість зваблива,
Доля золотая!
То від нас вона, зрадлива,
В далечінь тікає...
Гей, ти, доле, обернися,
Стій-но на хвилину!
Чи хоч словом відізвися!..
Ні, нема їй впину.

І не бачить, і не чує,
Не зверта нікому.
Все вперед, вперед прямує
По степу німому...

Не звичний я до слів привіту.
Я їх ніколи не стрівав.
Мою самотність сумовиту
Ніхто нічим не пригрівав.
Усі багаті ми журбою,
І гість рідкий між нами сміх
І тепле слово. Й за тобою
Не знаю я гріхів таких.
Тому клонюсь за знак привіту,—
Сама не знаючи, ти ним
Вразила рану непокриту
На серці бідному моїм.
Хіба 'ти й досі ще не знаєш:
Як дуже я тебе люблю,
Що легкодумно так питаєш:
Чого сумний, чого скорблю?..
Сумний того, що може пізно,
Що дуже пізно зрозумів,
Що ми не пара, підем різно,
Що я дарма тебе любив!..

Як грозами гримучими
Всі квіти вибива,
Потоками ревучими
Левади залива,
Отак мої всі радощі
Під грозу відцвіли,
Надії та сподіванки
У море заплили.

Грів думку з давніх давеня
Добро людям робить,
Всіх рівно, всіх однаково,
Мов сонце те, любить.
А що тепер зосталося
Од дум ясних моїх?—
Розрада та зневірення,
Та людський глум і сміх.

Бо бився з вітряками я, І ввесь я вкритий ранами,
Мов справжній Дон-Кіхот, Болюча кожна з їх.
Та тільки Дульцінеєю І служить нагородою
У мене був народ... Мені за рани — сміх.

З АДАМА МІЦКЕВИЧА

Понад обширом водяним чистим
Стали скелі хмурними рядами!
І вода своїм лоном пречистим
Повторила обличчя їх темне.

Понад обширом водяним чистим
Чорні хмари проходять юрбами!
І вода своїм лоном пречистим
Повторила їх лики даремне.

Понад обширом водяним чистим
Блискавиця морга, грім сердито рикає!
І вода своїм лоном пречистим
Світ одіб'є, а згук пропадає.
А вода стоїть все ж така чиста,
Як і перше, ясна, прозорчиста.

Тую воду я бачу довкола
І простор той в душі одбиваю!
І бескетів замислені чола
І вогні блискавиць поминаю.

Скелям треба стоять й грозити,
Хмарам дощ над землею носити,
Блискавицям гриміти і згинуть:
Мені ж плинути, плинути — плинуть!..

Ще хлопцем, шляхом ідучи,
 В пилу, затоптану юрбою,
 Найшов я кобзу, і з собою
 Узав, і в полі уночі
 Заграв на ній повільно, стиха.
 І про тяжке, незнане лихо,
 Як тільки струн мої персти
 Торкнулись, кобза заспівала,
 І співом душу схвилювала,
 І вдаль покликала іти.

І я покинув рідні села,
 Покинув я міста бучні,
 Бо непотрібна в метушні
 Була там пісня невесела
 І замикала суєта
 Мої і душу і уста.
 І я в степи пішов пустинні,
 Під небеса блакитно сині,
 І там у тиші мовчазній
 Самотно грав на кобзі тій.

І там дізнавсь, чого співала
 Так сумно кобза голосна,
 Чого так душу надривала
 Своїми співами вона.
 Не про красу і не про вроду,
 Що радість в їй горить ясна,
 Про муки рідного народу
 Співала, плачучи, вона...
 І я, страдальцю безталанний,
 Тобі віддам і я пісні,
 Віддам і плач свій покаянный,
 Всі струни серця голосні!...

Тихоскрізь, сумно та душно Серце тріпоче так тяжко.
Наче підбита трава, Страшно в цій тиші мені.
В чорній журбі малодушно Так бо й загинуть не важко...
Хилиться ниць голова. Де ж ви, громи голосні?..

Я дум своїх не віддавав
На суд невігласам нікчемним
І од похвальних дукам темним
Я малодушно не складав.
В степах днедавніх половецьких
Доходив я завдань мистецьких,
І довго Музи чистий спів
Мені самотному бринів.

Але, коли пустить до друку
Свої я співи захотів,
Цензурний кат холопську руку
На їх раптово наложив.
І чоло Музи молодій
Клеймом заперету заплямив
І в льох її тюрми гнилої,
Неначе євнух, засадив.

Але і там, в своїй темниці,
Мені дзвенять її пісні,
І чистий голос чарівниці
Співа безбоязно мені
З тримтінням розпачу і болю
Про світ, любов, братерство, волю.
Та цих пісень я не віддам
На глум холопам і катам!..

Коли я йшов, залитий світом
Весняних днів моїх; коли
Навколо все цвіло привітом,
І в серці вільному цвіли
Квітки вигадливої мрії,
Ще неопалені надії —
Тоді, дикарко степова,
Ти никла в слід мій, мов трава
Під окриленною ногою.
Та я пронісся над тобою.

Мов сон минули дні ясні.
Тепер хотілося б мені,
Коли, мов дим, пішли надії
Розбите серце положить
Під захист твій. Нехай лежить.
Хай сонце вдень його зогріє,
А ніч, красуня мовчазна,
Навіє мрійні чари сна,
І хай лежить воно, дримає.
Бо чорна нехворощ зростає
З крові, що рине в його з ран,
Бо хмари обрїй заступили,
І далі йти немає сили —
У мряку, непогодь, туман.

Учись всього. Але наука,
Наука справжня є одна.
Як світ старий стара вона.
Їй поучає дід онука,
Їй батько сина вчить, коли
Його турботно напучає,
Як поміж люди виряжає
Шукати людської хвали.

Наука проста, невелика:
Терпи весь вік і вік мовчи;
Дітей придбаєш, їх навчи
Робити камінь з чоловіка.

Бо нащо вказувати всім
Ходячим муміям прилюдно,
Як на душі у тебе трудно,
Як важко там?.. Навіщо їм?..
З їх досить власної турботи,
І зайві їм чужі скорботи.
Нікому діла з їх нема,
Чи світ у тебе, а чи тьма
В душі панує. Та нікому
За те не вклонишся чужому
І ти за все своє життя
І не зазнаєш каяття.,

О, бачу я — і з кожним днем ясніше, —
Що я тебе, тебе одну любив.
І чую, що люблю де далі, то міцніше,
Що шлях життя з-за тебе я згубив.

І знаю теж, що тяжко помилявся:
Не пара ми. Не можна нас єднать.
Але вузла, що ним наш вік зв'язався,
Не можу я й не хочу вже рубать.

Як чорна тінь, як зачумілий,
Блукаю всюди я давно.
За ніччю день іде немилий,
І все те саме, те одно.

Все ті ж окрилені стримління,
І ті ж зривання з вишини
Болючим серцем на каміння,
На гострі скелі, на терни...

О, Душе горній, за тобою
Я духом лину в височінь,
А тут землі холодна тінь
Оповива мене пільмою.

Але не можу я заснути
Сном смерти в темряві злиденній
І прагне дух мій побіденний
Знайти до світу й правди путь!

СЕСТРИ

Розсудливим мене ти називаєш,
Бо, люба, ти тайниць моїх не знаєш.
Не знаєш ти, в якому я вогні
Горю весь час; що обернув у дні,
Безсонні дні, я темряві ночі;
Що чорний вир в душі моїй кликоче.
І ти до ран моїх своїм перстом,
Мов ангол той, повільно приторкнулась,
На хвилю хоч. Хоч над твоїм листом,
Що ти його так мило написала,
Моя душа відпочивала.

Я йшов самотній під грозою
І бачив я, як при біді
Зоріли тихо слід за мною
Твої очиці молоді,

Клонюсь тобі, але прохаю:
Забудь мене і не вражай
Душі і серця блиском раю,
Бо гірше пекла людський рай.

Я йду в той край, де сплять печалі
У мертвім царстві тишини.
Пробач мені, піду я далі.
Пробач і щастям не мани.

ГОМЕР

Берегом вільного моря	Хлопче беззвісний! Твоєї
Хлопець їде кучерявий.	Ліри безсмертної згуки
Слухає гомін журливий	Світ ввесь обійдуть. Тобою
Сонцем осяяних хвиль,	Славен твій буде народ.
Оком їу слід проважає,	Слава про тебе полине
Феба ясну колесницю,	В знані й незнані країни.
Перебираючи стиха	В Скифії темній, далекій
Струни на лірі чуткій.	Славити будуть тебе.

БЕЙ ГАССАН

В пісках безводної пустині
Блукав без шляху караван.
На чолі в його був Гассан,
Син падишаха і рабині.
Йшли рівним шагом верблюди,
Та, в далечінь втопивши очі,
Сидів Гассан темніший ночі:
До Джібби шляху не знайти.
А там чека його кохана
Фатіма, шейхова дочка,
Ставна, висока і гнучка,

Правдива гурія Корана.
Коли було їй вісім літ,
Гассан уперше з нею стрівся
І по закону заручився
З дівчам закоханий джигіт.
Тепер до Джибби йшов з дарами.
Багатий викуп шейху віз
І думку грів — свій парадиз
Новими скрасити очами.

Та шлях згубив. Зблукався вкрай.
І між хвилястими валами
Шукав його, неначе брами
Сумна душа у світлий рай.

Але нема, нема дороги
В принадний край для жениха!..
І в нім горить, не затиха
Дух непогоди і тривоги.
Діявол ним опанував,
І син великої пустині
На матір ремствувати став:
«О, будь ти прокляте, каміння,
І ти, ненависний пісок!
Покинув бог вас і пророк!..»
І чутко чула все пустиня.

Іде пісками караван.
А з мли безмежної долини
Знялися хмари мутно-сині,
Гукнули слуги: «Ураган!..»
Він просто йшов, непереможний.
Пустиня тяжко загула.
Погроза смерті то була,
Та не злякались подорожні.
Спинився разом караван,

Простягнувши шиї над пісками,
Всі верблюди лягли рядами.
Припав додолу і Гассан.

Звичайна річ для бедуїна
У вічі смерті заглядать
Й життя Аллахові ввірять,
Як набіжить страшна година.
Але поблід, як смерть, Гассан,
Коли на захід подивився:

Не його просто йшов, крутився
Напереможний ураган.
Здавалось, здвигнулась пустиня.
Все, ніби чудом, піднялось,
І в стоголосий рев злилось
Стихій шалене голосіння.
Гассан, припавши до землі,
З смертельним жахом прислухався,
Як бог пустині наближався
З клейнодом смерти на чолі...

Минула буря. Мутномлистий
У безвість шлейф свій потягла.
І знову спека налягла,
І варом дише склеп огнистий.
А де ж подівся караван?..
Ніхто не знає. І понині
Із меж великої пустині
Не повернувся бей-Гассан.

Горами, луками, степом-пустинею,
Морем далеким за хвилию синею,
Ти, моя доленько, йшла та котилася
І на чужині чужій опинилася,

Там тебе сонце щодня допикатиме,
Вихор пекучим піском засипатиме,
Висушить думка про рідную сторону,
Кожна билина там миється порану
В теплих туманах росою цілющою,
Поїть коріння водою живущою...

Гей, моя доле, прощайся з чужиною!
Станеш ти в рідному гаї калиною,
Станом високою, листом широкою.
Тут ти не будеш уже одинокою.
Ранком погожим, ясною годиною,
Прийдем до тебе удвох ми з дружиною,
Стану ламати я ягоду спілую,
Буду квітчати дружиноньку милую.
Будем дивитись, як ратаї порану
Вийдуть з плугами, як випустять борони
Гладить-чесати лани предковічній,
Будуть справляти уроки щорічній.

З ними засію і я під годиноньку
Лаң свій широкий, цілинну планиноньку,
Та не пшеницю посію плодючюю,
Вісію слово я, пісню співучюю:
Хай спіє пісня для ратая рідного —
Щирий дарунок убогим од бідного...

Сам же приляжу й засну під калиною,
Квіткою стану, тонкою билиною.
Ти ж, моя доленько, тую билиноньку
Вкриєш од бурі в лихую годиноньку,
Сторожем вірним над нею стоятимеш,
Віку хисткого її доглядатимеш,
Віку хисткого, короткого літечка, —
Поки пишає, красується квіточка.

ПЕРШИЙ СНІГ

То не жовтими квітками Тільки знаю я: розтануть
Осінь ліс встилає, — Зірочки хрищаті,
Сніг летючими зірками Як лиш падають перестануть
Землю убирає. Їх рої крилаті.

І на серці негодова:
Жалко діток неба,
Що і небу їх не шкода,
І землі не треба...

О, як хотів би я тебе вітати, море,
Під гомін хвиль слідить хід вільних кораблів.
Глядіти з скель німих, як човен хвилю боре
І плине в далечінь по гребенях валів;
Як чайка носиться, ширяє над водою,
Поживи срібної шука між піни хвиль,
Як велетні морські, віддавшись супокою,
Дримають в пристані, пропливши сотні миль.

О, як бажав би я, і сам віддавшись хвилі,
Побачити чужі заморськії краї,
Пристати до землі, де мирт пишає в силі,
Стоять цитринові й лавровії гаї.
О, Риме, давніх діл прославлена руїно,
Тебе побачити чи випаде мені?
Ясна Італіє, мужів-орлів країно,
Невже дарма мені ти снишся у-ві сні?..

Я б, син далекої, незнаной країни,
Де скифів давніх рід навіки опочив,
Побачив би твої славетнії руїни,
Згадав діла твоїх прославлених синів.
І я б з їх джерела води зачерп живої,
І воду б ту поніс у глушину степів,

І там не раз би знов в часи журби важкої
Я чуте й бачене у думці воскресив.

Бажав би я... Та марні сподівання.
Кайдани сковують самотнього мене,
Кайдани тяжкого, безславного конання,
І мертва їх вага мене у землю гне.
І хто такий я сам?.. Син бідної пустині,
Я виріс дикарем в її сумних степах,
І був би я чужий у тій ясній країні,
Немов між лебедів прибудний сирій птах.

А все б бажав!.. Бо тут реве-гуде завія,
Виковеє мороз кайдани крижані,
І люта віхола сніг з хмари сіє й сіє,
З старих тинів стирчать тичини вже одні.
Забилася снігом все холодна хуртовина.
Погублено шляхи. І їде навмання
З села дорожній в степ... Оце і вся картина,
Та сама все вона, однісінька щодня.

ПАНИ

I

—Пане Яне, пане Яне, Гидко і дивитись!.. Цур їй, пек їй, щоб за нею Лицарю журитись!	Ну, а пан ось і від чарки Одвернувсь своєї. Шкода пана... не пізнати! Отака причина...
Правда,—кряля. Та багато Кращих є й за неї;	Пий бо—плаче за тобою, Подивись, чарчина!..

II

Ну, тепер розмова друга,
Пізнаю я пана:
Сокіл! Що тут і казати,—
Панська вдача знана!

Наша шляхта—що за шляхта?..
Злот—ціна їй гречна:
Хлоп бунтує, їй здається—
Справа небезпечна...
Не самим іти, а вислать
Тільки доїзжачих—
І смирять в одну годину
Тих синів собачих!

III

Ха-ха!.. Військо запорізьке!
Ланці, голодраби...
Їм лицарство те пристало,
Як корона жабі!
Отже ні, тут посполиті
Підняли рушення,
Чинш збирають на загальне
Війська озброєння...
Глум, панове!.. Де подіти
Очі нам з-під лоба:
Канчука, бувало, досить
Завжди нам на хлопа!..

IV

Правду мовлю?.. Ну ж бо, вип'єм,
Як діди пивали.
Їх тепер би,—сойм ганебний
Певне б що зірвали!
Ну, а ми хіба не ті ж пак
Шляхтичі з тобою?
За зневагу й нам заплатить
Кожен головою!
Слово чести, завтра я свій
Голос підймаю
І, як шляхтич, єдним словом
Сойм дурний зриваю!

Veto!.. Що тут розмовляти?
 Хай сам круль воює!
 А тим часом шляхтич добре
 Взимку пополює.
 Правда, пане?.. За зайцями?..
 Що, вже й закортіло?..
 Стій, чарки у нас порожні!
 Це ж останнє діло.
 Ну, так вип'єм за здоров'я
 Пані Катерини.
 Слово честі—буде наша.
 Пий же до краплини...

Слава богу, живемо	Правди нічого таїть:
В вільній ми державі:	Нація ми горда;
Б'ють і нас, і ми б'ємо,	Голь, а кожне норовить
А проте всі праві.	Вдати з себе лорда.

Ми підданні не лихі,	Як ти граф,—тобі почот,
До порядку звичні.	Шана й всі оньори.
Коли є у нас гріхи,—	А бідняк,—то ти єсть скот
Тільки поетичні.	З панської обори.

Нащо, скажем, письмакам	І билинонька блідна
Вірші друкувати,	Тягнеться до світу:
Як неможна панночкам	Їде пан—вклонись. Впізна—
Їх в альбом вписати?	І хвала піту!

В їх герої—мужики,	Йшов ти, певне, пішака,
Злидні неминучі,	А тебе пан з ласки,—
Бійка, лайка, сіряки,	Глянеш,—пальцем заклика
Постоли й онучі.	На задок коляски!..

Що про те тобі співають, Гірше. Знають чупруни:
Що болить у тебе, Цар співців сорока,
У політику встрявають, А ревуть, мов барани:
Лізти, де не треба,— «Хвойда білобока!..»

Все вже визнано давно, От, що хочеш, те і дій!
Зважено не хибно: Можна без цензури?
Має ціну те одно, Ну, і дано право їй
Що панам потрібно. Дерти з дурнів шкури...

Хоч би й те: давно у нас А проте ми живемо,
Є закон любови, Як ніде на світі:
Щоб балакав ввесь Парнас Все їмо і все п'ємо,
На сорочій мові. Всі веселі й ситі.

Отже й на! Знайшлись такі: На політику нам чхать,
Не хочять та й годі! Ми—аполітичні,
І гудуть, мов мужики І гріхи в нас, так сказать,
На селянським сході! Тільки поетичні!

ДЯКИ-ПИВОРІЗИ

Ой, чи рано, чи не рано, Може хоче хто росолу?
Щось в голівоньці погано, Цуп, неси його до столу.
Мов джмелі в дуплі гудуть, А ще краще — огірків:
Спочивати не дадуть... Їх би й Ной-прапрадід їв,
Гей, панове, годі спати, Якби дав хто бідолазі,
Треба ліків пошукати, Як він древле рачки лазив...
Бо до служби, хай їй хрін, Огірки та сирівець—
На дзвіниці кличе дзвін. Ось похміллю і кінець,
Помагає оковита, А коновок зо дві пива,—
Та шкода — усю попито! Буде душенька щаслива.
Вдармо чолом удівцю, А як буде тютюнець,
Сіромасі сирівцю. То хоч зараз і в танець.

Чудеса на білім світі:
Поки ходить вчений в світі,
А не в мантиї ченців,
То не знає і чортів.

Як же прийме зрак святого,
То й не зглянеться: до його,
Перекинувшись в попа,
Чорт до послуг поступа.

Ключарем він служить в його,
В консисторії сидить
І чекає, щоб живого
В смолянім виру втопить.

МУДРЕЦЬ

Світ стоїть на трьох китах,—
Так мудрець міркує.
І по трьох лиш по чарках
Закуску куштує.

Щоб премудрість зрозуміть,
Вип'є він чотири.
Вип'є п'ять — благословить
Все істотне в мирі.

Вип'є шосту — по трудах
Трохи відпочине,
І в благих його устах
Слово медом плине.

Хай стоїть понура ніч,
Хай трищать морози,—
Сам він жевріє, мов піч,—
В серці — квітнуть рози.

І. В. З.

Ти багато вчений, друже,
Тільки в тебе в голові,
Мов у пущі,— темно дуже:
Тільки й жити там сові.

РІЗДВЯНА НІЧ

Ніч. Мороз. Нечиста сила
Кида з хмари битим склом.
Відьма в небі пролетіла,
Збила хугу помелом.
А за нею наздогінці
Покотився чорний кіт.
З ставу вийшов, став в сторінці,
Весь в волоссі сивий дід.
Затрищало по діброві.
Змій до церкви пролетів
І з розгону козакові
Снігом очі заліпив.

«Що таке за чортovinня?..» —
Протира баньки Роман.—
«І свячене, бач, коріння
Є в горілці і калган,

А таки нечиста сила
Не боїться... От і знай!
Правду кумця говорила:
«Лучче в мене спочивай.
Бо тепер та вража сила
Буде тішитись всю ніч.
Якби лиха не зробила...
Зоставайся, лізь на піч!..»

Йде-бредє козак до дому,
З боку в бік його штовха.
Був приліг на чімсь м'ягкому...
Постіль, бачся, не лиха.
Глядь, коли від снігу біла,
Стала відьма перед ним —
І не відьма — жінка мила:
«Ти це, Іродє?.. Ходім!..»

Очеретом вгору знявся
З ляку волос в козака.
«Отаке! Оце попався!..
Дасть же, бісова дочка!..»

А нечиста тая сила
З ніг валя, шпурляє склом...
Стогне... виє... Мов зраділа
Злій пригоді з козаком.
Норовить йому чуприну
Живосилом розчесать
І штовха, скажена, в спину:
«Будеш в свят-вечір гулять!..»

ПОСВЯТА * * *

Тобі присвячую ці вірші.
Не будь же строгою до їх,
А то — що важче і що гірше —
Не підйми на глум і сміх.

Гріхів в їх знайдеться не мало,
Та я й не хочу їх ховать:
Не розум — серце їх писало,
Воно ж уміє лиш кохать.

Ще в бурсі бувши бакаляром,
Почав я вірші віршувать,
Щоб не втрачати часу даром,
Щоб на уроках не дримать.

Літ сто назад — на Запоріжжя
Я певне з бурси б тяги дав;
Хоч може в лицарі й не гожд'я,
Та все б і марно не пропав.

Тепер не те. Ось бач віршую,
Втіляю в слово мрійні сни
І словом тим тебе віншую...
Прийми ж його і молодую
До серця Музу пригорни.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПРИМІТКИ ДО VI-го ТОМУ

День на кораблі. Друкується вперше

1887 — 1888

Поезії ст. 1—53 видруковано в збірці «Микола Чернявський. Поезії. Книга 1. Молодість. Ювілейне видання. Херсон. 1920». Поперед того друковано у збірці поезій «М. Чернявський. Зорі». Київ. 1903: Шлях (18), Мрії (41), Вогні безодні (42), Рояль ридав, немов людина (42), Пташки й люди (43), Ніченько, нічко (До ночі) (47), У-осени (48).

ст. 53 — 49. Видруковано в збірці «Молодість» книга 2. Поперед того друковано: Козаки (53)—«Літературний збірник, зложений на спомин Олександра Кониського.» Київ 1903. Пан Падура (85) — Літ. Наук. Вісн. 1900, VII.

1889

ст. 95 — 139 видруковано в збірці «Молодість» книга 3. Поперед того друковано в збірці «Зорі»: Питання (96), Зимовий вечір (99), Смутно сяють в небі зорі (102), Ой, матусенько (103), Проходить, минає пора золотая (108), Село затихло, засипає (109), Степ (111), Легенда (112), Тихо над водою (113), Я досі пам'ятаю (113), По дні турбот і втоми (Люблю, коли лампада) (115), Рідний край (115), Він завжди їй плескав в долоні (119), Пісні (124), Під зоряним небом (Довго стояв я) (125). Раніш друковано: Три сини (113) — «Зоря» 1897.

ст. 139 — 143. Друкуються вперше.

» 143. Глухою темною стіною — «Зорі».

» 143 — 149. Друкуються вперше.

» 149 — 150. — «Зорі».

» 150 — 152. Друкуються вперше.

» 153. Чи ви чуєте голос. «Правда», 1897.

» 153 — 155. Друкуються вперше.

- ст. 155. Сільський вечір. — «Зорі».
- » 156. Друкується вперше.
 - » 157. На рідній ниві — «Зорі», а раніш «Правда» 1897.
 - » 158. Друкується вперше.
 - » 158. Не лебідка ячить (Ах оддайте мені) — «Правда» 1897.
 - » 159. Друкується вперше.
 - » 159 — 160. — «Зорі».
 - » 161 — 163. Друкується вперше.
 - » 163. Сьогодні в небі надо мною — «Зорі».
 - » 164 — 166. Друкується вперше.
 - » 166 — 167. — «Зорі».
 - » 167. Друкується вперше.
 - » 169. Мій спів. — «Зорі».
 - » 170 — 173. Друкується вперше.
 - » 174 — 175. — «Зорі».
 - » 176 — 180. Друкується вперше.
 - » 180. О, рідний краю, як люблю. — «Зорі».
 - » 181 — 183. Друкується вперше.
 - » 183 — 187. — «Зорі».
 - » 187 — 192. Друкується вперше.

1890

- ст. 193. Коли забуду, Україно. Друк. вперше.
- » 193. Вечірні мрії. — «Зорі».
 - » 196 — 205. Друкується вперше.
 - » 206. Україні. — «Зорі»
 - » 207. Друкується вперше.
 - » 210. Три кохання — «Зорі».
 - » 211. Друкується вперше.
 - » 216. 22 грудня 1889. — «Зорі».
 - » 218 — 222. Друкується вперше.
 - » 223. Шлях віків. — «Зорі».
 - » 224. Друкується вперше.
 - » 224. Все знов незмінно воскрешаю. — «Зорі».
 - » 225 — 240. Друкується вперше.

1891

- ст. 241. Друкується вперше.
- » 241. Мене не врода чарувала. — «Зорі».
 - » 242 — 245. Друкується вперше.
 - » 246. У вікно моє весняне. — «Зорі».
 - » 246. (У піст; тіні). Друкується вперше.

- ст. 247. Не ввіряйся людській пораді. — «Зорі».
- » 247. Друкується вперше.
 - » 248. Нас невідступно обгортали. — «Зорі».
 - » 248—250. Друкується вперше.
 - » 250—252. — «Зорі».
 - » 252—256. Друкується вперше.
 - » 257—258. — «Зорі».
 - » 259—266. Друкується вперше.
 - » 266. Кривавий слід. — «Зорі».
 - » 267—268. Друкується вперше.
 - » 268. Ти знов до мене написала. — «Зорі».
 - » 269—272. Друкується вперше.
 - » 272. Цілий день сьогодні чую. — «Зорі».
 - » 273. Друкується вперше.
 - » 274. Єдина ти. — «Зорі».
 - » 275—279. Друкується вперше.

1892

- ст. 280—281. Друкується вперше.
- » 281. Північний воевода. Читанка С. Черкасенка.
 - » 283. Скрізь і грають і співають. — «Зорі».
 - » 284—288. Друкується вперше.
 - » 288. Не бажа душа спокою. — «Зорі».
 - » 288—291. Друкується вперше.
 - » 291. Знесилів духом я. — «Зорі».
 - » 292—295. Друкуються вперше.
 - » 296. Тихо скрізь сумно та душно. — «Зорі».
 - » 296—304. Друкується вперше.
 - » 304. О, як хотів би я тебе вітати, море. — «Зорі».
 - » 305—312. Друкується вперше.

М. Чернявський

День на кораблі. Замість передмови до поезій 5

1887

В огні повстання	13	4 Лє золото сонце,		
Одна я на світі	12	квітки розвиває . . .		11
Соколині гони	12	5 Чого ти сумуєш . . .		11

1888

Аттила	72	Криниця та калина		32
Байстрюк	69	Люблю я свій прекрас-		
Балкани, поема	77	ний край		15
Без долі	52	Минає на світі		23
Брат	35	Мрії		41
Бурхає річка на камінні . . .	22	Нехай нас темнота тупа		
Важко в світі з чулим сер-		обезславе		31
цем	34	Не під співи та музику . .		45
Вірю — не згину я в п'їтьмі		Не жалко вас		48
дочас	34	Нива		22
Всі надії мої	31	Ніченько, нічко		47
Ви так звикли	31	Ніч		20
Воля	71	Огні безодні		42
Даремне генії родились . . .	84	Останній гетьман		75
Дзвони	83	О, чом життя мого		47
Засуха	20	Ой, погляну я в криницю . .		28
Змалку не знаючи	39	Пан Падура, поема		85
Зоряний шлюб	16	Пісня бенкетова		38
Зрада	39	Поміж хмар		36
Ідуть дні за днями	33	Пташки й люди		42
Каторга	35	Пташка		21
Козаки, поема	53	Розкувало сонце землю . . .		74
Кримські гості	25	Рояль ридав		42

Січ	49	То не пишна рожа	44
Скеля	28	Товаришеві	39
Сніг падає з неба	15	У-осени	48
Таємниця	36	Шлях	18
Тихо у небі блакитнім	19	Як мати дитину	74
Тополя	23	Я не прохаю в Тебе	44

1889

Авантюрист	173	Золоті Ворота	139
Ах, дайте сліз, всю силу мови	163	З Фета. З куряви повстала	141
Брат Христов	128	З Фета. Теплим вітром по- дихнуло	121
Був вечір осінній	152	З Фета. Як довго стояв нерухомо	102
Весна, весна!.. Прощай, зима	154	І снилася мені країна	190
Вечір. Тихо в хаті	127	Його душа не розгорталась	110
Він завжди їй плескав у до- лоні	119	Кайдани	183
Вкраїно, Вкраїно, отчизно моя	159	Катеринослав	177
В небі плавають громади	158	Коли вечірньою добою	191
Вона його, він знав, ко- хала	151	Коли, як віл Ізраїль шию	190
Всьому свій час	177	Колись і в нас	170
В степу блукаю я	128	Легенда	112
В скрутні часи життя важ- кого	187	Литвини	148
В ясній блакитному про- сторі	156	Лірник	107
Глухою темною стіною	143	Матері	143
Голодні	184	Меч	167
Годин минулих рідні звуки	164	Ми любим все—в квітках, прикрасах	123
Гріх	145	Минуть віки	191
Дивлюся навколо і скрізь пізнаю	175	Мій спів	169
Дочка	176	Молитва	149
Життя і смерть	105	Моліться всі на Україну	164
Засни, моя коханочко	19	На ярмарку	121
За могилою могила	495	Народ і ми	167
Замовкла	172	На рідній ниві	157
Зачаруй мене, голубко	174	Не лебідка ячить	158
Зимовий вечір	99	Не слів дожидає	166
Зорі	183	Незнаним друзям-юнакам	172
		Не пришукуй з неправдою згоди	166
		Не ходи, козаче	166
		Не в лоні рідного народу	160
		О рідний краю, як люблю	180

Осінь	159	Січовик	98
Осінь, мряка. Важко, сумно	161	Сільський вечір	155
Ой, матусенько	103	Смутно сяють в небі зорі .	102
Ой, степи мої широкі	97	Спека	174
Пам'яті товариша	141	Степ	111
Питання	96	Старостівна *)	125
Під зоряним небом	125	Сьогодні в небі надо мною	163
Пісні	124	Так, треба жить	182
Подивись, поглянь навколо	119	Testamentes nostrae vitae . .	181
Полон вавилонський	142	Тихо над водою	113
По дні турбот і втоми	115	Ти не загинеш, Україно .	150
Поезія	155	Тиша	144
По полю чистому для неї .	192	Три сини	113
Проходе, мінає пора зо- лотая	108	Хліб	120
Просторо і вільно у нас на Україні	95	Хотів в альбом вписати вам**)	123
Рідний край	115	Ходить в полі вітер	125
Родина. З ірландських ме- лодій Т. Мура	162	Хуртовина	153
Рятуй мене, я умираю	163	Царське свято	170
Сади цвітуть	103	Чи ви чуєте голос	153
Село затихло, засипає	109	Шевченко	165
Сирота	151	Щасливий шлюб	186
Сини України!..	109	Явір та калина	100
		Я досі пам'ятаю	113
		Я знов попав у городок .	173

1890

Анчар (З Пушкіна)	218	22 грудня 1889	216
Біси	201	За стіною у мене кра- вець проживає	221
В бурсі	197	З Надсона. Шкода ніжних кипарисів	233
Великі слова	199	З творів царя Соломона .	234
Вечірні мрії	193	Коли забуду, Україно . . .	193
Вовкулака	211	Конвалії	219
Все знов незмінно воскре- шаю	224	Коло моря (З Надсона) . .	230
В слухний той час	228	Кохання	227
В'язень (З Пушкіна)	205	Ми починали тільки	200
Гроза на баштанах	207	Ми з друзів стали	222
До записної книжки	224		

*) Старостівна, а не як в тексті помилково—Старовина.

***) Строфа, що починається з цих слів, це не кінець попереднього вірша „Ми любим все“, а початок слідуєчого.

Міньона (З Гете)	230
На Єфраті	196
На колії	203
На пам'ять вам	226
На Босфорі	236
Не вір, не вір очам про- дажнім	226
Невеселі пісні довелось нам співать	233
Октави	238
Панні, котра гадала	231
Парус (З Лермонтова)	227

Перед невідомим	204
Прихильно, вважливо чи- тай	221
Талісман (З Пушкіна)	225
Три кохання	210
Три джерела (З Пуш- кіна)	222
Україні (Три сонети)	206
Цар	229
Цар і море	232
Шлях віків	223
Як фіялка ти	230

1891

Балада зір	252
Бурсаки	259
Веди мене	254
Взнав я все на білім світі	275
В міщанськiм царствi	242
В цих ритмах-думах	256
Габа всесвітня	249
Гризню і свари віковічні	259
Гуан-ді	243
До мого генія	257
Душа скорбить	257
Єдем	250
Єдина ти	274
Журавлі	250
Запорожець	261
Змій	269
Знавці мистецтва	270
Кавказ	255
Коли творець і море й сушу	252
Король	275
Кривавий слід	266
Любі чари гордих мрій	245
Мати	242
Мене не врода чарувала	241
Ми тепер орли безсили	276

Misterium	267
На провесні	244
На розпутті	258
Нас невідступно обгортали	248
Не думай мовою важкою	248
Не ввірайсь людській пораді	247
Не придбаю чести	241
Ода українському Парна- сові	276
Остання пісня Сафо	271
Пливучим оловом	247
Про що шумиш ти так	251
Слава	264
Стала мати над труною	253
Сьогодні молодь	252
Ти знов до мене написала	268
Тіні	246
У вікно моє весняне	246
У піст	246
Хто працює не мудрує	268
Цілий день сьогодні чую	272
Час всьому. І жар ко- хання	272
Черниця	245
Я в двадцять літ одстав	255
Я ворог панночок	264

Батьківщина	284	Молодість	292
Бей-Гассан	301	Мудрець	319
Без слова ласки і привіту	291	Не бажа душа спокою	288
Все цвіте і одцвітає	288	Не звичний я	293
Всім тебе, мій друже	286	О, бачу я	298
Гомер	300	О, як хотів би я тебе	
Горами, луками, степом	308	вітати, море	304
Дяки пиворізи	302	Пани	305
З Адама Міцкевича. Над		Перший сніг	304
обширом водяним чистим	294	Північний воєвода	281
З Гейне:		Посвята * * *	312
1. В небі з віку непо-		Поле смерти	280
рушно	288	Пустельник	286
2. Подвівши головоньку		Різдвяна ніч	310
з річки	289	Сестрі	299
3. Спів кохання все яс-		Скрізь і грають	283
ніш	289	Слава богу, живемо	308
4. На видку твоєму, люба	289	Сумно дощ труну соснову	281
5. Коли голубими очима	289	Тихо скрізь, сумно	296
6. Нахиливши вниз го-		Учись всього. Але наука	297
лівку	289	Фортуна	285
7. Риболовка	290	Ще хлопцем	295
8. На чужині	290	Я дум своїх не віддавав	296
9. Чайльд-Гарольд	291	Як грозами гримучими	293
Єпископові Августинові	319	Як чорна тінь	298
Знесилів духом я	291	Я йшов самотний	299
І. В. З.	310	Бібліографічні примітки до	
Коли я йшов, залитий	297	VI-го тому	313
Кого обрала вища доля	280	Зміст VI-го тому	316

Ціна 1 крб. 40 к.

Р

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО Р У Х

Харків, вул. 1-го Травня, 10/11

Тел. № 29-84